

Podkarpacka
Ekonomia
Społeczna

Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	4
WPROWADZENIE.....	5
1 EKONOMIA SPOŁECZNA.....	7
1.1 PRZEDSIĘBIORSTWA SPOŁECZNE.....	9
1.2 OTOCZENIE EKONOMII SPOŁECZNEJ.....	12
1.2.1 Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej	12
1.2.2 Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie	14
1.2.3 Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej	15
1.2.4 Instytucja Zarządzająca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 – Zarząd Województwa Podkarpackiego z siedzibą w Rzeszowie.....	15
1.2.5 Instytucja Pośrednicząca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie.....	16
1.2.6 Jednostki samorządu terytorialnego	17
1.2.7 Instytucje pomocy i integracji społecznej	18
1.2.8 Instytucje rynku pracy.....	18
2 DIAGNOZA SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	19
2.1 WYBRANE INFORMACJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE DLA WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	19
2.1.1 Relacje wieku produkcyjnego	23
2.1.2 Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze.....	26
2.1.3 Osoby niepełnosprawne w województwie	27
2.1.4 Organizacje non profit jako podmioty ekonomii społecznej.....	29
2.2 PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA.....	31
2.2.1 Spółdzielnie socjalne	31
2.2.2 Przedsiębiorstwa społeczne	31
2.2.3 Przedsiębiorstwa społeczne w ujęciu branżowym	32
2.2.4 Kondycja finansowa przedsiębiorstw społecznych.....	33
2.3 PODMIOTY REINTEGRACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ.....	38
2.3.1 Zakłady aktywności zawodowej.....	38
2.3.2 Warsztaty Terapii Zajęciowej.....	41
2.3.3 Centra/Kluby Integracji Społecznej	44
2.3.4 Zakłady pracy chronionej, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych.....	49
2.4 JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO A EKONOMIA SPOŁECZNA.....	50
2.4.1 Ekonomia społeczna w dokumentach strategicznych	50
2.4.2 Zlecanie zadań	51
2.4.3 Pozostałe formy wsparcia.....	56
2.5 WNIOSKI Z DIAGNOZY.....	57
2.6 ANALIZA SWOT SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM.....	63
2.7 KLUCZOWE SFERY ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA	66
3 CELE PROGRAMU.....	69
3.1 STRUKTURA CELÓW	69
3.2 CEL GŁÓWNY ORAZ CELE SZCZEGÓŁOWE	69
3.3 KIERUNKI INTERWENCJI.....	71

3.4	CELE RPRES WP A CELE KRAJOWEGO PROGRAMU ROZWOJU EKONOMII SPOŁECZNEJ DO 2030 – EKONOMIA SOLIDARNOŚCI SPOŁECZNEJ	74
3.5	CELE RPRES WP A CELE STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA – PODKARPACIE 2030	75
4	SYSTEM ZARZĄDZANIA REALIZACJI PROGRAMU	76
4.1	WDROŻENIE PROGRAMU	76
4.2	SPOSÓB FINANSOWANIA DZIAŁAŃ	77
4.3	MONITORING I EWALUACJA	80
4.4	WSKAŹNIKI	80
	SPIS MAP	83
	SPIS RYSUNKÓW	83
	SPIS TABEL	83
	SPIS WYKRESÓW	83

Wykaz skrótów

BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
BPS	Baza Przedsiębiorstw Społecznych
BUR	Baza Usług Rozwojowych
CIS	centrum integracji społecznej
CUS	centrum usług społecznych
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS/EFSS+	Europejski Fundusz Społeczny/Europejski Fundusz Społeczny Plus
ES	ekonomia społeczna
UE	Unia Europejska
FEP	Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027
FERS	Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021–2027
FP	Fundusz Pracy
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IOES	instytucja otoczenia ekonomii społecznej
IP FEP	Instytucja Pośrednicząca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia
IZ FEP	Instytucja Zarządzająca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia
JST	jednostki samorządu terytorialnego
KIS	klub integracji społecznej
KPO	Krajowy Program Odbudowy
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
NGO	organizacja pozarządowa
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OWES	ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
OzN	osoby z niepełnosprawnością
PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
PES	podmiot ekonomii społecznej
PFR	Polski Fundusz Rozwoju
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PKRES	Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
Proces DI	proces deinstytucjonalizacji
PS	przedsiębiorstwo społeczne
PUP	powiatowy urząd pracy
PZS	podmiot zatrudnienia socjalnego
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
RPO	Regionalny Program Operacyjny
RPRES WP	Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego
UoPPiW	Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
WTZ	warsztat terapii zajęciowej
WUP	Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie
Wytyczne CT 9	Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020
ZAZ	zakład aktywności zawodowej

Wprowadzenie

Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku (RPRES WP) jest dokumentem ujmującym problematykę sektora ekonomii społecznej jako istotny element rozwoju województwa oraz wyznaczający kierunki działań regionu w przedmiotowym zakresie. Program ten ma na celu skoordynowanie regionalnej polityki wobec ekonomii społecznej finansowanej z funduszy strukturalnych, środków budżetu państwa, jednostek samorządów terytorialnych i innych jednostek działających w obszarze ekonomii społecznej.

Podstawą tworzenia Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku jest art. 54. ust. 1. Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej¹, który wprost określa, że „Samorząd województwa koordynuje w województwie działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, w szczególności:

- 1) opracowuje regionalny program rozwoju na rzecz ekonomii społecznej na podstawie Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zgodny ze strategią rozwoju województwa w zakresie polityki społecznej”.

Zapisy dotyczące tworzenia regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej znajdują się również w zaktualizowanym Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 r. Ekonomia Solidarności Społecznej (KPRES)². KPRES jest dokumentem, w którym przedstawiono przede wszystkim plany i działania realizowane przez administrację rządową na szczeblu krajowym oraz kompleksową strukturę systemu wsparcia ekonomii społecznej na poziomie regionalnym, z uwzględnieniem roli innych przedstawicieli sektora administracji rządowej, a także jednostek samorządu terytorialnego i sektora ekonomii społecznej. KPRES określa strukturę regionalnych programów rozwoju ekonomii społecznej tj. „Szczególnie ważnym zadaniem samorządu będzie przygotowanie, realizacja i monitorowanie Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Dokument ten powinien zawierać w szczególności spójną i logiczną strukturę celów i oczekiwanych efektów, jak również odpowiadające im wskaźniki produktu i wskaźniki rezultatu, zasoby finansowe niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów i rezultatów, obejmujące zarówno środki krajowe (samorządu terytorialnego, funduszy celowych i budżetu państwa), jak i europejskie, a także opis systemu zarządzania i monitorowania efektów, w tym w formie corocznego raportu o stanie ekonomii społecznej w regionach. Istotne jest także zachowanie zgodności programów regionalnych z Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz z innymi dokumentami programowymi i strategicznymi dotyczącymi rozwoju województwa i polityki społecznej, a w szczególności ze strategią województwa w zakresie polityki społecznej³”.

Zgodnie z art. 21 ust. 4a Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁴, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie (ROPS w Rzeszowie) pełni rolę koordynatora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim, dlatego jest odpowiedzialny za proces przygotowania Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku.

¹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. 2023 poz. 1287 ze zm.)

² Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej, przyjęty uchwałą nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r., s. 64 <https://www.ekonomiaspoleczna.gov.pl/co-robimy/prawo/kpres/program/> (data pobrania 21.08.2023 r.)

³ KPRES, op. cit., s. 66.

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2023 r. poz. 901 ze zm.)

Prace nad dokumentem rozpoczęły się od określenia zakresu danych potrzebnych do przeprowadzenia pełnej diagnozy stanu sektora ekonomii społecznej w województwie oraz określenia źródeł ich pozyskania. Głównym założeniem było uzyskanie tych danych bezpośrednio od ww. sektora, w związku z czym zaangażowano w tym celu funkcjonujące w województwie sieci kooperacji PES (sieć ZAZ, WTZ, CIS/KIS) oraz sieć OWES. W pracach nad programem brali udział członkowie Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (PKRES) działającego zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej. W ramach PKRES utworzono dwie grupy robocze pn.:

- 1) opracowanie sposobu finansowania działań – plan finansowy,
- 2) aktualizacja celów RPRES WP.

Efektem pracy grup roboczych było sformułowanie celów Programu (głównego oraz szczegółowych), określenie kierunków interwencji oraz działań w obrębie każdego z nich. Działania i kierunki interwencji są ściśle powiązane z celami Programu, jak również są odpowiedzią na wyzwania oraz problemy sektora ekonomii społecznej określone w diagnozie stanu sektora w regionie. W ramach grupy roboczej PKRES określono również sposób finansowania działań – plan finansowy.

RPRES WP do 2030 r. wpisuje się w kierunki rozwoju ekonomii społecznej określone w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 r. Ekonomia Solidarności Społecznej oraz jest spójny ze Strategią Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030. Główne źródło finansowania całego sektora ekonomii społecznej stanowią środki UE. Plan finansowy, czyli sposób finansowania działań, został utworzony w głównej mierze w oparciu o nową Perspektywę Finansową Unii Europejskiej 2021–2027.

Przygotowując niniejszy dokument, uwzględniono istotne trendy krajowej polityki rozwoju ekonomii społecznej, usług społecznych i realizacji procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz te wynikające z Perspektywy Finansowej 2021–2027.

1 Ekonomia społeczna

Pomimo faktu, że ekonomia społeczna w Polsce jest obecna od lat 20. XX wieku, to w dalszym ciągu jej rozumienie może sprawiać wiele trudności. Ekonomia społeczna to sektor, który działa na granicy kilku obszarów, z których najważniejsze to włączenie społeczne, pomoc społeczna, rynek pracy, a także szeroko rozumiany kapitał społeczny. Zapisy Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej po raz pierwszy regulują, dotychczas nieunormowany w polskim prawodawstwie, obszar ekonomii społecznej.

Ekonomia społeczna według ww. ustawy to działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowana w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym⁵.

Kluczowe pojęcia definiowane przez Ustawę z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej:

Reintegracja społeczna to działania służące odbudowaniu lub nabyciu i podtrzymaniu umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, w tym rehabilitację społeczną osób niepełnosprawnych⁶.

Reintegracja zawodowa to działania służące zdobyciu nowych kwalifikacji, kompetencji, wiedzy i umiejętności w celu odbudowania lub uzyskania i podtrzymania zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy i awansu zawodowego, w tym rehabilitację zawodową osób niepełnosprawnych⁷.

Osoba zagrożona wykluczeniem społecznym – należy przez to rozumieć:

- 1) bezrobotnego, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 735),
- 2) bezrobotnego długotrwale, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 5 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- 3) poszukującego pracy, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 22 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bez zatrudnienia:
 - a) w wieku do 30. roku życia oraz po ukończeniu 50. roku życia lub
 - b) niewykonującego innej pracy zarobkowej, o której mowa w art. 2 ust. 1 pkt 11 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- 4) osobę niepełnosprawną w rozumieniu art. 1 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- 5) absolwenta centrum integracji społecznej oraz absolwenta klubu integracji społecznej, o których mowa w art. 2 pkt 1a i 1b Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym,
- 6) osobę spełniającą kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2022 r. poz. 2241 ze zm.),
- 7) osobę uprawnioną do specjalnego zasiłku opiekuńczego, o której mowa w art. 16a ust. 1 Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 390 ze zm.),

⁵ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. 2022 poz. 1812) art. 2 pkt 1).

⁶ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. op. cit. art. 2, pkt 7).

⁷ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. op. cit. art. 2, pkt 8).

- 8) osobę usamodzielnianą, o której mowa w art. 140 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1426 ze zm.) oraz art. 88 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- 9) osobę z zaburzeniami psychicznymi, o której mowa w art. 3 pkt 1 Ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2123 t.j.),
- 10) osobę pozbawioną wolności, osobę opuszczającą zakład karny oraz pełnoletnią osobę opuszczającą zakład poprawczy,
- 11) osobę starszą, o której mowa w art. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1705),
- 12) osobę, która uzyskała w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą⁸.

Zgodnie z Ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, *podmiotem ekonomii społecznej* jest:

- 1) spółdzielnia socjalna,
- 2) warsztat terapii zajęciowej i zakład aktywności zawodowej,
- 3) centrum integracji społecznej i klub integracji społecznej,
- 4) spółdzielnia pracy, w tym spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych, oraz spółdzielnia produkcji rolnej,
- 5) organizacja pozarządowa, o której mowa w art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2023 r. poz. 571 t.j.), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- 6) podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁹.

Sformułowany w ustawie katalog podmiotów ekonomii społecznej nie jest jednorodny. Obejmuje on podmioty różniące się między sobą w zakresie osobowości prawnej, prowadzenia działalności gospodarczej czy członkostwa. Niemniej jednak właśnie takie podejście pozwala na całościowe ujęcie specyfiki tej formy społecznej aktywności, jaką jest ekonomia społeczna. Wskazanie w ustawie katalogu podmiotów ekonomii społecznej ma także określony wymiar praktyczny. Dzięki temu możliwe jest sprawne zidentyfikowanie tych podmiotów bez potrzeby weryfikowania ich indywidualnych cech¹⁰.

Wprowadzenie powyższych definicji determinuje nowe spojrzenie na ekonomię społeczną – z jednej strony wskazuje wszystkie podmioty, dla których prymat wiodą cele społeczne nad ekonomicznymi oraz autonomiczne zarządzanie i partycypacyjny proces decyzyjny (m.in. organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich), z drugiej wyodrębnia podmioty, które prowadzą najistotniejszą działalność z punktu widzenia ekonomii społecznej – reintegrację społeczną i zawodową.

Podmioty ekonomii społecznej odgrywają zatem kluczową rolę w świadczeniu usług reintegracji społeczno-zawodowej dla mieszkańców województwa. Ich liczba, rozmieszczenie oraz jakość oferowanych usług mają kluczowe znaczenie dla interwencji w ramach RPRES WP. Ważne, żeby w planowaniu interwencji zwrócić uwagę na ich zróżnicowanie, np.: inną

⁸ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. op. cit. art. 2 pkt 6).

⁹ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. op. cit. art. 2 pkt 5).

¹⁰ Ustawa o ekonomii społecznej Komentarz (stan prawny na dzień 1 czerwca 2023 r.)

<file:///C:/Users/arzucidlo/Downloads/Ustawa-o-ekonomii-spoecznej.pdf> (data pobrania 21.08.2023 r.)

formę organizacyjną, odmienne podstawy prawne funkcjonowania, różne katalogi osób reintegrowanych czy sposób finansowania.

1.1 Przedsiębiorstwa społeczne

Wejście w życie Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej wprowadziło radykalną zmianę dla przedsiębiorstw społecznych (PS). Niniejsza ustawa nie wskazuje jednak ogólnej definicji przedsiębiorstwa społecznego, wprowadza natomiast organizację i zasady działania przedsiębiorstwa społecznego.

Ustawa określa m.in. cele, zasady uzyskiwania i utraty statusu oraz określa nadzór nad PS. Zgodnie z Ustawą o ekonomii społecznej status przedsiębiorstwa społecznego mogą posiadać podmioty ekonomii społecznej takie jak:

- 1) spółdzielnie socjalne,
- 2) spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych oraz spółdzielnia produkcji rolnej,
- 3) organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- 4) osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego,
- 5) stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- 6) spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników,
- 7) oraz jednostki tworzące podmioty ekonomii społecznej.

Aby uzyskać status PS ww. podmioty/jednostki muszą spełnić następujące kryteria:

- 1) podmiot ubiegający się o status przedsiębiorstwa społecznego musi prowadzić co najmniej jedną z trzech typów działalności (zgodnie z art. 3, ust. 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej):
 - a) działalność odpłatną pożytku publicznego,
 - b) działalność gospodarczą,
 - c) inną działalność o charakterze odpłatnym,
- 2) brak kontroli ze strony jednostki samorządu terytorialnego tj. status przedsiębiorstwa społecznego może być przyznany wyłącznie, jeśli Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego, państwowa lub samorządowa osoba prawna nie posiadają nad tym podmiotem kontroli w rozumieniu art. 4 pkt 4 Ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (zgodnie z art. 3 ust 2 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej),
- 3) przedsiębiorstwo społeczne musi prowadzić działania mające na celu reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizować usługi społeczne (zgodnie z art. 4 ust 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej).

- 4) podmiot ubiegający się o status przedsiębiorstwa społecznego musi zatrudniać co najmniej 3 osoby na podstawie umowy o pracę lub spółdzielczej umowy o pracę. Każda z tych osób musi być zatrudniona w wymiarze czasu pracy minimum ½ etatu, (zgodnie z art. 5 ust 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej),
- 5) co najmniej 30% osób zatrudnionych to osoby zagrożone wykluczeniem społecznym tj. jeśli podmiot ubiegający się o nadanie statusu przedsiębiorstwa społecznego ma na celu reintegrację zawodową i społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i został zweryfikowany pozytywnie jako spełniający przesłankę wskazaną w art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy, to minimum 30% ogółu osób zatrudnionych muszą stanowić osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (zgodnie z art. 5 ust 2 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej),
- 6) posiadanie organu konsultacyjno-doradczego, tj. przedsiębiorstwo społeczne musi posiadać organ konsultacyjno-doradczy złożony z pracowników lub ich przedstawicieli. W zależności od formy prawnej PS, organ konsultacyjno-doradczy może przybierać różne formy organizacyjne (zgodnie z art. 7 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej),
- 7) ograniczenia w zakresie działań prowadzonych przez podmiot tj. w art. 8 ust 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej wskazano ograniczenia dotyczące, ogólnie ujmując, dysponowania majątkiem PS w określonych sytuacjach, tj. przy udzielaniu pożyczek, przekazywaniu majątku, wykorzystywaniu majątku, oraz dokonywaniu zakupów towarów,
- 8) zasady przeznaczania zysku / nadwyżki bilansowej tj. zysk lub nadwyżka bilansowa, wypracowana przez przedsiębiorstwo społeczne nie może być przeznaczona do podziału pomiędzy członków, udziałowców, akcjonariuszy i osoby zatrudnione w tym podmiocie (zgodnie z art. 9 ust. 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej).

Ustawa dodatkowo nakłada na przedsiębiorstwa społeczne obowiązki takie jak:

- 1) obowiązek informowania osób zatrudnianych o możliwości utraty prawa do specjalnego zasiłku opiekuńczego, tj. jeśli przedsiębiorstwo społeczne chce zatrudnić pracowników uprawnionych do otrzymywania specjalnego zasiłku opiekuńczego, o którym mowa w art. 16a ust. 1 Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, musi ich poinformować o skutkach podjęcia zatrudnienia w zakresie prawa do tego zasiłku (zgodnie z art. 5 ust 4 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej),
- 2) wymóg tworzenia indywidualnych planów reintegracji dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym tj. w przypadku, jeśli Przedsiębiorstwo Społeczne otrzyma wsparcie na zatrudnienie osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym ze środków Funduszu Pracy, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON) lub w ramach programów realizowanych przez ośrodek wsparcia ekonomii społecznej, jest zobowiązane do opracowania i realizacji indywidualnych planów reintegracji dla każdej z osób objętych wsparciem (zgodnie z art. 6 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej).

Zgodnie z ustawą status PS można uzyskać na wniosek PES w drodze decyzji wojewody, który został wyznaczony do przyjmowania sprawozdań, przeprowadzania kontroli PS, a także sprawowania nad nim nadzoru. Wojewoda może również wydać decyzję o utracie statusu PS.

Instrumenty wsparcia dla podmiotów, które uzyskały status przedsiębiorstwa społecznego, to m.in.:

- 1) dofinansowanie składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe od wynagrodzeń pracowników zagrożonych wykluczeniem społecznym (zgodnie z art. 21 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). Dofinansowanie obejmuje składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i chorobowe naliczane od wynagrodzenia pracownika oraz koszty pracodawcy przeznaczone na finansowanie składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe. Dofinansowanie to jest wypłacane ze środków: Funduszu Pracy, budżetu Unii Europejskiej, pomocy udzielanej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu lub innych środków zagranicznych. Dofinansowanie przysługuje w pełnej wysokości opłaconych składek przez 24 miesiące od dnia zatrudnienia pracownika, a następnie w wysokości 50% opłaconych składek przez kolejnych 12 miesięcy. Dofinansowanie to realizowane jest w formie refundacji opłaconych składek albo wypłacane jako zaliczka kwartalna. Dofinansowanie to wypłacane jest na wniosek przedsiębiorstwa społecznego i na podstawie umowy zawartej ze starostą, właściwym dla siedziby przedsiębiorstwa społecznego,
- 2) dofinansowanie na utworzenie stanowiska pracy oraz finansowanie kosztów wynagrodzenia (zgodnie z art. 22 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). PS może otrzymać dofinansowanie w formie jednorazowych środków na utworzenie stanowiska pracy oraz środków na finansowanie kosztów wynagrodzeń lub kosztów płacy, wypłacane ze środków: Funduszu Pracy lub Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych lub budżetu Unii Europejskiej, pomocy udzielanej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu lub innych środków zagranicznych,
- 3) dofinansowanie do oprocentowania kredytów (zgodnie z art. 24 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). Przedsiębiorstwo społeczne może otrzymać dofinansowanie do oprocentowania kredytów bankowych i w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych. Jest to wsparcie wynikające z art. 32 ust. 1 pkt 1 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- 4) zwrot kosztów poniesionych na dodatkowe koszty przedsiębiorstwa społecznego związane z zatrudnieniem osób z niepełnosprawnością (zgodnie z art. 24 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). Przedsiębiorstwo Społeczne może otrzymać zwrot poniesionych kosztów transportowych, administracyjnych oraz budowy lub przebudowy związanej z modernizacją obiektów i pomieszczeń zakładu. Jest to wsparcie wynikające z art. 32 ust. 1 pkt 2 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- 5) możliwość ograniczenia zamówienia publicznego wyłącznie do przedsiębiorstw społecznych (zgodnie z art. 26 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). Jednostka sektora finansów publicznych, jeśli dokonuje zamówienia, które ze względu na swoją wartość nie wymaga stosowania przepisów ustawy Prawo zamówień publicznych może zastrzec, że o zamówienie to mogą ubiegać się wyłącznie przedsiębiorstwa społeczne, które uzyskały ten status na podstawie ustawy,
- 6) zwolnienie podatkowe dochodów przeznaczonych na cele związane z reintegracją społeczną i zawodową pracowników (zgodnie z art. 67 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej). Zwolnione z podatku są dochody przedsiębiorstw społecznych działających w celu reintegracji społecznej i zawodowej osób

zagrożonych wykluczeniem społecznym, wydatkowane w roku podatkowym na cele związane z reintegracją społeczną i zawodową swoich pracowników.

1.2 Otoczenie ekonomii społecznej

1.2.1 Ośrodki wsparcia ekonomii społecznej

Ważnym elementem systemu wspierania ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorczości społecznej, jest działalność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) w danym województwie. W dniu 30 października 2022 r. weszła w życie Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2023 poz. 1287 t.j.), która jest pierwszą kompleksową regulacją dotyczącą obszaru ekonomii społecznej w Polsce. Ww. ustawa reguluje również działalność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego przyznaje w drodze decyzji administracyjnej akredytację oraz status ośrodka wsparcia ekonomii społecznej podmiotom realizującym usługi wsparcia podmiotów ekonomii społecznej. Rozpatrując wniosek o przyznanie akredytacji i statusu OWES, minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego dokonuje oceny merytorycznej w oparciu o standardy działania ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Zgodnie z art. 29 ust. 1 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej usługi wsparcia PES obejmują działania w zakresie:

- 1) animacji lokalnej, polegającej na upowszechnianiu idei i zasad ekonomii społecznej, pobudzaniu aktywności społecznej w społecznościach lokalnych oraz inicjowaniu i rozwoju międzysektorowych partnerstw lokalnych,
- 2) tworzenia PES i PS oraz wspierania prowadzonej przez nie działalności, a także finansowania powstania w nich miejsc pracy,
- 3) wsparcia działań reintegracyjnych podejmowanych przez PS, w tym wsparcia w tworzeniu planów reintegracyjnych oraz finansowania tych działań,
- 4) wsparcia PES i PS w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego,
- 5) wzmacniania potencjału kadrowego, finansowego i innowacyjnego PES i PS oraz udzielania im wsparcia biznesowego.

Na Podkarpaciu OWES funkcjonują w ramach podziału na subregiony. Jest to podział na poziomie powiatowym na:

- 1) subregion I (centralny): miasto Rzeszów oraz powiaty: kolbuszowski, niżański, rzeszowski, stalowowolski;
- 2) subregion II (zachodni): miasto Tarnobrzeg oraz powiaty: dębicki, mielecki, ropczycko-sędziszowski, tarnobrzeski, strzyżowski,
- 3) subregion III (południowy): miasto Krosno oraz powiaty: bieszczadzki, brzozowski, jasielski, krośnieński, leski, sanocki,
- 4) subregion IV (wschodni): miasto Przemyśl oraz powiaty: jarosławski, leżajski, lubaczowski, łańcucki, przemyski, przeworski.

Na Podkarpaciu na dzień 31 sierpnia 2023 r. funkcjonują trzy akredytowane OWES¹¹:

- 1) Podkarpacki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (POWES) prowadzony przez Podkarpacką Agencję Konsultingowo-Doradczą Sp. z o.o. (Lider) w partnerstwie

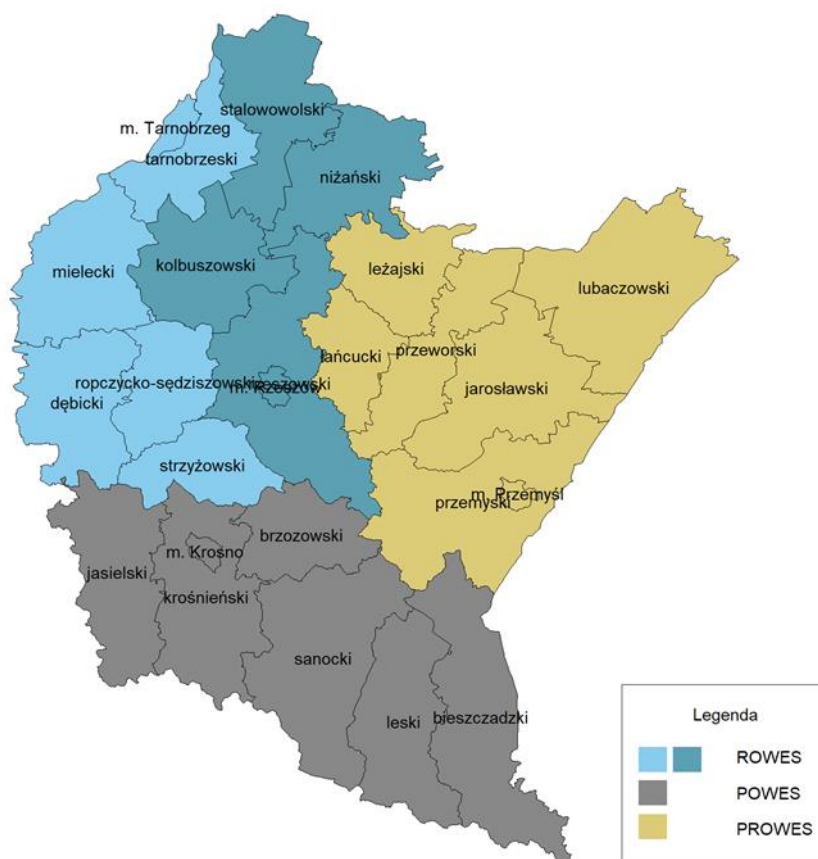
¹¹ Stan na dzień 22.08.2023 r. Prace nad RPRES WP zbiegły się z ogłoszeniem naboru nr FEPK.07.16-IP.01-001/23 wniosków o dofinansowanie projektu w sposób konkurencyjny w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 PRIORYTET 7/ FEPK.07 Działanie 7.16.

z Tarnobreską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. oraz Fundacją im. Hetmana Jana Tarnowskiego,

- 2) Podkarpacki Regionalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (PROWES) prowadzony przez Caritas Archidiecezji Przemyskiej (Lider) w partnerstwie z Podkarpacką Akademią Przedsiębiorczości Katarzyna Podraza,
- 3) Rzeszowski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (ROWES) prowadzony przez Rzeszowską Agencję Rozwoju Regionalnego S.A.

Rzeszowski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej wspiera działalność PS w subregionie I i II. Podkarpacki Regionalny Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej wspiera działalność w subregionie IV, natomiast Podkarpacki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej działa na terenie subregionu III. Poniżej znajduje się mapa, która przedstawia administracyjny podział terytorialny OWES na Podkarpaciu z podziałem na powiaty.

Mapa 1. Administracyjny podział terytorialny OWES na Podkarpaciu z podziałem na powiaty

Źródło: opracowanie własne

System wsparcia ekonomii społecznej w województwie podkarpackim stanowią akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES), Instytucja Zarządzająca Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 (FEP 2021–2027) – Zarząd Województwa Podkarpackiego z siedzibą w Rzeszowie (dysponent środków finansowych na realizację projektów OWES) oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie – jednostka organizacyjna samorządu województwa odpowiedzialna za koordynację działań na rzecz ekonomii społecznej w regionie.

1.2.2 Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie funkcjonujący jako jednostka organizacyjna samorządu województwa realizuje zadania województwa w obszarze pomocy społecznej. Natomiast na podstawie art. 21 pkt 4a Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ROPS w Rzeszowie koordynuje rozwój ekonomii społecznej w regionie. Do zadań ROPS w tym zakresie należą:

- 1) rozwój infrastruktury usług aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 2) inspirowanie i promowanie nowych metod działań w zakresie aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 3) wspieranie rozwoju partnerskiej współpracy pomiędzy samorządami lokalnymi a podmiotami świadczącymi usługi aktywizacji, integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej na rzecz osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 4) monitorowanie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości społecznej służącej zwiększeniu aktywności społecznej i zawodowej osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- 5) zwiększanie kompetencji służb zajmujących się aktywizacją, integracją oraz reintegracją społeczną i zawodową osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Zgodnie z Ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej samorząd województwa (za pomocą ROPS) koordynuje w województwie działania na rzecz rozwoju ekonomii społecznej (art. 54 ust. 1), w szczególności:

- 1) opracowuje regionalny program rozwoju na rzecz ekonomii społecznej na podstawie Ustawy z dnia 5 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, zgodny ze strategią rozwoju województwa w zakresie polityki społecznej,
- 2) opracowuje i konsultuje z PES zakres interwencji w obszarze ekonomii społecznej w programach oraz innych dokumentach, w szczególności służących realizacji umowy partnerstwa, o której mowa w art. 5 pkt 9a Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju,
- 3) wspiera tworzenie wspólnych przedsięwzięć PES w celu zwiększenia ich potencjału oraz wspólnej realizacji usług społecznych,
- 4) upowszechnia wiedzę o ekonomii społecznej na poziomie regionalnym.

Również zapisy Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej wskazują ROPS jako jednostkę odpowiedzialną za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną w województwie – „W sferze instytucjonalnej kluczowe znaczenie odgrywają ROPS, które uczestniczą w procesie programowania regionalnych polityk publicznych, koordynują bieżące działania związane z ekonomią społeczną, a także dysponują wiedzą na temat uwarunkowań determinujących kształt regionalnej polityki społecznej oraz znają potencjał i bariery wpływające na rozwój sektora ekonomii społecznej. ROPS są jednostkami odpowiedzialnymi za koordynację działań związanych z ekonomią społeczną. Do ich zadań należy zaliczyć w szczególności: przygotowanie i wdrażanie Regionalnych Programów Rozwoju Ekonomii Społecznej – w imieniu samorządów województw, koordynowanie działań władz publicznych w zakresie realizacji ww. regionalnego programu oraz określanie kierunków, preferencji i procedur

wsparcia ekonomii społecznej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, a także współpracę z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego (koordynującym polityki publiczne w zakresie rozwoju ekonomii społecznej) w celu zapewnienia zgodności kierunków rozwoju ekonomii społecznej na poziomie regionalnym i krajowym oraz wymianę informacji i danych statystycznych dotyczących sektora ekonomii społecznej¹²”.

Ze środków programu krajowego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021–2027 (FERS) współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach Priorytetu IV, Działania 04.13 Wysokiej jakości system włączenia społecznego, w ramach typu projektów pn. Działania ROPS w zakresie usług społecznych, pomocy społecznej, ES i aktywnej integracji, służące włączeniu społecznemu, realizowane na poziomie wojewódzkim ROPS w Rzeszowie będzie realizował projekt, którego jednym z zadań będą działania na rzecz koordynacji sektora ekonomii społecznej.

1.2.3 Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej

Działając zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej, Zarząd Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie Uchwałą nr 468/9736/23 z dnia 7 marca 2023 r. określił organizację, koszty funkcjonowania oraz tryb powoływania członków i działania Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej (PKRES).

Natomiast na podstawie art. 55 ust. 1 i art. 57 ust. 2 Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1287 t.j.) Marszałek Województwa Podkarpackiego aktem powołania z dnia 21 kwietnia 2023 r. powołał członków Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2023–2026.

Do zadań Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej należy:

- 1) przedstawianie opinii o regionalnym programie rozwoju na rzecz ekonomii społecznej oraz projektach uchwał organów samorządu województwa dotyczących funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej,
- 2) zapoznawanie się z efektami realizacji regionalnego programu rozwoju na rzecz ekonomii społecznej oraz przedstawianie opinii w tym zakresie,
- 3) realizacja innych zadań wynikających z dokumentów krajowych i regionalnych, związanych z tematyką ekonomii społecznej, zwłaszcza z Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej.

Obsługę merytoryczną oraz organizacyjno-biurową Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej zapewnia Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie.

1.2.4 Instytucja Zarządzająca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 – Zarząd Województwa Podkarpackiego z siedzibą w Rzeszowie

Do 31 grudnia 2023 r. realizowany jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014–2020 (RPO WP 2014–2020), natomiast w 2023 roku rozpoczęła się realizacja Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 (FEP 2021–2027).

¹² KPRES op. cit., s. 66.

Na mocy art. 25 ust. 1 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2023 r. poz. 1259 t.j.), za prawidłową realizację programu odpowiada instytucja zarządzająca, którą w przypadku Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 (FEP 2021–2027) jest Zarząd Województwa Podkarpackiego. Realizacja FEP 2021–2027 jest jednym z zadań wynikającym z Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, a także stanowi odzwierciedlenie kierunków, celów i priorytetów określonych w Umowie Partnerstwa dla realizacji polityki spójności i Strategii rozwoju województwa Podkarpackie 2030. FEP 2021–2027 określa obszary wsparcia i instrumenty realizacji przewidziane dla nowej perspektywy finansowej UE. Województwo Podkarpackie w ramach FEP 2021–2027 będzie realizować działania z zakresu pięciu celów polityki spójności oraz związanych z nimi celów szczegółowych dla poszczególnych obszarów wynikających ze strategii rozwoju województwa podkarpackiego. Jednocześnie na podstawie Uchwały z dnia 20 grudnia 2022 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego przyjął prognozę oddziaływania na środowisko dla projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027, która zawiera informacje o udziale społeczeństwa w postępowaniu dotyczącym strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027.

Program regionalny Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 jest programem dwufunduszowym, współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego+ (EFS+). W ramach Programu dla celów związanych z ekonomią społeczną (finansowane ze środków EFS+), najważniejsze są inwestycje w kapitał ludzki, które będą finansowane ze środków EFS+, który ma być bardziej jednolity i służyć zwiększaniu spójności społecznej i gospodarczej. Fundusz ma odpowiadać zarówno na wyzwania rynku pracy, jak i wyzwania społeczne, a także stymulować zrównoważony rozwój gospodarczy poprzez inwestowanie w kapitał ludzki¹³.

1.2.5 Instytucja Pośrednicząca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 – Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie

Na podstawie Porozumienia w sprawie powierzenia zadań Instytucji Pośredniczącej w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 zawartego w dniu 8 listopada 2022 r. Instytucja Zarządzająca – Zarząd Województwa Podkarpackiego powierzyła Instytucji Pośredniczącej – Wojewódzkiemu Urzędowi Pracy w Rzeszowie realizację zadań w ramach Priorytetu 7 – Kapitał Ludzki Gotowy do Zmian. Do zadań Instytucji Pośredniczącej należy m.in.: prowadzenie wykazu ekspertów, wybór projektów do dofinansowania, podpisywanie umów o dofinansowanie projektu oraz monitorowanie postępów realizacji programu i weryfikacja osiągniętych celów w zakresie EFS+, zlecanie płatności na rzecz beneficjentów i weryfikacja poprawności ponoszonych przez nich wydatków oraz działalność informacyjno-promocyjna. Instytucja Pośrednicząca, wypełniając swoje zadania w ramach FEP 2021–2027, realizuje cele szczegółowe EFS+ przypisane do 4 wydziałów merytorycznych:

- 1) Wydział Aktywizacji Zawodowej EFS,
- 2) Wydział Rozwoju Kadr EFS,
- 3) Wydział Edukacji EFS,
- 4) Wydział Integracji Społecznej EFS.

¹³ Informacje dot. programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 można znaleźć na stronie internetowej: <https://www.rpo.podkarpackie.pl/index.php/poznaj-zalozenia-nowego-programu>

Wydział Aktywizacji Zawodowej EFS realizuje następujące działania wynikające z celów szczegółowych EFS+:

- 1) Działanie 7.1 Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy,
- 2) Działanie 7.2 Aktywizacja młodzieży w szczególnie trudnej sytuacji,
- 3) Działanie 7.3 Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy / wsparcie rozwoju przedsiębiorczości,
- 4) Działanie 7.4 Poprawa sytuacji na rynku pracy osób ubogich pracujących, zatrudnionych na umowach krótkoterminowych i cywilnoprawnych oraz odchodzących z rolnictwa,
- 5) Działanie 7.5 Inicjatywa ALMA,
- 6) Działanie 7.6 Wsparcie Publicznych Służb Zatrudnienia (PSZ) oraz innych instytucji rynku pracy.

Wydział Rozwoju Kadr EFS realizuje następujące działania wynikające z celów szczegółowych EFS+:

- 1) Działanie 7.7 Aktywizacja zdrowotna pracowników,
- 2) Działanie 7.8 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych pracowników oraz przedsiębiorców,
- 3) Działanie 7.9 Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr,
- 4) Działanie 7.14 Wsparcie osób dorosłych w zdobywaniu i uzupełnianiu kwalifikacji i kompetencji.

Wydział Edukacji EFS realizuje następujące działania wynikające z celów szczegółowych EFS+:

- 1) Działanie 7.10 Kształtowanie kompetencji w zakresie robotyki i programowania,
- 2) Działanie 7.11 Poprawa dostępności i jakości usług świadczonych w ośrodkach wychowania przedszkolnego,
- 3) Działanie 7.12 Wsparcie szkół prowadzących kształcenie ogólne w zakresie dostosowania do wymagań rynku pracy,
- 4) Działanie 7.13 Wsparcie szkół prowadzących kształcenie zawodowe w zakresie dostosowania do wymagań rynku pracy.

Wydział Integracji Społecznej EFS realizuje następujące działania wynikające z celów szczegółowych EFS+:

- 1) Działanie 7.15 Aktywna integracja,
- 2) Działanie 7.16 Ekonomia społeczna,
- 3) Działanie 7.17 Integracja społeczno-gospodarcza obywateli państw trzecich, w tym migrantów,
- 4) Działanie 7.18 Usługi społeczne i zdrowotne świadczone w społeczności lokalnej,
- 5) Działanie 7.19 Integracja społeczna osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym najbardziej potrzebujących i dzieci.

Finansowanie działań w obszarze ekonomii społecznej w ramach programu regionalnego FEP 2021–2027 realizowane będzie zatem w ramach:

- 1) Priorytetu 7 Kapitał ludzki gotowy do zmian (EFS+) Obszar wsparcia: Włączenie i integracja społeczna, działanie 7.15 Aktywna integracja,
- 2) Priorytetu 7 Kapitał ludzki gotowy do zmian (EFS+) Obszar wsparcia: Włączenie i integracja społeczna, działanie 7.16 Ekonomia społeczna.

1.2.6 Jednostki samorządu terytorialnego

Jednostki samorządu terytorialnego to podmioty, które są odpowiedzialne za kreowanie polityki lokalnej, również w zakresie wspierania rozwoju ES. JST może wspierać sektor ES

pośrednio (przyjazne otoczenie) oraz bezpośrednio m.in. poprzez prowadzenie polityki zamówień społecznie odpowiedzialnych (klauzule społeczne), wspieranie finansowe i pozafinansowe PES oraz zaangażowanie w tworzenie PES na poziomie lokalnym (np. spółdzielnie socjalne osób prawnych).

1.2.7 Instytucje pomocy i integracji społecznej

Instytucje Pomocy i Integracji Społecznej stanowią jednostki, które są odpowiedzialne za realizację polityki aktywnej integracji. Instytucje Pomocy i Integracji Społecznej takie jak np.: powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, domy pomocy społecznej czy organizacje pozarządowe mogą wspierać rozwój ES poprzez współpracę z innymi instytucjami, w tym szczególnie OWES-ami. Wsparcie takie polegać może na przygotowywaniu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym do założenia, przystąpienia, zatrudnienia w PES przy wykorzystaniu narzędzi aktywnej integracji (np. wsparcia psychologicznego, kontraktu socjalnego).

1.2.8 Instytucje rynku pracy

Powiatowe Urzędy Pracy w woj. podkarpackim to podmioty, które są odpowiedzialne za realizację polityki rynku pracy. Mogą one wspierać rozwój ekonomii społecznej poprzez współpracę z innymi instytucjami, w tym szczególnie OWES-ami. Wsparcie takie polegać może np. na wykorzystaniu narzędzi aktywnej polityki rynku pracy w stosunku do osób bezrobotnych przygotowujących się do założenia/przystąpienia/zatrudnienia w PES, refundacji kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy, pokryciu kosztów wynagrodzeń osób skierowanych.

Podsumowanie podrozdziału 1.2. Otoczenie ekonomii społecznej:

- 1) główne role w zakresie wsparcia sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim spełniają: ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego oraz Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie,
- 2) funkcjonowanie ośrodków wsparcia ekonomii społecznej jest mocno powiązane z zapisami projektów współfinansowanych ze środków UE, jak również z procedurami i wymogami obowiązującymi dla Europejskiego Funduszu Społecznego/ Europejskiego Funduszu Społecznego Plus,
- 3) w województwie podkarpackim funkcjonują 4 subregiony wsparcia OWES: centralny, wschodni, zachodni, południowy,
- 4) wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej w zdecydowanej większości opiera się na realizacji projektów w ramach środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej,
- 5) rekomenduje się wprowadzenie działań mających na celu wzmożenie współpracy PES oraz PUP, których efektem będzie większe wykorzystanie instrumentów pozostających w dyspozycji PUP,
- 6) w celu zapewnienia wysokiej jakości wsparcia sektora ekonomii społecznej na odpowiednio wysokim poziomie musi kształtować się współpraca pomiędzy kluczowymi podmiotami otoczenia ekonomii społecznej.

2 Diagnoza sektora ekonomii społecznej województwa podkarpackiego

2.1 Wybrane informacje społeczno-gospodarcze dla województwa podkarpackiego

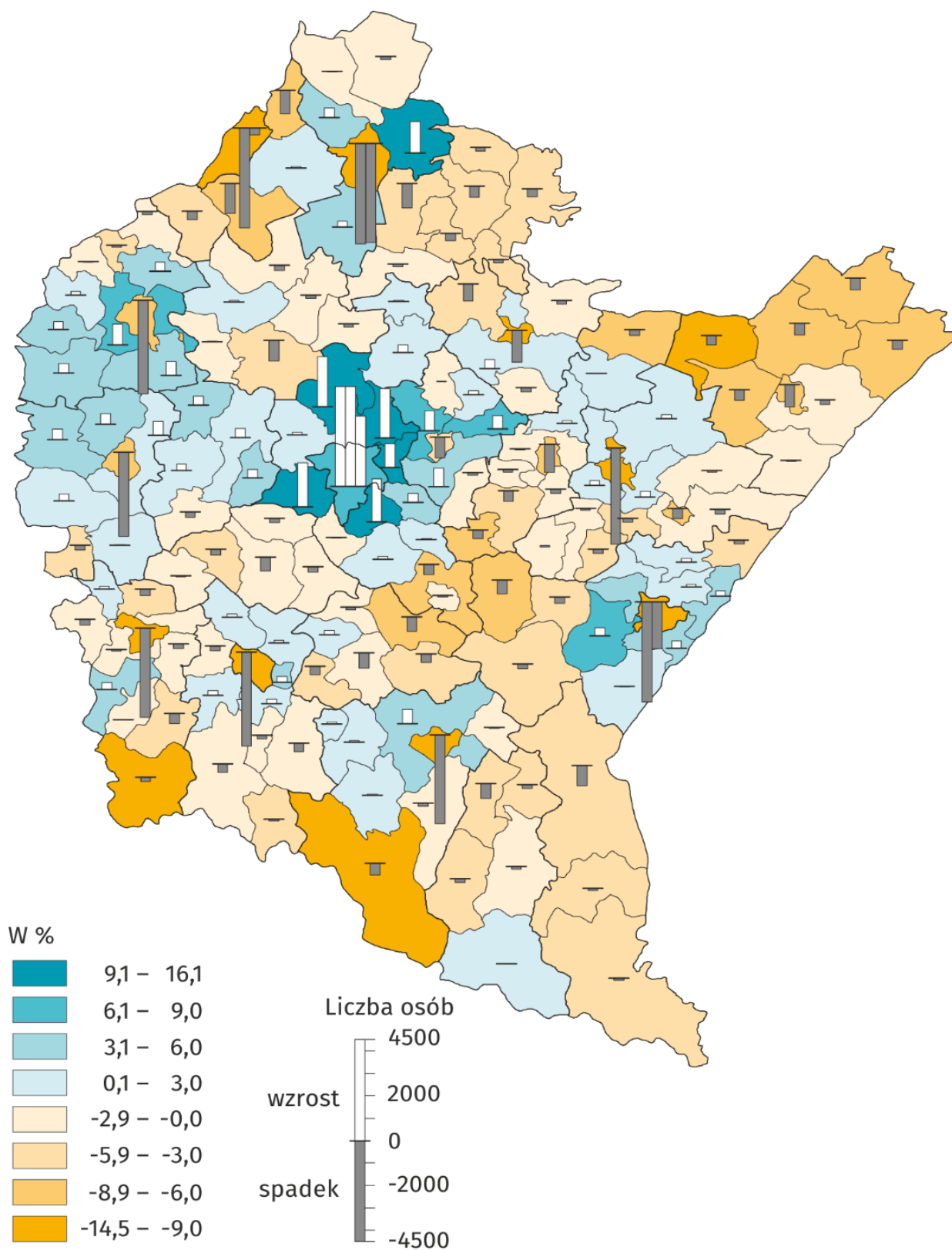
Pod względem powierzchni terytorialnej województwo podkarpackie zajmuje 11. lokatę w kraju (17 845 tys. km², co stanowi 5,7% powierzchni kraju), a średnia gęstość zaludnienia wynosi 117 os. na km². Województwo podkarpackie położone jest w południowo-wschodniej części Polski. Sąsiaduje z województwem małopolskim, świętokrzyskim oraz lubelskim. Od południa i wschodu granica województwa stanowi również granica państwową (z Ukrainą i Słowacją). Zgodnie z podziałem administracyjnym na Podkarpaciu wyodrębnionych jest 160 gmin, z tego: 16 miejskich, 36 miejsko-wiejskich oraz 108 wiejskich. Województwo podzielone jest administracyjnie na 21 powiatów oraz 4 miasta na prawach powiatu (Krosno, Przemyśl, Rzeszów, Tarnobrzeg). Zgodnie z danymi GUS na koniec 2022 roku Podkarpacie zamieszkiwało 2 079 098 osób¹⁴.

Według prognozy ludności gmin¹⁵ (mającej charakter eksperymentalny) opracowanej na lata 2017–2030, spośród 160 gmin województwa podkarpackiego do 2030 r. będzie miał miejsce spadek liczby ludności w 98 z nich, w tym w 34 gminach ubytek ludności wyniesie powyżej 5%, a w 10 (przeważnie w miastach) powyżej 10%. Największy ubytek ludności przewiduje się dla miast: Stalowa Wola (o 14,5%), Jarosław (o 11,4%), Jasło (o 11,3%). Spadek ludności powyżej 10% przewiduje się również dla gminy Komańcza i miasta Przemyśl (o 10,7%), dla miasta Sanoka i gminy Krempna (o 10,5%), dla miasta Leżajsk (o 10,3%) oraz dla Tarnobrzega i gminy Stary Dzików (o 10,1%). Zwiększenie liczby ludności na Podkarpaciu do 2030 r. prognozuje się dla 60 gmin, w tym powyżej 10% dla 4 gmin (Tyczyn o 16,1%, Pysznica o 13,0%, Głogów Małopolski o 11,3% i Trzebownisko o 10,4%).

¹⁴ GUS BDL.

¹⁵ *Procesy demograficzne w województwie podkarpackim w latach 1995–2019 oraz w perspektywie do 2040 r.*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

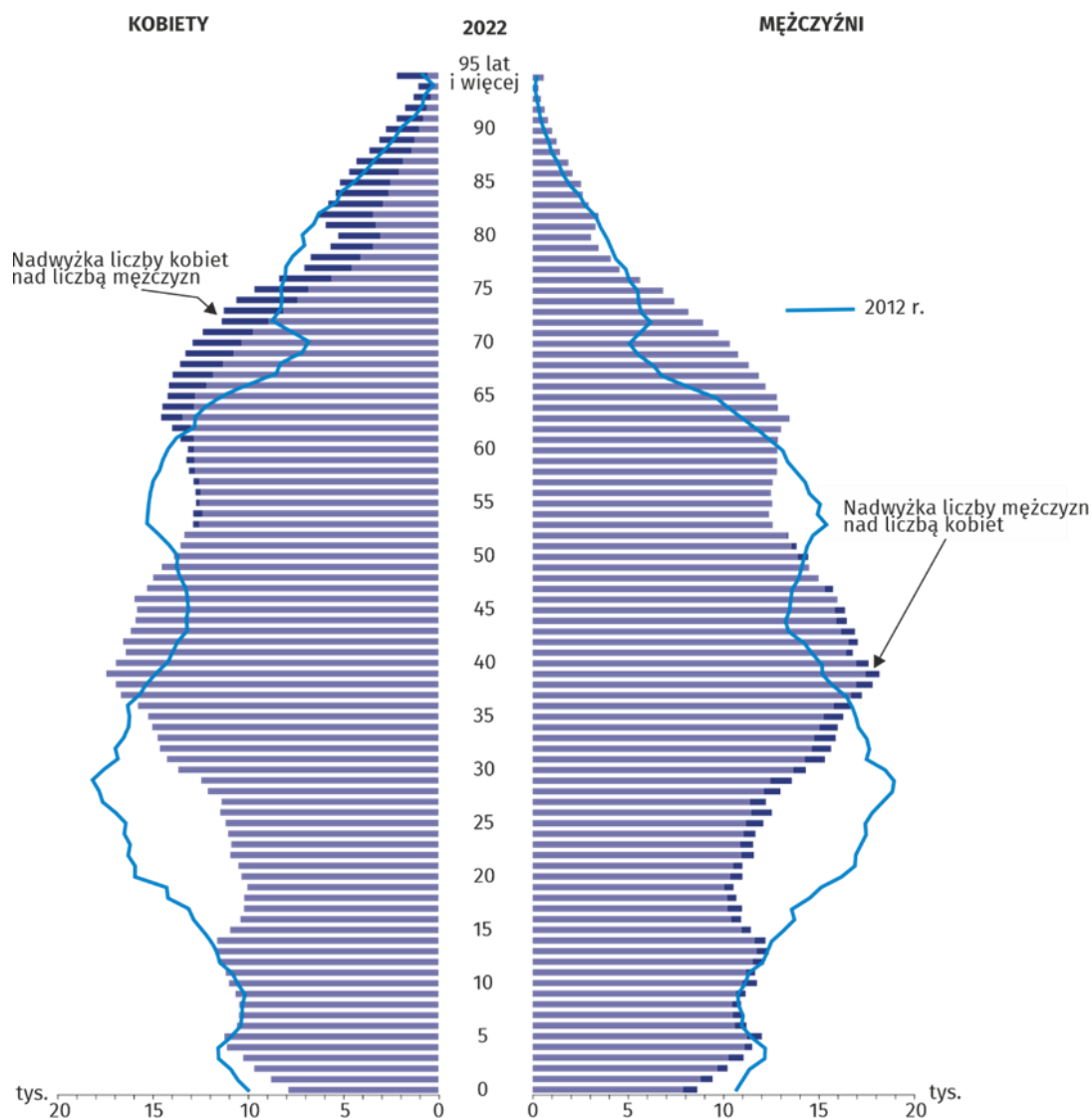
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w latach 2017–2030

Źródło: Procesy demograficzne w województwie podkarpackim w latach 1995–2019 oraz w perspektywie do 2040 r., Urząd Statystyczny w Rzeszowie

W 2022 roku w województwie podkarpackim zanotowano 16 812 urodzeń żywych, tj. o 1117 urodzeń mniej niż w poprzednim roku i o 4252 urodzenia mniej niż w 2012 r. Struktura ludności według płci od lat nie ulega większym zmianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają kobiety, które stanowią 51,1% ludności województwa. W 2022 r. współczynnik feminizacji dla województwa podkarpackiego osiągnął wartość 104 (dla kraju – 107). Oznacza to, że na 100 mężczyzn przypadały statystycznie 104 kobiety (w miastach – 109, a na wsi – 101).

Wykres 1. Ludność według płci i wieku (stan w dniu 31 grudnia 2022 r.)

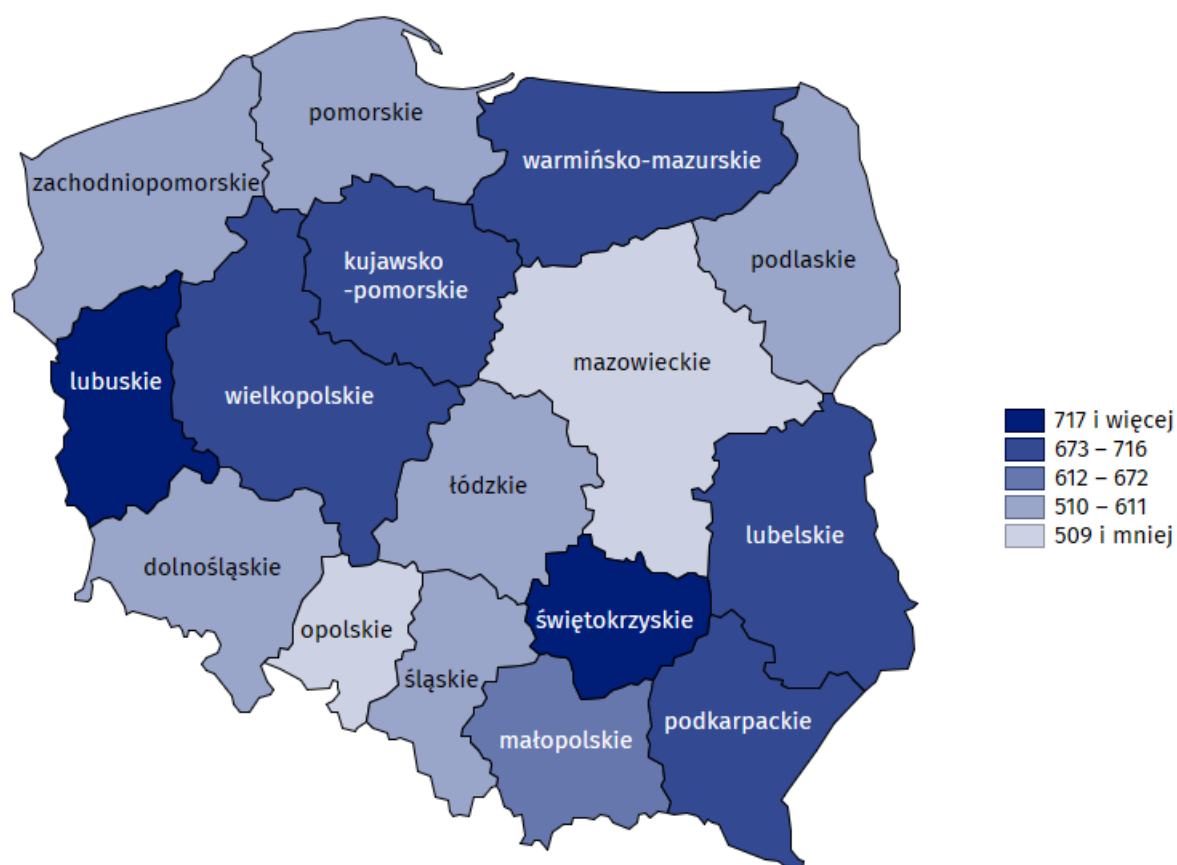

Źródło: Stan, ruch naturalny i migracje ludności w województwie podkarpackim w 2022 r., Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Drugim czynnikiem, obok przyrostu naturalnego, mającym istotny wpływ na stan zaludnienia są migracje ludności. Od wielu lat w województwie podkarpackim notuje się ujemne saldo migracji. W 2022 r. w wyniku migracji liczba ludności zmniejszyła się o 2089 osób (o 1015 mężczyzn i o 1074 kobiet).

Zbiorowość aktywnych zawodowo w województwie podkarpackim, którą tworzą pracujący oraz bezrobotni, w IV kwartale 2022 r. liczyła 802 tys. osób i stanowiła 4,8% ogółu aktywnych zawodowo w kraju. Liczba osób aktywnych zawodowo zmniejszyła się w odniesieniu do IV kwartału 2021 r. (o 2,7%), a wzrosła w stosunku do III kwartału 2022 r. (o 0,6%). Poziom zaangażowania zawodowego mężczyzn był wyższy niż kobiet (57,0% wobec 43,0%), a mieszkańców wsi wyższy niż miast (56,5% wobec 43,5%). W IV kwartale 2022 r. zbiorowość biernych zawodowo w województwie podkarpackim liczyła 749 tys. osób, co stanowiło 6,0% ogółu biernych zawodowo w kraju.

Mapa 3. Osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub stopniu niezdolności do pracy na 10 tys. ludności według województw w 2021 r. (stan w dniu 31 grudnia)

Źródło: Kompleksowy System Informatyczny ZUS

Liczba osób bezrobotnych w IV kwartale 2022 r. w województwie podkarpackim wyniosła 42 tys. osób, co stanowiło 8,4% ogółu bezrobotnych w kraju. Liczba bezrobotnych wzrosła zarówno w porównaniu z III kwartałem 2022 r. (o 13,5%), jak i w stosunku do IV kwartału 2021 r. (o 40,0%). Większość w tej grupie, pod względem miejsca zamieszkania, stanowili mieszkańcy wsi (76,2%), natomiast ze względu na płeć przeważały kobiety (54,8%). Stopa bezrobocia w IV kwartale 2022 r. w województwie podkarpackim wyniosła 5,0% i wzrosła w odniesieniu do IV kwartału 2021 r. Oznacza to, że wśród aktywnych zawodowo co dwudziesta osoba była bez pracy. Udział bezrobotnych w liczbie aktywnych zawodowo w województwie podkarpackim był wyższy niż w kraju.

W województwie podkarpackim w 2021 roku na 10 tysięcy mieszkańców przypadało 714 osób posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub stopniu niezdolności do pracy.

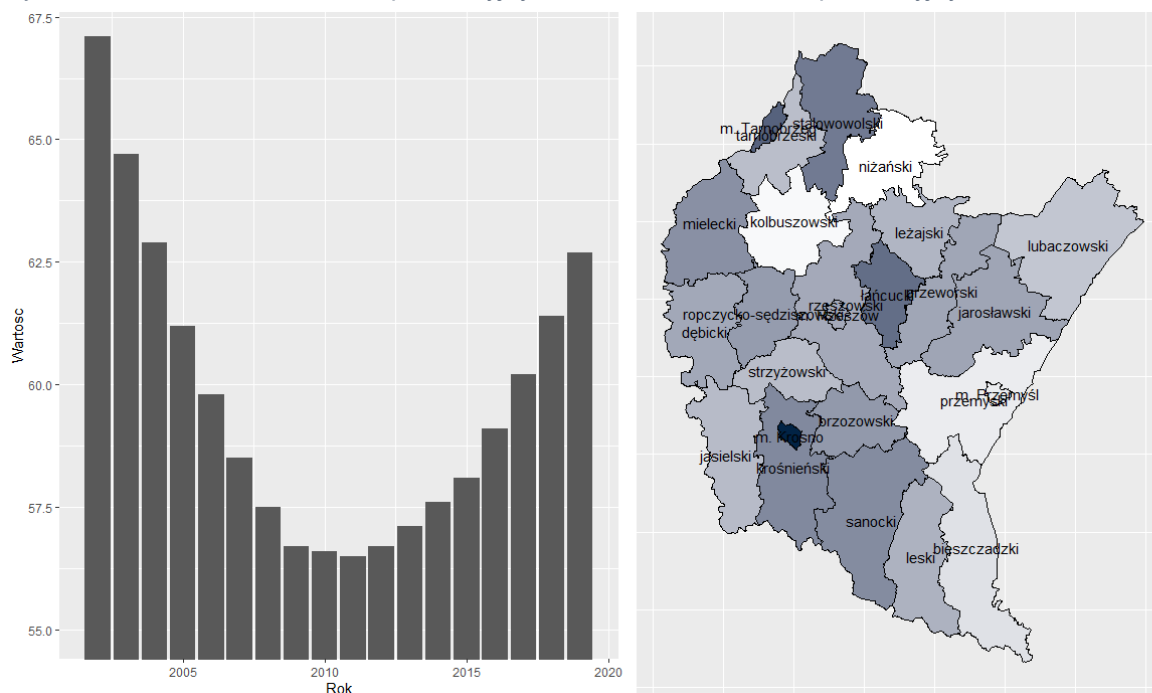
Diagnoza przeprowadzona na rzecz Wojewódzkiego Programu Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2021–2030 podaje, że wśród niepełnosprawnych bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy (PUP) największą grupę w roku 2019 stanowiły osoby w wieku 55–59 lat (22,0%), najmniejszą zaś osoby w wieku 18–24 lata (4,5%). Wyniki diagnozy wskazują, że osoby te legitymują się zazwyczaj niskim stopniem wykształcenia (szczegółowe informacje na temat wykształcenia osób niepełnosprawnych na podkarpackim rynku pracy znaleźć można we wspomnianej powyżej diagnozie). Dokument podaje również informacje na temat aktywności ekonomicznej osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej według stopnia niepełnosprawności w odniesieniu do aktywności ekonomicznej ogółu ludności. Wyniki wskazują, że współczynnik aktywności zawodowej osób mających orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności lub równoważne wyniósł na podkarpaciu 4,9%. Wskaźnik zatrudnienia wyniósł zaś 4,4%.

Z kolei współczynnik aktywności zawodowej osób o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności wyniósł 18,3% (wskaźnik zatrudnienia zaś wyniósł dla tej grupy osób 16,9%, stopa bezrobocia 8,0%). Współczynnik aktywności zawodowej liczony dla osób o lekkim stopniu niepełnosprawności wyniósł zaś 24,1% (wskaźnik zatrudnienia 21,3%, a stopa bezrobocia 11,2%). Ogółem współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie podkarpackim wyniósł 16,2% (wskaźnik zatrudnienia 14,6%, stopa bezrobocia 9,4%). Dla porównania diagnoza podaje, że stopa bezrobocia ogółem dla ludności podkarpacia wyniosła w badanym okresie 5,9%.

2.1.1 Relacje wieku produkcyjnego

Średnie tempo zmian w przypadku ludności w wieku nieprodukcyjnym, czyli w wieku przedprodukcyjnym, w którym nie osiągnięto jeszcze zdolności do pracy (tj. wg GUS grupa wiekowa 0–17 lat) oraz w wieku poprodukcyjnym, w którym osoby zazwyczaj kończą pracę zawodową (tj. dla mężczyzn – 65 lat i więcej, a dla kobiet – 60 lat i więcej), na 100 osób w wieku produkcyjnym wyniosło do roku 2011 – 1,67%. Ten spadek się nie utrzymał i w roku 2011 nastąpił wzrost, co w długim okresie może negatywnie wpływać na strukturę demograficzną województwa – innymi słowy prowadzić może do tzw. depopulacji. Po roku 2011 wartości tego wskaźnika wzrastały średniorocznie w tempie 1,45% (zob. rys. 1).

Rysunek 1. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

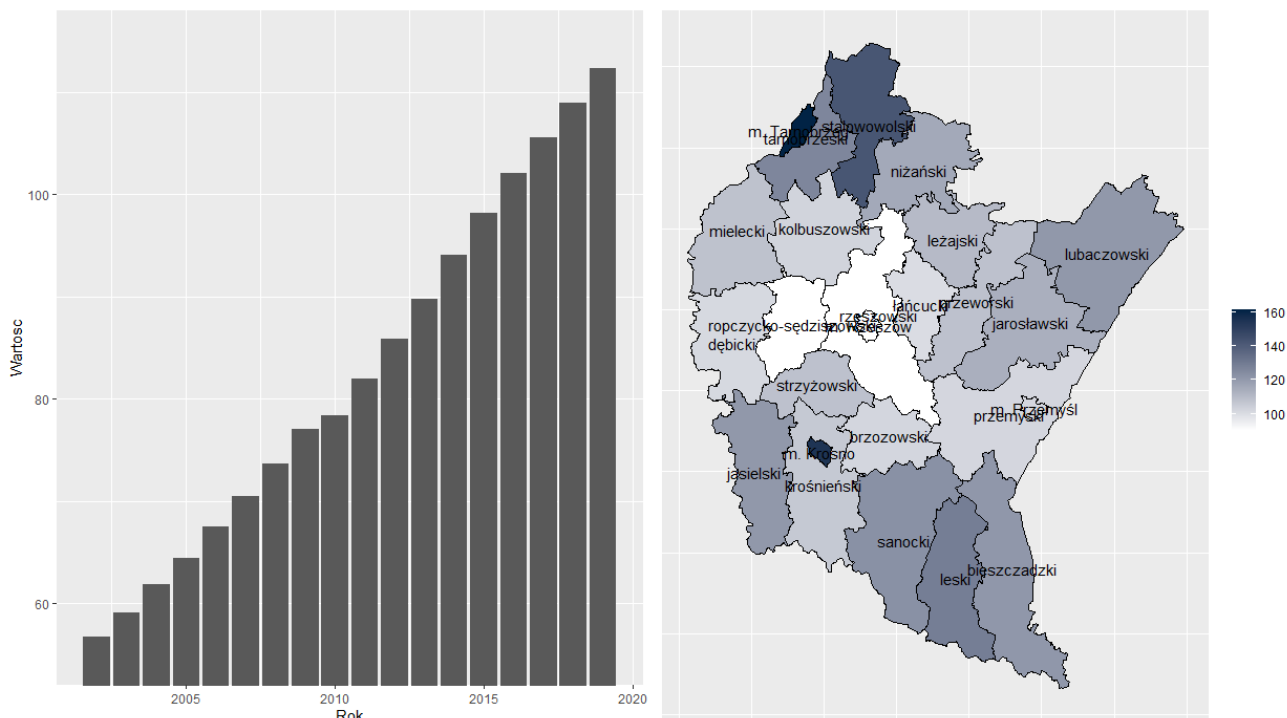

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W roku 2019 największe wartości wskaźnika ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym zanotowano w powiecie m. Krosno – 71,8 w powiecie m. Przemyśl – 70,1 oraz w powiecie m. Tarnobrzeg – 66,8. Najniższe wartości odnotowano w powiecie nizańskim – 56,3, kolbuszowskim – 56,7 oraz przemyskim – 57,5. Jak wspomniano wyżej – wzrost wskaźnika ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym po roku 2011 można odczytać jako symptom depopulacji. Pod względem rozmieszczenia, zjawisko to widoczne jest szczególnie w pobliżu aglomeracji miejskich. Wyjątek na tle podkarpacia w tym względzie stanowi powiat m. Rzeszów, lecz może być to związane z napływem ludności do Rzeszowa, w którym rozwinęło się przetwórstwo przemysłowe oraz sektor usług. W powiecie m. Rzeszów wartości powyższego wskaźnika plasowały się nieznacznie powyżej średniej dla województwa.

W przypadku ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym na Podkarpaciu (zob. rys. 2) średnie tempo zmian w latach 2002–2019 wyniosło 4,10%. W roku 2019 najwyższe wartości omawianego wskaźnika zanotowano w powiecie m. Tarnobrzeg (161,3), m. Krosno (154,8) oraz w powiecie stalowowolskim (142,5). Najniższe wartości zaś zanotowano w powiecie rzeszowskim (90,3) i ropczycko-sędziszowskim (90,3) oraz w powiecie łańcuckim (102,2). Nie ma zatem podstaw, by wykluczyć, że zjawisko depopulacji przestanie mieć miejsce w najbliższym czasie. Przeciwnie, przybiera ono charakter długofalowy – może trwać ono jeszcze przez długi czas.

Rysunek 2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym, 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W przypadku ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w latach 2002–2019 wskaźnik ten wzrastał średniorocznie w tempie 1,85%. W roku 2019 – (dane najnowsze) mediana dla powiatów wyniosła 32,9. Pod względem rozmieszczenia przestrzennego najwyższe wartości tego wskaźnika zanotowano w roku 2019 w powiecie m. Krosno (43,6), m. Przemyśl (42,7) oraz m. Tarnobrzeg (41,3). Najniższe zaś w powiecie kolbuszowskim (28,8), przemyskim (29,0) oraz rzeszowskim (29,3).

Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi, czyli stosunek osób w starszym wieku (65 i więcej lat) do liczby osób w wieku 15–64 lata w województwie podkarpackim rósł średniorocznie w latach 2003–2019 w tempie 1,87%. Pod względem rozmieszczenia przestrzennego najwyższe wartości tego wskaźnika zanotowano w powiecie m. Krosno (31,9), m. Przemyśl (31,3) oraz m. Tarnobrzeg (30,9). Najniższe zaś w powiecie przemyskim (21,9), kolbuszowskim (22,1) i powiecie rzeszowskim (22,5). Warto zwrócić uwagę, że wartość tego wskaźnika jest wyraźnie większa w dużych miastach, co może być związane z odpływem zdolnych młodych osób z powiatu krośnieńskiego.

W latach 2010–2019 w województwie podkarpackim rósł odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem, średniorocznie w tempie 3,23%. W roku 2019 najwyższe wartości tego wskaźnika zanotowano, ponownie jak miało to miejsce wcześniej, w powiecie m. Krosno (20,9), a następnie w m. Przemyśl (20,6) i m. Tarnobrzeg (20,6). Najniższe zaś w powiecie rzeszowskim (15,3) i przemyskim (15,3) oraz w powiecie ropczycko-sędziszowskim (15,4). Mediana dla województwa w roku 2019 wyniosła w przypadku tego wskaźnika 16,8. W świetle powyższych wyników być może Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego powinien uwzględnić dalsze badania terenowe na temat negatywnych efektów demograficznych występujących w większych miastach województwa podkarpackiego. Powyższe dane mogą mieć wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw

społecznych, na zmianę branży lub tworzenie nowych podmiotów w zakresie świadczenia usług społecznych skierowanych do osób starszych. Należy zwrócić również uwagę na samorządy terytorialne – czy jednostki samorządu terytorialnego mają odpowiednie środki i przygotowanie do nieuchronnie zbliżających się problemów demograficznych? Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej powinien uwzględnić dalsze badania w tym wymiarze.

Na podstawie wstępnej analizy danych zastanych z GUS na temat stosunku poszczególnych grup wiekowych oraz obciążenia demograficznego – zjawisko depopulacji będzie się pogłębiać. Należy przy tym zaznaczyć, że województwo nie stanowi homogenicznej grupy, lecz depopulacja ta będzie zróżnicowana w poszczególnych powiatach. W pierwszej kolejności należy rozpoznać, jakiego typu wsparcia potrzebować będzie powiat m. Krosno, m. Przemyśl oraz powiat m. Tarnobrzeg.

2.1.2 Miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Bezpośrednim powodem wykonania analiz związanych z traceniem przez miasta funkcji społeczno-gospodarczych, które rozpoczęto w 2016 r., był obserwowany proces polaryzacji społeczno-ekonomicznej kraju, pomimo aktywnej polityki państwa i samorządów mającej przeciwdziałać tym zjawiskom. Analiza miała wskazać, które miasta wymagają jeszcze większej troski, aby ich pozycja w systemie osadniczym i społeczno-gospodarczym nie ulegała dalszemu pogarszaniu, grożąc marginalizacją i zjawiskami kryzysowymi. Zajęto się miastami średnimi, zdefiniowanymi jako ośrodki poniżej stolicy województwa i powyżej 20 tys. mieszkańców, a w przypadku stolic powiatów – powyżej 15 tys.

Zgodnie z aktualizacją delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze przeprowadzoną w 2019 roku dokonano podziału miast na:

- 1) miasta kryzysowe – silne powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- 2) miasta obniżającego się potencjału – silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- 3) miasta stagnujące – umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza,
- 4) miasta zagrożone marginalizacją – umiarkowane powiększenie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

W województwie podkarpackim łącznie jako miasta tracące swoje funkcje społeczno-gospodarcze wskazano 9 miast:

- 1) miasta kryzysowe – Jasło,
- 2) miasta obniżającego się potencjału – Tarnobrzeg, Dębica,
- 3) miasta stagnujące – Jarosław, Sanok, Przemyśl,
- 4) miasta zagrożone marginalizacją – Krosno, Stalowa Wola, Nisko¹⁶.

Badania obejmowały okres 2008–2018, w stosunku do analiz za lata 2004–2014 ubyły z tego grona 2 miasta – Mielec (określane ówczesnie jako miasto obniżającego się potencjału) i Przeworsk (miasto zagrożone marginalizacją), jednak nie należy sądzić, że zagrożenie utratą ich funkcji społeczno-gospodarczych minęło, być może wynika to tylko z krótkotrwałego polepszenia analizowanych wskaźników.

¹⁶ P. Śleszyński, *Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększający się dystans rozwojowy)*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, 29.11.2019 r.

2.1.3 Osoby niepełnosprawne w województwie

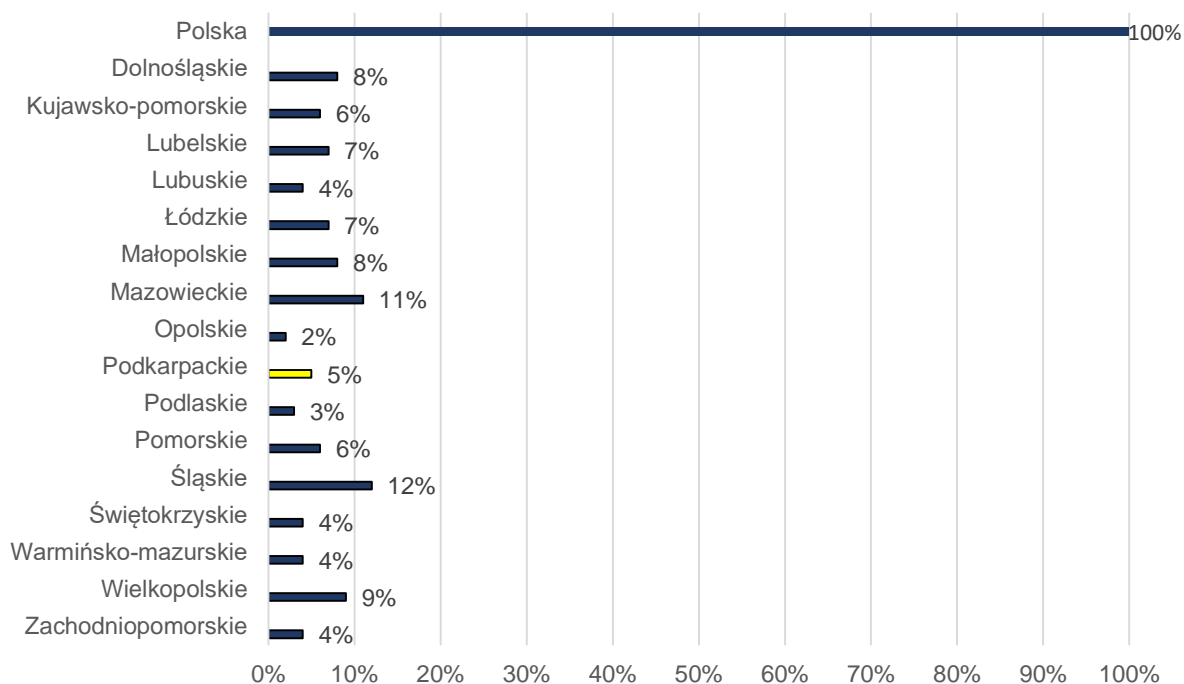
ROPS w Rzeszowie w ramach swoich zadań odpowiedzialny jest za przygotowanie oraz realizację Wojewódzkiego Programu na Rzecz Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2021–2023. Niestety nie ma systemu monitorowania osób niepełnosprawnych w Polsce, rzetelne dane w tym zakresie są efektem przeprowadzanego co 10 lat Narodowego Spisu Ludności, którego kolejna edycja miała miejsce w 2021 roku.

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. ogólna liczba osób z niepełnosprawnością w województwie podkarpackim bez względu na wiek wynosiła 249,5 tys. osób, co stanowiło 11,7% ludności województwa oraz 5,3% ogółu niepełnosprawnych w kraju. Oznacza to, że co dziewiąty mieszkaniec województwa podkarpackiego był osobą niepełnosprawną. Dane wstępne Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 przedstawiają wzrost ogólnej liczby osób z niepełnosprawnością o 67 tys. (łącznie liczba osób z niepełnosprawnością wynosi 316,5 tys.). Zgodnie z Ramowym harmonogramem udostępniania informacji wynikowych z Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań 2021 dane ostateczne dotyczące osób z niepełnosprawnością dostępne będą w okresie czerwiec–sierpień 2023 r., dlatego też główne źródło dla niniejszej diagnozy stanowią dane z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011.

Największy procentowy udział osób niepełnosprawnych do ogółu osób niepełnosprawnych kraju występuje w województwie śląskim – 12%, najniższy w opolskim 2%, natomiast w województwie podkarpackim udział ten stanowi 5%.

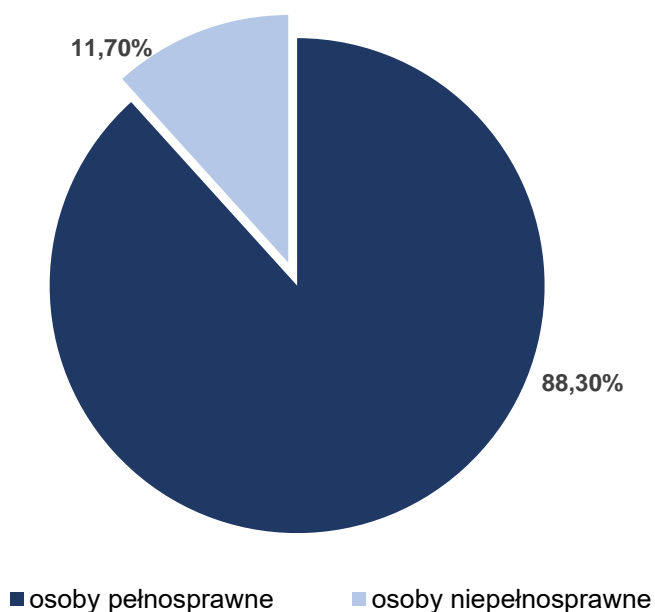
Liczba osób niepełnosprawnych prawnie w 2011 r. wyniosła 154,7 tys. (tj. 7,3% ogółu ludności). Zmiany w przepisach prawnych i zaostreżenie przepisów dotyczących przyznawania rent z tytułu niezdolności do pracy i podobnych świadczeń spowodowały znaczne zmniejszenie się zbiorowości osób niepełnosprawnych prawnie. Liczba osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie, tj. takich, które nie posiadają orzeczenia, ale ich subiektywna ocena wskazywałaby, że miały całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych, wynosi 94,8 tys. (tj. 4,5% ogółu ludności).

Wykres 2. Udział procentowy osób niepełnosprawnych według województw w skali kraju w 2011 r.

Źródło: Wojewódzki Program na rzecz Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2021–2030

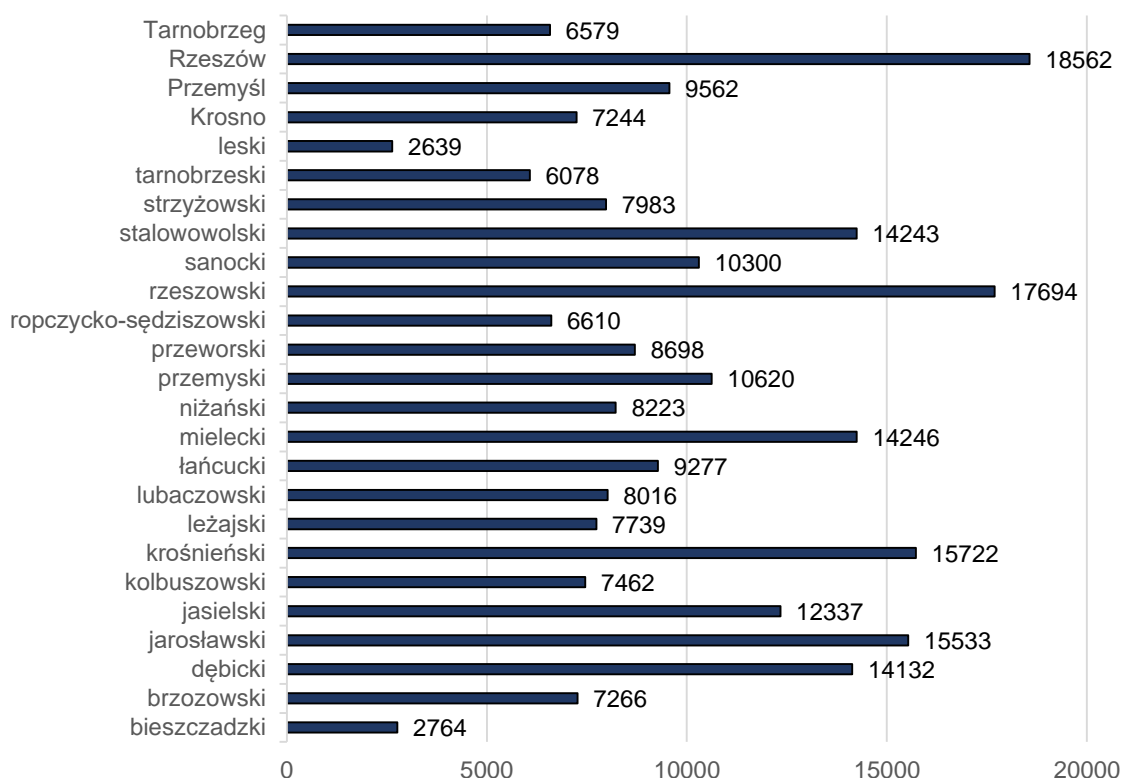
Wykres 3. Osoby niepełnosprawne w województwie podkarpackim w 2011 r. w stosunku do ogółu ludności

Źródło: Wojewódzki Program na rzecz Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2021–2030

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. najwięcej osób z niepełnosprawnościami zamieszkiwało powiat miasto Rzeszów 18,5 tys., najmniej powiat leski 2,6 tys.

Wykres 4. Liczba osób niepełnosprawnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w 2011 r.

Źródło: Wojewódzki Program na rzecz Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i Przeciwdziałania Ich Wykluczeniu Społecznemu na lata 2021–2030

W województwie podkarpackim w 2011 r. najliczniejszą grupę (wśród osób z niepełnosprawnościami) stanowiły osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności – 43,6%, druga co do liczebności grupa to mieszkańcy o umiarkowanym stopniu – 34,5% i ze znacznym stopniem – 9,5%. Pozostałe osoby z ogółu niepełnosprawnych to mieszkańcy województwa z nieustalonym stopniem (6,5%) oraz osoby w wieku 0–15 lat posiadające orzeczenie o niepełnosprawności (5,9%).

2.1.4 Organizacje non profit jako podmioty ekonomii społecznej

Kluczową cechą ekonomii społecznej jest zakorzenienie lokalne i obecność w wielu wspólnotach samorządowych. Jednym z najistotniejszych rezultatów jest wzrost poziomu kapitału społecznego, zaufania i kooperacji różnych podmiotów, w szczególności między sektorem publicznym a społecznym, co daje podstawy dla rozwoju społecznego i gospodarczego. Według danych GUS dotyczących zatrudnienia w aktywnych podmiotach ekonomii społecznej szacuje się, że pod koniec 2019 roku w podmiotach ekonomii społecznej zatrudnionych było 206,4 tys. osób, co stanowi 1,3% w odniesieniu do 16 100 tys. ogółu osób

zatrudnionych w gospodarce narodowej¹⁷. Na podmioty ekonomii społecznej składają się zarówno organizacje pozarządowe, jak i organizacje kościelne, spółdzielnie pracy, spółki non profit, a nawet koła gospodyń wiejskich oraz wiele innych przedsiębiorstw, które wprowadzają innowacje społeczne. To, co je ze sobą łączy, to pełnienie ważnej roli społecznej – „często opiera się ona na wzajemnym zaufaniu i gotowości do współpracy w celu zaspokojenia określonych potrzeb lub dokonania zmian w najbliższym otoczeniu”. Ze względu na brak danych lub bardzo szczątkowe informacje na temat prowadzonej działalności nie jesteśmy w stanie opisać ich wszystkich w tej diagnozie.

Zgodnie z danymi GUS, jakie zostały pozyskane w ramach projektu „Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej”, w województwie podkarpackim w 2019 r. liczbę organizacji pozarządowych będących PES szacuje się na ok. 5400 podmiotów. Ponad 60% podmiotów wskazało, że nie posiada płatnego personelu (61,2%, 3300 organizacji), 26,1% podmiotów (tj. 1400 organizacji) wskazało na zatrudnianie tylko na umowy cywilnoprawne, natomiast pracowników na umowy o pracę zatrudnia tylko 12,7% podmiotów (ok. 700 organizacji). Na umowę o pracę zatrudnionych było 9,8 tys. osób, z czego 11,4% tych osób stanowiły osoby z niepełnosprawnościami. Średnia liczba osób zatrudnionych na umowę o pracę w podkarpackich organizacjach pozarządowych na koniec roku 2019 wynosiła 14,2 osoby, natomiast mediana 5 osób. W przypadku osób zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych w podkarpackich organizacjach pozarządowych zatrudnienie znalazło 12,5 tys. osób, z których dla 0,7 tys. zatrudnienie to stanowiło główne miejsce pracy (ich średnia na podmiot wyniosła 3,9 osoby).

Spośród 5 tys. organizacji pozarządowych w województwie, które wskazały osiąganie przychodów w 2019 roku, tylko 30,6% z nich uzyskiwało te przychody rynkowo: 6,7%, tj. 0,3 tys. przychody te uzyskało z prowadzonej działalności gospodarczej, 19,5%, tj. 1,0 tys., z działalności statutowej odpłatnej, 12,8%, co daje 0,6 tys., z odsetek/dywidend oraz 1,1%, czyli 0,1 tys., z pozyskanych zamówień publicznych. Ponad połowa organizacji uzyskuje przychody nierynkowo, tj. otrzymując dotacje na realizację działań, wsparcie z innych państw UE lub zagranicy, 1% i inne (54,5% – 2,7 tys. podkarpackich organizacji pozarządowych uzyskuje w ten sposób przychody). Średnia przychodów bez podziału źródeł, jakie podkarpackie organizacje pozarządowe uzyskały w roku 2019, wynosi 199,3 tys., natomiast ich mediana wynosi 19,1 tys. na podmiot.

Analizując koszty działalności organizacji pozarządowych w regionie, należy wskazać, że mediana kosztów działalności wynosi 21,6 tys. na podmiot, należy zwrócić uwagę, że koszty wynagrodzeń, ubezpieczeń i innych świadczeń stanowią 41,3% kosztów ogółem działalności podkarpackich organizacji pozarządowych¹⁸.

Zgodnie z danymi GUS w 2020 roku w województwie podkarpackim aktywną działalność prowadziło 6,1 tys. rejestrowych organizacji pozarządowych. Wśród nich do sektora ekonomii społecznej należało 6 tys. podmiotów, co stanowiło 98,4% ogólnej liczby organizacji. Liczba organizacji posiadających status organizacji pożytku publicznego wyniosła 0,6 tys. (9,8% ogółu). Najliczniejszą grupą rejestrowych organizacji pozarządowych były stowarzyszenia

¹⁷ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej, Załącznik do uchwały nr 212 Rady Ministrów z dnia 26 października 2022 r., Warszawa 2022, s. 10.

¹⁸ <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijne-w-statystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spoecznej-zsmes/wyniki-badan/organizacje-non-profit-jako-podmioty-ekonomii-spoecznej/organizacje-non-profit-jako-podmioty-ekonomii-spoecznej-w-2019-r-,2,1.html>

i podobne organizacje społeczne – 4,7 tys. (77,1% wszystkich podmiotów). Koła gospodyń wiejskich i fundacje stanowiły znacznie mniejsze grupy – odpowiednio 0,6 tys. i 0,5 tys. (9,8% i 8,2% wszystkich podmiotów).

2.2 Przedsiębiorczość społeczna

2.2.1 Spółdzielnie socjalne

Według Bazy przedsiębiorstw społecznych¹⁹ na koniec czerwca 2023 r. na Podkarpaciu zarejestrowanych było 76 spółdzielni socjalnych. Najwięcej z nich (12) znajdowało się w powiecie leżajskim, a następnie rzeszowskim (7) oraz w mieście Rzeszów i powiecie stalowowolskim (po 6). Najmniej zaś w powiecie przemyskim oraz ropczycko-sędziszowskim (po 1), a następnie w powiecie: brzozowskim, kolbuszowskim, łańcuckim, mieleckim, niżańskim oraz mieście Tarnobrzeg (po 2). W województwie podkarpackim w 2023 r. znajdowały się również powiaty, w których nie funkcjonowały żadne spółdzielnie socjalne – powiat: bieszczadzki, leski, strzyżowski oraz miasto Krosno.

Wprowadzenie definicji przedsiębiorstwa społecznego (PS) spowodowało przeniesienie analiz dotyczących spółdzielni socjalnych do analiz sektora przedsiębiorstw społecznych. Spółdzielnie socjalne ze względu na swoje założenia i warunki funkcjonowania miały być automatycznie ujmowane jako PS, jednak w toku prac nad ustaleniem zasad weryfikacji przedsiębiorstw oraz nadawania im statusu PS została dokonana zmiana – spółdzielnia socjalna otrzymała ww. status tylko wtedy, kiedy spełnia warunek zatrudnienia odpowiedniej liczby osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Spowodowało to taką sytuację, że istnieją zarejestrowane spółdzielnie socjalne, które nie spełniają warunków określonych dla PS i nie posiadają tegoż statusu lub po prostu nie wystąpiły o niego.

2.2.2 Przedsiębiorstwa społeczne

Pojęcie przedsiębiorstwa społecznego do porządku prawnego zostało wprowadzone Ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 roku o ekonomii społecznej²⁰. Pomimo wcześniejszego braku przepisów prawnych przyjętych aktualnie na poziomie ustawy, od 2016 roku podmioty ekonomii społecznej mogły uzyskiwać status przedsiębiorstw społecznych. Był on nadawany przez akredytowane Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej, które działały na podstawie Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020 oraz zapisów umów o dofinansowanie projektów. Pozytywnie zweryfikowane podmioty ekonomii społecznej, którym został nadany status przedsiębiorstwa społecznego, były wpisywane do bazy prowadzonej przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. Ustawa o ekonomii społecznej wprowadziła zmiany w zakresie uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego. W myśl art. 12 ustawy uzyskanie statusu następuje w drodze decyzji administracyjnej wojewody. W związku z tym podmioty, które na potrzeby realizacji projektów współfinansowanych z EFS oznaczono jako przedsiębiorstwa społeczne, nie nabywają statusu automatycznie. W praktyce warunki uzyskania statusu określone w ustawie zostały sformułowane w taki sposób, aby

¹⁹ Baza Przedsiębiorstw Społecznych zawiera dane podmiotów działających w oparciu o Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020 (Wytyczne CT9) i jest aktualna do końca okresu realizacji projektów, czyli do końca 2023 r., www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl,

²⁰ Dz.U. z 2022 r. poz. 1812.

podmioty, które uzyskały taki status na gruncie projektowym, nie miały problemu z ich spełnieniem. Decydującą rolę odgrywa jednak inicjatywa podmiotu, który chcąc uzyskać status na gruncie ustawy, zobowiązany jest do złożenia wniosku.

Zapisy ustawy o ekonomii społecznej regulują warunki uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego tj.:

- 1) zatrudnienie co najmniej 3 osób na podstawie umowy o pracę, co najmniej na pół etatu,
- 2) minimalny poziom zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – 30% ogółu, przy czym min. ½ etatu osób z grup defaworyzowanych,
- 3) przygotowanie planu reintegracyjnego, który będzie obowiązkowy w niektórych przypadkach,
- 4) obowiązkowy organ konsultacyjno-doradczy.

W świetle uregulowań prawnych związanych z przyznaniem statusu przedsiębiorstwa społecznego w województwie podkarpackim zarejestrowanych zostało 60 podmiotów posiadających status przedsiębiorstwa społecznego²¹. Najwięcej jest spółdzielni socjalnych – 29, w następnej kolejności są organizacje pozarządowe – 20, a także grupa podmiotów takich jak: spółki akcyjne, spółki z o.o. oraz kluby sportowe nienastawione na osiąganie zysku, których łączna liczba wynosi 11.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że ze względu na okres przejściowy niektóre przedsiębiorstwa społeczne wykazane są jednocześnie w Rejestrze Jednostek Pomocy Społecznej oraz w Bazie Przedsiębiorstw Społecznych działających w oparciu o Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014–2020 (Wytyczne CT9).

2.2.3 Przedsiębiorstwa społeczne w ujęciu branżowym²²

Wśród przedsiębiorstw społecznych działających na Podkarpaciu wiele jest takich, które wypełniają ważne funkcje społeczne. Oferują usługi usprawniające jakość życia osób wymagających pomocy (np. usługi transportowe dla osób z niepełnosprawnością) oraz aktywizują osoby niepełnosprawne – dają im realną pomoc i nadzieję na lepsze jutro. Najwięcej przedsiębiorstw społecznych na Podkarpaciu prowadziło działalność w branży edukacja i kultura (18,6%) oraz usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej (17,7%). Kolejną dużą grupę stanowiły przedsiębiorstwa z branży gastronomicznej (16,5%) oraz z branży budowlanej (10,3%).

Przedsiębiorstwa z branż innych niż wymienione powyżej stanowiły łącznie niewiele ponad 1/3 wszystkich tego typu podmiotów funkcjonujących na Podkarpaciu. Przedsiębiorstwa z branży handel i pozostałe usługi stanowiły 9% wszystkich podmiotów, natomiast z branży pozostała produkcja i przemysł nieco mniej niż 5%.

Najwięcej przedsiębiorstw społecznych z branży edukacja i kultura w 2022 r. znajdowało się w powiecie miasto Rzeszów (12,7%). Niewiele mniej, bo 11,1% znajduje się w powiecie rzeszowskim, a następnie w powiecie jasielskim 11,1%. W pozostałych powiatach

²¹ Wykaz podmiotów zamieszczony jest na stronie www.rjps.mrips.gov.pl.

²² Podrozdział opracowano na podstawie raportu pn. *Przedsiębiorstwa Społeczne na Podkarpaciu w 2022 roku – analiza przetrwania po okresie trwałości*, www.es.rops.rzeszow.pl.

województwa, przedsiębiorstwa z tej branży nie występowały licznie – był to jeden, czasem dwa podmioty. W powiatach: przeworski, kolbuszowski, miasto Krosno, brzozowski, lubaczowski i leski przedsiębiorstwa społeczne z branży edukacja i kultura nie występowały wcale. Przedsiębiorstwa społeczne działające w obszarze edukacji i kultury to przeważnie fundacje (50,8% wszystkich przedsiębiorstw społecznych z tej branży), spółdzielnie socjalne (19,0%) i spółki non profit (sp. z o.o.) – 15,9% oraz stowarzyszenia – 14,3%. Wyżej wymienione podmioty zajmowały się prowadzeniem przedszkoli i żłobków albo były to spółdzielnie prowadzące warsztaty w zakresie sztuki i rękodzieła – przyjmowały one najczęściej formę spółdzielni socjalnej.

Usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej to druga pod względem ilości podmiotów branża w woj. podkarpackim (60 przedsiębiorstw społecznych). Większość przedsiębiorstw z tej branży znajduje się w powiecie miasto Rzeszów (35%). Relatywnie dużo przedsiębiorstw z branży usług dla firm, organizacji i administracji publicznej znajduje się również w powiecie rzeszowskim (10%) i łańcuckim (10%). Przedsiębiorstwa z ww. branży znajdują się również w powiatach: dębickim, kolbuszowskim, jarosławskim, mieleckim, tarnobrzskim, sanockim, jasielskim i w mieście Krosno – ale nie występowały one licznie (nie przekraczały one liczby 5 na każdy w wymienionych powiatów). W powiatach: strzyżowskim, miasto Tarnobrzeg, miasto Przemyśl, bieszczadzkim, ropczycko-sędziszowskim, stalowowolskim, niżańskim i krośnieńskim występowało po jednym przedsiębiorstwie z tej branży. Powiaty przeworski, leżajski, brzozowski, przemyski, lubaczowski i leski nie posiadały ich wcale. W roku 2022 na Podkarpaciu było 56 przedsiębiorstw społecznych działających w branży gastronomicznej. Najwięcej z nich znajdowało się w powiecie leżajskim (12,5%). Następnie przedsiębiorstwa z branży gastronomicznej zlokalizowane były licznie w powiecie przeworskim i w mieście Przemyśl (po 8,9%) oraz w powiecie kolbuszowskim (7,1%).

2.2.4 Kondycja finansowa przedsiębiorstw społecznych

Poniższa część analizy oparta jest o dane otrzymane z OWES dotyczące 145 przedsiębiorstw społecznych, które są lub były objęte wsparciem OWES. Dane zostały w bardzo ograniczonym czasie narzuconym przez ROPS w Rzeszowie zebrane od PS w różnej formie prawnej. Niestety ze względu na ograniczenie czasowe nie udało się pozyskać danych od wszystkich PS będących we wsparciu OWES, jednakże należy zwrócić również uwagę, że nie każdy podmiot, który posiada status PS i znajduje się na ministerialnej liście PS, korzysta ze wsparcia OWES. Dane dotyczyły okresu 2018–2020.

Zebrane dane pozwoliły na analizę wielkości przychodów w latach 2018–2020 – są to przychody bez wsparcia pomostowego oraz innych form dotacji²³. W roku 2018 średnia nominalna wielkość przychodów w analizowanych przedsiębiorstwach społecznych wyniosła 119 tys. zł, następnie w roku 2019 wzrosła ona o 68,4% i wyniosła 201,4 tys. zł, natomiast w roku 2020 wzrosła o 8,9% i wyniosła 219 tys. zł.

Po uwzględnieniu wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych okazało się, że realna średnia wartość przychodów w roku 2019 wyniosła 196,8 tys. zł. (czyli realny wzrost wyniósł 64,6%). W roku 2020 realny średni wzrost przychodów w relacji do roku poprzedniego wyniósł zaś 5,3%. W roku 2020 realna średnia wartość przychodów w podkarpackich przedsiębiorstwach społecznych wyniosła 207,3 tys. zł. Należy zaznaczyć, że podane

²³ W roku 2020 dodatkowo z analizy przychodów wyłączono pomoc z tzw. tarczy antykryzysowej. Była to pomoc, jaką otrzymały przedsiębiorstwa, by lepiej radzić sobie z kryzysem wywołanym epidemią Covid-19.

wielkości nie odzwierciedlają w pełni sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw społecznych na Podkarpaciu, gdyż nie uwzględniają kosztów związanych z zatrudnieniem, które w latach 2004–2018 (dane najnowsze) rosły na Podkarpaciu w tempie 6,1% rocznie. Może to oznaczać, że analizowane przedsiębiorstwa – które pełnią w gospodarce Podkarpacia bardzo ważną rolę społeczną – w czasie epidemii koronawirusa ucierpiały wyjątkowo dotkliwie i dalsze funkcjonowanie dużej części z nich może być zagrożone.

Tabela 1. Podstawowe informacje na temat przychodów przedsiębiorstw społecznych, deflator 2018=100

Wyszczególnienie	2018	2019	2020
Min.	692,0 zł	117,6 zł	945,4 zł
Mediana	55 201,0 zł	128 568,0 zł	153 128,3 zł
Średnia	119 546,4 zł	196 787,5 zł	207 271,7 zł
Max.	1 413 494,0 zł	1 605 108,8 zł	1 697 102,0 zł
Brak danych	31	6	18
Brak przychodów (0 zł)	22	17	24
N	92	122	103

Źródło: opracowanie własne

Powyższa tabela jest próbą podsumowania wyników analizy przychodów przedsiębiorstw społecznych w latach 2018–2020. Wartości średnie i mediany dla poszczególnych lat nie uwzględniają przedsiębiorstw, które w poszczególnych latach nie wykazywały przychodów (przychód równy 0 zł). Najwięcej przedsiębiorstw, które wykazywały brak przychodu, zanotowano w 2020 roku (było to 23,3% wszystkich badanych przedsiębiorstw).

W kolejnym kroku przeprowadzono badanie korelacji pomiędzy wielkością przychodów w latach 2018–2020 oraz długością funkcjonowania, liczbą zatrudnionych pracowników (w tym z uwzględnieniem wykorzystania dotacji z OWES) wraz z formą zatrudnienia oraz wykorzystaniem instrumentów pożyczkowych. Dane zawarte w poniższej tabeli stanowią podsumowanie przedmiotowego badania. Wyniki wskazują, że nie ma podstaw, by zakładać, że jest zależność pomiędzy wielkością przychodów a tzw. „dotrudnieniem” oraz korzystaniem z instrumentów pożyczkowych a wielkością przychodów. „Dotrudnienie” w niniejszej Diagnozie rozumiane jest jako zatrudnianie pracowników bez żadnego dotacyjnego wsparcia. Podobnie było w przypadku liczby zleceniobiorców wykonujących pracę na podstawie umowy cywilnoprawnej. Z drugiej strony wyniki wskazują, że być może istnieje zależność pomiędzy wielkością przychodów i długością funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych oraz liczbą zatrudnionych przez nie pracowników – im jest ona większa, tym więcej przychodów one generują.

Tabela 2. Wybrane wyniki badania korelacji oraz wartość p z testu zgodności chi-kwadrat

Wielkość przychodów lata 2018–2020		
	korelacja	X ² (wartość p)
Długość funkcjonowania	0,48	0,03
Liczba zatrudnionych pracowników łącznie	0,40	0,00
Liczba łącznie zatrudnionych pracowników z wykorzystaniem dot. z OWES	0,21	0,00
Łączny wymiar aktualnie wszystkich etatów w PS	0,41	0,00
Liczba zleceniobiorców wykonujących pracę na podstawie umowy cywilnoprawnej	0,19	0,09
Dotrudnienie pracowników na przestrzeni ostatnich 3 lat	0,13	0,32
Korzystanie z instrumentów pożyczkowych w ciągu ostatnich 3 lat	0,16	0,14

Źródło: opracowanie własne

W kolejnym kroku dane z OWES porównano – pod kątem branż – z danymi zastanymi z Bazy Przedsiębiorstw Społecznych (BPS), która działa pod egidą Departamentu Ekonomii Społecznej i Solidarnej przy Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej. Okazało się, że pod względem ilości przedsiębiorstw w poszczególnych branżach występowały pewne różnice – w szczególności w branżach takich jak budownictwo, dom i ogród, handel i pozostałe usługi oraz pozostała produkcja i przemysł. Dane uzyskane z OWES uwzględniały ponadto branże, których nie było w danych z BPS – był to transport i wypożyczalnia. Z kolei dane BPS zawierały informacje na temat przedsiębiorstw działających w branży informatycznej – były to 4 fundacje z Rzeszowa, Raławic, Przemyśla i Jasła.

W kolejnym kroku przeanalizowano liczbę zatrudnionych osób (dane na dzień 30 kwietnia 2021 r.) stwierdzono, iż 145 przebadanych PS zatrudniały w 2020 roku 1069 osób – jest to poziom zatrudnienia porównywalny z tym, jakie zanotowano we wszystkich ZAZ w województwie podkarpackim – średnio było to 8,22 os., mediana wyniosła 6 os., natomiast odchylenie standardowe wyniosło 12,33 os. Liczba łącznie zatrudnionych pracowników z wykorzystaniem dotacji udzielonej za pośrednictwem OWES (na 30 kwietnia 2021 r.) wyniosła 614 os., średnio było to 4,7 os. (mediana wyniosła 4, natomiast odchylenie standardowe 3,8 os.). To oznacza, że 455 os. zostało zatrudnionych bez dotacji z OWES. Należy zatem zaznaczyć, że podkarpackie PS korzystają ze wsparcia tylko czasowo i generują one 42,6% miejsc pracy bez dotacji. Należy zwrócić uwagę, że podana liczba zatrudnionych osób dotyczy tylko 145 przebadanych PS, jednak przyjmując medianę 6 osób/PS to zatrudnienie we wszystkich PS w województwie można oszacować na prawie 1400 osób. Przeanalizowano również łączny wymiar wszystkich etatów w PS (zatrudnienie na podstawie umów o pracę, spółdzielczych umów – dane na dzień 30 kwietnia 2021 r.). Mediana w tym przypadku wyniosła 4 (średnia 6,41). Natomiast liczba zleceniobiorców wykonujących pracę na podstawie umowy cywilnoprawnej wyniosła ogółem we wszystkich przedsiębiorstwach społecznych 159 (średnio 1,23).

OWES zebrały również dane na temat „dotrudnienia” pracowników na przestrzeni ostatnich 3 lat. Na dzień 30.04.2021 r. „dotrudnienie” takie zadeklarowały 64 z badanych przedsiębiorstw, co stanowiło prawie połowę (49,6%) przedsiębiorstw działających w tym czasie. Przedsiębiorstwa społeczne na Podkarpaciu korzystały z instrumentów pożyczkowych w ciągu ostatnich 3 lat (bez PFR). Na dzień 30 kwietnia 2021 roku 17 z nich korzystało z tego typu wsparcia, co stanowiło 13,2% badanych PS.

PS na Podkarpaciu w latach 2018–2020 zmieniły swoją strukturę branżową. Możliwe, że stało się to w odpowiedzi na kryzys wywołany epidemią koronawirusa. Mniejsze przychody zanotowano w branży gastronomicznej, lecz spadek ten nie był taki sam dla wszystkich przedsiębiorstw działających w tej branży. Powyższe wyniki przeanalizowano w kontekście wywiadu OWES w dalszej części niniejszego dokumentu.

W kolejnym kroku przeanalizowano dostępne dane z OWES z podziałem na subregiony wsparcia OWES. Należy zaznaczyć, że niekiedy w ramach działań OWES wsparciem obejmowane są przedsiębiorstwa społeczne z innych subregionów. W takim przypadku przedsiębiorstwo przypisano do subregionu z OWES – gdyż taki krok pozwoli na lepszą koordynację polityki w krótkim okresie. W przyszłości należy zbadać, jakie są powody tego, że przedsiębiorstwa społeczne otrzymują wsparcie od OWES, które nie są z ich statystycznego subregionu.

W przypadku subregionu centralnego (obejmującego miasto Rzeszów, powiaty: rzeszowski ziemski, kolbuszowski, niżański, stalowowolski) OWES posiada informacje na temat działalności 5 fundacji, 12 spółdzielni socjalnych, 16 spółek non profit i 4 stowarzyszeń. OWES z subregionu centralnego dodatkowo udziela wsparcia podmiotom z powiatu leżajskiego (jest to jedno stowarzyszenie i dwie spółdzielnie socjalne), które należą (statystycznie) do subregionu wschodniego.

Średnia długość funkcjonowania PS w subregionie centralnym wyniosła 6 lat, mediana liczby zatrudnionych pracowników na dzień 30.04.2021 r. wyniosła 6 os. (średnia 12 os.), a mediana liczby zatrudnionych z wykorzystaniem dotacji OWES wyniosła 3 os. (średnia 5 os.). Na 34 podmioty współpracujące z OWES 22 „dotrudniały” pracowników w ostatnich 3 latach. Jedynie 3 z PS korzystały z instrumentów pożyczkowych w ciągu ostatnich 3 lat.

W przypadku OWES działającego na terenie subregionu zachodniego (miasto Tarnobrzeg, powiaty: tarnobrzeski ziemski, mielecki, dębicki, ropczycko-sędziszowski, strzyżowski) okazało się, że wsparciem obejmuje on 8 fundacji, 6 spółdzielni socjalnych, 19 spółek non profit oraz 5 stowarzyszeń. Jedna spółdzielnia socjalna i 3 spółki non profit działały na terenie powiatu m. Rzeszów. OWES udzielał również wsparcia 2 spółkom non profit z powiatu lubaczowskiego i łańcuckiego. Średnia długość funkcjonowania PS na terenie subregionu zachodniego wyniosła 4 lata (mediana również wyniosła 4). Średnia liczba osób zatrudnionych w PS wyniosła zaś 6 os. (mediana 4), a liczba osób zatrudnionych z dotacji udzielonych za pośrednictwem OWES 4. Na 38 podmiotów współpracujących z OWES 26 deklarowało „dotrudnienie” w okresie ostatnich 3 lat, natomiast z instrumentów pożyczkowych skorzystało 6 z nich.

OWES działający w subregionie wschodnim (miasto Przemyśl, powiaty: przemyski ziemski, jarosławski, lubaczowski, przeworski, leżajski, łańcucki) wsparciem obejmował

2 fundacje, 8 spółdzielni socjalnych, 26 spółek non profit oraz 3 stowarzyszenia. 8 spółek non profit i jedno stowarzyszenie działało w subregionie rzeszowskim. Średnia długość funkcjonowania PS w subregionie wschodnim wyniosła 5 lat (mediana 6 lat). Średnia liczba zatrudnionych pracowników (na dzień 30 kwietnia 2021 r.) wyniosła 8. Średnia liczba osób zatrudnionych z wykorzystaniem dotacji OWES wyniosła 6. Na 49 PS „dotrudnienie” w ciągu ostatnich 3 lat deklarowało 7 z nich. Jeżeli chodzi zaś o korzystanie z instrumentów pożyczkowych (przez ostatnie 3 lata) z takiej formy wsparcia skorzystało 3 z nich.

OWES działający w subregionie południowym (miasto Krosno, powiaty: krośnieński ziemski, jasielski, brzozowski, sanocki, leski, bieszczadzki), współpracował z 10 fundacjami, 6 spółdzielniami socjalnymi, 3 spółkami non profit i jednym stowarzyszeniem. Jedna spółdzielnia socjalna współpracująca z OWES z subregionu południowego zlokalizowana była na terenie subregionu zachodniego. Średnia długość funkcjonowania PS współpracujących z OWES działającym w subregionie południowym wyniosła 6 lat (mediana 3). Powyższe PS zatrudniały średnio 6 os. (mediana 5 os.). Średnia liczba osób zatrudnionych z wykorzystaniem dotacji z OWES wyniosła zaś 3 (mediana 2 os.). Na 20 PS „dotrudnienie” deklarowało 17 z nich, w przypadku korzystania z instrumentów pożyczkowych w ostatnich 3 latach 7 z nich deklarowało, że korzystało z tej formy wsparcia.

Tabela poniżej przedstawia informacje na temat nominalnej wielkości przychodów w latach 2018–2020 w poszczególnych subregionach działalności OWES. W 2018 roku największe średnie przychody zanotowano w PS znajdujących się w subregionie centralnym; podobnie było rok później. W 2020 roku największe średnie przychody zanotowano w subregionie południowym.

Tabela 3. Nominalna wielkość przychodów w latach 2018–2020 (subregiony OWES)

	2018		2019		2020	
	średnia	mediana	średnia	mediana	średnia	mediana
subregion centralny	183 246,42	46 514,45	292 731,28	173 330,02	297 352,39	117 672,52
subregion zachodni	22 997,37	1535,00	87 982,73	69 259,44	164 986,03	109 924,50
subregion wschodni	147 434,11	69 460,00	210 472,26	127 012,07	147 133,10	40 223,77
subregion południowy	182 930,71	59 878,00	234 801,48	116 716,11	427 769,60	245 430,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OWES

W kolejnym kroku przeanalizowano odpowiedzi OWES na pytania opisowe. Na pytanie dotyczące wpływu sytuacji epidemiologicznej na PS zebrane odpowiedzi wskazywały na bardzo ciężką sytuację finansową części PS. Odpowiedzi wskazują przy tym, że w przypadku części PS środki pozyskane z tarczy antykryzysowej okazały się niewystarczające i podmioty te musiały zaprzestać dalszej działalności.

Odpowiedzi wskazują, że okres spowolnienia gospodarczego spowodowanego epidemią Covid-19 dotknął szczególnie podmioty działające w branży gastronomicznej (np. dostarczające na co dzień catering do szkół) i działające w branży rozrywkowej. Informacja ta pokrywa się z danymi finansowymi pozyskanymi przez OWES. Wywiad przeprowadzony przez OWES wskazał przy tym, że część PS próbowała dostosować się do nowych realiów rynkowych – PS próbowały „przestawić na inny zakres usług bądź osoby

zarządzające wykazały się smykałką do wyszukiwania okazji do zarabiania, szybko zdiagnozowały nowe potrzeby rynku i weszły do gry, korzystając z podwykonawców”. Podobne wnioski płyną z analizy danych finansowych. W stosunku do 2019 roku mediana przychodów z działalności w branży gastronomicznej była w 2020 roku znacznie niższa, ale przy tym część przedsiębiorstw odnotowała przychody na poziomie niewiele niższym niż w 2019 r.

Zebrane odpowiedzi wskazują przy tym, że dla części przedsiębiorstw środki z tarczy antykryzysowej stanowiły „zastrzyk wsparcia finansowego [...] [który] prawdopodobnie uratował [im] życie i uchronił częściowo stanowiska pracy”. Zebrane dane również na to wskazują, co może oznaczać, że dla części z przedsiębiorstw dalsze funkcjonowanie może być zagrożone. Odpowiedzi OWES wskazują przy tym na to, że część PS próbowała dostosować się do nowych warunków panujących na rynku poprzez zmianę formy działalności – np. przestawiły się na szycie maseczek ochronnych. Potwierdzają to dane finansowe w ujęciu branżowym – w stosunku do roku 2018 i 2019 znacząco zwiększył się udział dochodów w sektorze usługowym oraz innych branżach.

Informacje zebrane przez OWES wskazują ponadto, że sytuacja epidemiologiczna ujawniła pewne „braki” w sferze zarządzania oraz pilną potrzebę wprowadzenia szkoleń z tego zakresu, które pozwoliłyby przedsiębiorstwom na dostosowanie się do nowych realiów rynkowych.

2.3 Podmioty reintegracji społeczno-zawodowej

2.3.1 Zakłady aktywności zawodowej

W województwie podkarpackim w 2023 roku funkcjonuje 12 ZAZ, z czego 11 jest założonych przez organizacje pozarządowe, natomiast jeden z nich funkcjonuje jako gminny zakład aktywności zawodowej w formie samorządowego zakładu budżetowego. Rozkład zakładów w województwie pokazuje, że w 15 powiatach nie funkcjonuje żaden ZAZ, w 8 powiatach (dębickim, jarosławskim, krośnieńskim, leżajskim, lubaczowskim, łańcuckim, mieleckim oraz mieście Rzeszów) funkcjonuje po 1 ZAZ, natomiast w mieście Krosno oraz w powiecie rzeszowskim funkcjonują po 2 ZAZ. Podkarpackie zakłady aktywności zawodowej w 2022 roku zatrudniały łącznie 1214 osób, z czego 900 osób niepełnosprawnych²⁴. Najmniejsza liczba zatrudnionych osób z niepełnosprawnościami w ZAZ wynosi 32 osoby (ZAZ w Woli Dalszej), natomiast ZAZ z największą liczbą osób z niepełnosprawnościami zatrudnia 149 osób (ZAZ w Jarosławiu). Spośród osób z niepełnosprawnościami zatrudnionymi w podkarpackich ZAZ 42% stanowią kobiety.

Tabela 4. Liczba zatrudnionych w ZAZ w latach 2018–2022

Rok	Personel	Osoby niepełnosprawne	Ogółem
2018	250	689	939
2019	253	708	961
2020	294	795	1 089
2021	300	851	1 151
2022	314	900	1 214

Źródło: dane ROPS w Rzeszowie

²⁴ Dane własne ROPS w Rzeszowie.

W 2022 roku całkowite koszty funkcjonowania ZAZ bez względu na źródła finansowania wyniosły 67 625 817 zł, środki PFRON na dofinansowanie kosztów działalności ZAZ wyniosły 23 441 236 zł²⁵, co stanowiło 34,66% kosztów działalności podkarpackich ZAZ.

Tabela 5. Koszty działalności ZAZ w latach 2018–2022

Rok	Dofinansowanie kosztów działania zakładów aktywności zawodowej (PFRON)	Środki z budżetu Samorządu Województwa przekazane dla ZAZ	Ogółem koszty funkcjonowanie ZAZ bez względu na źródła finansowania	Liczba ZAZ
2018	9 307 535 zł	989 406 zł	35 973 443 zł	12
2019	15 727 606 zł	1 447 574 zł	45 505 096 zł	13
2020	17 822 987 zł	1 890 373 zł	48 066 235 zł	13
2021	20 657 978 zł	2 005 562 zł	56 096 603 zł	13
2022	23 441 236 zł	2 433 587 zł	67 625 817 zł	12

Źródło: dane ROPS w Rzeszowie

Od 2016 roku w województwie funkcjonuje Podkarpacka sieć kooperacji ZAZ, która aktywnie współpracuje z ROPS w Rzeszowie. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez Sieć główne potrzeby ZAZ są następujące:

- 1) Zwiększenie zatrudnienia pracowników z niepełnosprawnością – tworzenie nowych ZAZ.

Większość przedstawicieli ZAZ-ów jako główną barierę w możliwości dalszego rozwoju ZAZ-ów określiło brak możliwości zwiększenia zatrudnienia, których przyczyną są np. ograniczenia w zakresie możliwości rozbudowy/przebudowy infrastruktury ZAZ. Powoduje to znaczne utrudnienia w funkcjonowaniu nie tylko ZAZ, ale także innych podmiotów zajmujących się osobami z niepełnosprawnością.

Tworzenie nowych ZAZ-ów powinno być skupione na rejonach, gdzie brak jest tego typu placówek. W szczególności:

- a) rejon Bieszczadów (powiaty: sanocki, leski, bieszczadzki),
- b) rejon obejmujący powiaty stalowowolski, tarnobrzesci oraz miasto Tarnobrzeg,
- c) rejon powiatu przemyskiego oraz miasta Przemyśl.

W pozostałych rejonach, gdzie już funkcjonują ZAZ-y, należy skupiać się na wzmacnianiu potencjału już istniejących placówek.

Brak możliwości zwiększenia zatrudnienia powoduje często brak możliwości dalszego rozwoju dla uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej i Środowiskowych Domów Samopomocy, dla których naturalnym etapem rozwoju jest praca w ZAZ. Powoduje to wymierne straty dla Samorządu Województwa poprzez brak aktywności zawodowej tak dużej grupy osób.

²⁵ Dane PFRON – Zestawienie wydatkowanych środków PFRON w 2022 roku przez samorządy wojewódzkie, www.bip.pfron.org.pl/pfron/wykorzystanie-srodkow/, 14.06.2022 r.

Szczególna sytuacja dotyczy osób z niepełnosprawnością ze Środowiskowych Domów Samopomocy oraz absolwentów Specjalnych Ośrodków Szkolno-Wychowawczych, którzy nie są ujmowani w żadnych zestawieniach dotyczących osób z niepełnosprawnością pod kątem sektora ekonomii społecznej. Dla większości z nich praca w ZAZ może w znaczący sposób poprawić warunki ich funkcjonowania.

2) Wsparcie finansowe na utrzymanie nowo utworzonych miejsc pracy w ZAZ.

Podmioty prowadzące ZAZ mogą uzyskać wsparcie finansowe na utworzenie i utrzymanie nowych miejsc pracy w ZAZ ze środków m.in. Europejskiego Funduszu Społecznego Plus. Okres wsparcia finansowego jest ściśle określony przez ramy projektu, w ramach którego powstały nowe miejsca pracy. Problem pojawia się jednak po okresie trwałości. Bez możliwości późniejszego objęcia finansowaniem ze środków Samorządu Województwa znaczna część nowo utworzonych miejsc pracy nie będzie utrzymana po zakończonych projektach. Strata tylu miejsc pracy odbije się w negatywny sposób na dalszym funkcjonowaniu nie tylko ZAZ-ów, ale także negatywnie wpłynie na rozwój całej ekonomii społecznej w naszym województwie. Największym sukcesem jest zawsze trwałość osiągniętych rezultatów działań i środków finansowych przeznaczonych na rozwój ekonomii społecznej. W przypadku braku dalszego finansowania działań po zakończonym projekcie nie będzie możliwości kontynuowania podjętych przedsięwzięć, a tym samym zamiast rozwoju nastąpi regres ekonomii społecznej. Przykładem tego jest likwidacja znacznej części spółdzielni socjalnych powstałych w ostatnich latach, tylko nieliczne kontynuują swoją działalność do dnia dzisiejszego po zakończonym okresie finansowania. Taki sam los spotka znaczną część miejsc pracy w ZAZ-ach, które bez możliwości objęcia finansowaniem po zakończonych projektach, zostaną po prostu nieodwracalnie stracone.

3) Wsparcie finansowe na inwestycje dla istniejących PES w celu wzmacniania ich potencjału organizacyjnego.

W ramach dostępnych środków finansowych będących w dyspozycji Samorządu Województwa brakuje możliwości skorzystania przez Organizatorów ZAZ ze wsparcia finansowego na konieczne inwestycje w poprawę warunków lokalowych ZAZ. Większość z ZAZ-ów mieści się w małych, ciasnych pomieszczeniach, w których z trudem są zapewnione odpowiednie warunki pracy i rehabilitacji dla pracowników z niepełnosprawnością. Umożliwienie aplikowania o środki finansowe pozwoliłoby organizatorom na przeprowadzenie koniecznych inwestycji niezbędnych do poprawy warunków lokalowych dla ZAZ. Poprawa infrastruktury połączona z możliwością tworzenia nowych miejsc pracy ułatwi dalszy rozwój i funkcjonowanie Zakładów Aktywności Zawodowej w naszym województwie.

4) Wzmocnienie pozycji ZAZ jako wykonawcy zleceń dla jednostek samorządu terytorialnego – szersze stosowanie klauzul społecznych na usługi świadczone przez ZAZ.

Obecnie jednostki samorządu terytorialnego niechętnie stosują klauzule społeczne w udzielaniu zamówień na usługi i produkty podmiotów ekonomii społecznej, obawiając się zarzutów jednostek kontrolujących o próbę ominięcia PZP. Dodatkową przeszkodą jest często brak wiedzy i dostępu do informacji o usługach świadczonych przez ZAZ-y, z których mogą korzystać JST. Szersze rozpropagowanie klauzul społecznych wśród JST umożliwiłoby łatwiejsze pozyskiwanie zleceń przez ZAZ, a co za tym idzie, na znacznie lepsze funkcjonowanie tych podmiotów na lokalnych rynkach. Przeszkodę stanowi również fakt, że niejednokrotnie ZAZ-y nie są w stanie skutecznie realizować bardzo dużych zleceń ze względu

na niewystarczające własne zasoby ludzkie i infrastrukturę. Rozwiązaniem tych problemów może być stworzenie bazy danych zawierającej informacje, jakiego typu usługi mogą świadczyć ZAZ-y na terenie danych jednostek JST. Ułatwi to z jednej strony urzędnikom dostęp do informacji o ZAZ-ach, a z drugiej strony zachęci do korzystania z klauzul społecznych w postępowaniach przetargowych. Po stworzeniu takiej bazy można wysłać do JST rekomendacje, aby w zapytaniach ofertowych (przetargach) na usługi świadczone przez ZAZ-y stosować w pierwszej kolejności klauzule społeczne.

- 5) Większe zacieśnienie współpracy Warsztatów Terapii Zajęciowej, Zakładów Aktywności Zawodowej i Środowiskowych Domów Samopomocy.

ZAZ-y jako podmioty zatrudniające pracowników z niepełnosprawnością powinny stać się dla uczestników WTZ oraz ŚDS miejscem zarówno praktyk zawodowych, jak również przyszłym miejscem pracy. Ścisłejsze nawiązanie współpracy pomiędzy ZAZ a WTZ i ŚDS na lokalnym rynku umożliwi dostosowanie programów rehabilitacji uczestników ŚDS i WTZ do wymogów miejsc pracy w ZAZ, co znacznie przyspieszy rehabilitację zawodową i społeczną uczestników WTZ i ŚDS, a z drugiej strony ułatwi pozyskiwanie przez ZAZ-y pracowników posiadających już umiejętności wymagane przez nich w miejscu pracy. Dzisiaj współpraca ta jest znacznie ograniczona i tylko nieliczne ZAZ-y współpracują w tej materii zarówno z WTZ, jak i ŚDS. Współpraca ta zazwyczaj ogranicza się do podmiotów leżących w niewielkiej odległości od siebie. Brakuje rozwiązań, które ułatwią nawiązywanie współpracy ze strony ŚDS i WTZ z ZAZ-ami. Bariere stanowi także obawa WTZ i ŚDS, że utracą swoich uczestników. Rozwiązaniem byłoby wprowadzenie wykonywania praktyk zawodowych w ZAZ przez uczestników ŚDS i WTZ.

2.3.2 Warsztaty Terapii Zajęciowej

Warsztaty Terapii Zajęciowej w województwie podkarpackim są obecne w każdym z powiatów oraz miast powiatowych, z czego największa ich liczba w powiecie lub mieście powiatowym wynosi 3 (powiat dębicki, stalowowolski oraz m. Przemyśl), w 6 powiatach funkcjonują po 2, a w pozostałych po 1 WTZ. Ich łączna liczba na podkarpaciu wynosi 37 i od kilku lat jest stała. Łączna liczba uczestników WTZ w 2022 roku wyniosła 1829 osób z niepełnosprawnościami, w tym 46,53% uczestników stanowiły kobiety (851 kobiet) oraz tylko 0,38% stanowiła młodzież niepełnosprawna uczestnicząca w WTZ (7 osób). Mediana liczby uczestników wynosi 55 osób na WTZ.

Tabela 6. Liczba uczestników w WTZ w latach 2018–2022

Rok	Osoby niepełnosprawne	Liczba WTZ
2018	1780	37
2019	1800	37
2020	1802	37
2021	1818	37
2022	1829	37

Źródło: dane ROPS w Rzeszowie

Podkarpackie WTZ są zróżnicowane pod względem ich jednostki prowadzącej: 8 WTZ prowadzonych jest przez parafie oraz organizacje kościelne, 7 WTZ jest prowadzonych przez JST, pozostałe 22 są prowadzone przez organizacje pozarządowe. Łączna kwota przeznaczona na działanie WTZ w 2022 r. wyniosła 53 089 869 zł, w tym 47 233 580 zł stanowiły środki PFRON (88,97% całości środków).

Tabela 7. Koszty działalności WTZ w latach 2018–2022

Rok	Koszty dofinansowania PFRON	Środki podmiotu tworzącego/pozostałe środki	Ogółem koszty funkcjonowanie WTZ bez względu na źródła finansowania	Liczba WTZ
2018	29 147 991,00	3 510 718,00	32 658 709,00	37
2019	32 330 430,00	3 935 166,00	36 265 596,00	37
2020	36 922 915,00	5 289 273,00	42 212 188,00	37
2021	39 283 367,00	4 908 814,00	44 192 181,00	37
2022	47 233 580,00	5 856 289,00	53 089 869,00	37

Źródło: PFRON

Podobnie jak w przypadku ZAZ, również i podkarpackie WTZ od 2016 r. posiadają swoją podkarpacką sieć kooperacji, której efektem jest m.in. powołanie Polskiego Towarzystwa Wspierania Warsztatów Terapii Zajęciowej „MOST”. Podczas spotkań sieci WTZ opracowano listę głównych wyzwań oraz możliwych problemów w działalności WTZ w różnych obszarach:

1) Rehabilitacja zawodowa

W działalności podkarpackich WTZ ważne jest wypracowanie jednolitej strategii działań wszystkich WTZ (bez względu na typ jednostki prowadzącej), w zakresie prowadzonej rehabilitacji społecznej i zawodowej, jako nierozłącznych ogniw stwarzających osobie niepełnosprawnej szansę na zatrudnienie. Jednym z elementów tej strategii powinno być nawiązywanie bliższej współpracy z innymi PES oraz podmiotami świadczącymi usługi reintegracji lub rehabilitacji społecznej i zawodowej, np. ŚDS, szkoły specjalne, spółdzielnie socjalne. Efektem prowadzonych działań jest przygotowanie uczestnika Warsztatu Terapii Zajęciowej do maksymalnie samodzielnego funkcjonowania w środowisku lokalnym, w tym również przygotowanie uczestnika WTZ do podjęcia pracy w formie wspieranej poprzez trenera pracy lub w ZAZ, jeśli jest taka możliwość.

Liczba wolnych i nowo powstałych miejsc w Zakładach Aktywności Zawodowej jest zbyt mała i wysoce niewystarczająca w stosunku do potrzeb Warsztatów Terapii Zajęciowej. Do Warsztatów Terapii Zajęciowej uczęszczają przede wszystkim osoby, których dysfunkcje organizmu ograniczają, a wręcz uniemożliwiają zatrudnienie i utrzymanie się na otwartym rynku pracy. Praca w Zakładach Aktywności Zawodowej jest szansą na ich zatrudnienie, w związku z czym należy podejmować działania ukierunkowane na stworzenie możliwości płynnego przechodzenia z WTZ do ZAZ.

Rekomendacje:

- a) rozwiązania systemowe – liniowość przejścia:
 - o 1 ścieżka – Szkoła specjalna → WTZ → ZAZ → wolny rynek pracy,

- 2 ścieżka – OREW lub Dom (Środowisko lokalne) → ŚDS → WTZ → ZAZ
→ wolny rynek pracy,
- b) tworzenie przez samorządy przyjaznej atmosfery do zatrudniania osób z niepełnosprawnością,
- c) zatrudnienie przez PCPR trenerów pracy,
- d) tworzenie nowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych przez pracodawców,
- e) praktyki zawodowe u pracodawcy,
- f) udrożnienie ZAZ, a przez to zwiększenie miejsc pracy dla uczestników WTZ,
- g) nawiązanie współpracy z Zakładami Aktywności Zawodowej poprzez realizację praktyk.

2) Wizerunek Warsztatów Terapii Zajęciowej

Niezbędna jest zmiana wizerunku Warsztatów Terapii Zajęciowej w świadomości społecznej. Społeczeństwo nie wie, kto uczestniczy w zajęciach terapeutycznych, jakiego rodzaju jest to placówka, czym się zajmuje i jakie są jej cele statutowe. Działalność WTZ utożsamiana bywa ze Środowiskowymi Domami Samopomocy, tymczasem jest to zupełnie inna placówka, działająca w sferze rehabilitacji społecznej i zawodowej pozwalająca osobie z niepełnosprawnością na samodzielność, w tym pracę zawodową.

Rekomendacje:

- a) silna reprezentacja WTZ – spotkanie i wypracowanie wspólnego stanowiska dla władz i innych gremiów (poprzez sieciowanie WTZ oraz stowarzyszenia) – wypracowanie wspólnego kierunku działań wymaga przyjęcia jednolitej strategii. Pojedyncze osoby nie są w stanie poradzić sobie z niekorzystnymi zmianami i sytuacją w pojedynczych placówkach, a tym samym wpłynąć na poprawę warunków ich funkcjonowania; konieczne jest zatem zrzeszanie się po to, by polepszyć sytuację ogółu placówek prowadzących działania dla osób niepełnosprawnych (przykładem takich działań jest powstanie Polskiego Towarzystwa Wspierania Warsztatów Terapii Zajęciowej „MOST” z siedzibą w Rzeszowie oraz spotkania sieciujące Warsztaty Terapii Zajęciowej),
- b) poprawa wizerunkowa WTZ poprzez kampanię społeczną, ukierunkowaną na właściwy odbiór WTZ i ich uczestników, ukazywać należy efekty pracy z niepełnosprawnymi, ich choćby najmniejsze sukcesy (niekoniecznie mówiące tylko o liczbie osób podejmujących zatrudnienie) – kształtowanie świadomości społecznej powinno być ukierunkowane na problemy, z jakimi na co dzień spotykają się osoby niepełnosprawne oraz ich najbliżsi,
- c) zmiana świadomości instytucjonalnej o zadaniach i działalności WTZ (np. Urząd Pracy, pracodawcy, Środowiskowe Domy Samopomocy itp.),
- d) zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej praw osób z niepełnosprawnością,
- e) zwiększenie współpracy z rodzicami i opiekunami WTZ, w szczególności wsparcie osób potrzebujących.

3) Doskonalenie zawodowe kadry Warsztatów Terapii Zajęciowej

Należy zwrócić uwagę na fakt, że nie wszystkie placówki znajdują się w jednakowo rozwiniętych regionach, co sprawia, że dostęp do nowych technologii i zasięg ich oddziaływania nie będzie jednakowy. Może to być przeszkodą w jednakowym tempie rozwoju

i dostosowywaniu się do nowych wymagań, w związku z czym należy ujednolicić możliwość korzystania i wdrażania tych form działania.

Rekomendacje:

- a) wymiana doświadczeń poprzez wizyty studyjne, korzystanie ze sprawdzonych rozwiązań, transfer technologii, wdrażanie nowych działań,
- b) podnoszenie kwalifikacji pracowników szkoleniami/ kursami z uwzględnieniem nowoczesnych metod terapii,
- c) standaryzacja dokumentacji prowadzonej przez WTZ – wypracowanie standardów dokumentacji dla województwa podkarpackiego – o ile nie zostanie ona określona w nowym rozporządzeniu,
- d) opracowanie i wdrożenie oprogramowania komputerowego „Generator dokumentacji dla Warsztatów Terapii Zajęciowej”, który pozwoli na zmniejszenie biurokracji oraz wymianę informacji pomiędzy instytucjami współpracującymi z WTZ (propozycja programu dla podkarpacia).

2.3.3 Centra/Kluby Integracji Społecznej

Na Podkarpaciu powołanych jest 18 Centrów Integracji Społecznej, które obecne są tylko w 15 powiatach województwa podkarpackiego. 3 CIS funkcjonują w powiecie przeworskim, 2 w powiecie leżajskim, a w pozostałych 13 powiatach działa tylko po 1 CIS. W ciągu ostatnich 2 lat utworzone zostały dodatkowe 2 CIS – w powiecie łańcuckim oraz w powiecie przeworskim, oba utworzone w 2021 roku.

W 2022 roku w zajęciach CIS uczestniczyły 752 osoby (2019 – 930 osób), z czego 171 osób zakończyło swój udział (2019 – 415 osób). Spośród osób, które uczestniczyły w zajęciach najbardziej liczna była grupa osób długotrwale bezrobotnych – 365 osoby, tj. 48,5% (2019 – 494 osoby, 53,1%), ponadto w zajęciach CIS udział wzięły 143 osoby uzależnione od alkoholu, tj. 19% (2019 – 125 osób, 13,4%), 86 osób z niepełnosprawnościami – 11,4% (2019 – 82 osoby, 9,8%), 19 osób realizujących indywidualny program wychodzenia z bezdomności – 2,5% (2019 – 21 osób, 2,3%). Głównie zajęcia odbywały się w warsztatach gastronomicznych, ogólnousługowych, rękodzielniczo-rzemieślniczych, remontowo-porządkowych, stolarskich czy cukierniczych. W ramach CIS funkcjonują również warsztaty: opiekuńcze i opiekuńczo-animacyjne, usług społecznych. W 2022 r. 70 osób (40,9%) pozytywnie zakończyło uczestnictwo w CIS oraz usamodzielniało się ekonomicznie, z czego 44 osoby zatrudnione zostały przez pracodawców bez zatrudnienia wspieranego, natomiast 13 osób zatrudnionych zostało w ramach zatrudnienia wspieranego. Ponadto 1 osoba została skierowana do odbycia stażu zawodowego, 1 podjęła samodzielną działalność gospodarczą, zaś pozostałe osoby nabyły prawa emerytalne lub rentowe. W 2019 roku liczba osób, które pozytywnie zakończyły uczestnictwo w CIS oraz usamodzielniały się ekonomicznie wyniosła 181, z czego 118 osób zatrudnionych zostało przez pracodawców bez zatrudnienia wspieranego, 25 osób zostało zatrudnionych w ramach zatrudnienia socjalnego, 17 osób zostało skierowanych na staże zawodowe. Ponadto 6 osób podjęło działalność w formie spółdzielni socjalnej, pozostali nabyli prawa emerytalne lub rentowe lub skierowani zostali ponownie do pracy w CIS (zgodnie z art. 16 ust. 1 pkt 1 lit. b Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym).

Tabela 8. Centra Integracji Społecznej w latach 2018–2022

Rok	Liczba osób, które rozpoczęły zajęcia w CIS	Liczba osób, które uczestniczyły w zajęciach w CIS	Liczba osób, które zakończyły zajęcia w CIS	Liczba osób, które pozytywnie zakończyły uczestnictwo w CIS usamodzielnionych ekonomicznie	Liczba CIS
2018	535	930	380	166	15
2019	453	930	415	181	16
2020	370	758	281	69	16
2021	412	800	430	146	18
2022	493	752	171	70	18

Źródło: dane PUW w Rzeszowie

W 2022 roku w zakresie pozyskiwania środków na działalność podkarpackich CIS najwięcej przychodów stanowiły środki z UE – 7 873 000 zł (45,38% wszystkich przychodów), środki z Funduszu Pracy 7 291 000 (44,34%) oraz własnej działalności 2 903 000 (16,71%). Łączna suma przychodów podkarpackich CIS wyniosła 17 369 000 zł. Należy zwrócić uwagę, że różna forma prawna CIS kształtuje inną strukturę przychodów, np. oprócz środków z Funduszu Pracy zakłady budżetowe więcej przychodów muszą uzyskać z własnej działalności, a jednostki budżetowe JST w dużej mierze opierają się na środkach samorządowych. Pełen rozkład uzyskanych przychodów CIS za lata 2018–2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9. Przychody CIS w latach 2018–2022

Rok	Przychody z budżetu gminy	Przychody z budżetu województwa	Przychody z Funduszu Pracy	Przychody z Unii Europejskiej	Przychody z własnej działalności	Przychody z innych źródeł	Ogółem przychody CIS bez względu na źródło	Liczba CIS
2018	2 191 000,00	218 000,00	5 060 000,00	6 365 000,00	2 769 000,00	546 000,00	14 068 000,00	15
2019	1 799 000,00	299 000,00	4 128 000,00	4 573 000,00	2 489 000,00	686 000,00	15 735 000,00	16
2020	1 271 000,00	643 000,00	4 180 000,00	7 537 000,00	2 148 000,00	201 000,00	16 109 000,00	16
2021	1 768 000,00	1 645 000,00	7 291 000,00	4 488 000,00	2 098 000,00	280 000,00	17 987 000,00	18
2022	1 661 000,00	362 000,00	7 701 000,00	7 873 000,00	2 903 000,00	766 000,00	17 369 000,00	18

Źródło: dane PUW w Rzeszowie

Kluby Integracji Społecznej stanowią najmniej liczną grupę podmiotów o charakterze reintegracyjnym w regionie, w województwie podkarpackim ich liczba w 2022 r. wynosiła 9, z czego 7 KIS utworzonych zostało przez jednostki samorządu terytorialnego, natomiast 2 KIS przez organizacje pozarządowe. KIS nie funkcjonują w 18 powiatach (w tym miastach na prawach powiatu: Rzeszów, Krosno, Przemyśl, Tarnobrzeg), po 2 KIS funkcjonują w powiecie rzeszowskim, leżajskim, natomiast w powiecie: dębickim, jasielskim, krośnieńskim, niżańskim oraz stalowowolskim – po 1 KIS.

W 2022 roku podkarpackie KIS były finansowane z dwóch źródeł – ze środków budżetu gminy oraz środków Unii Europejskiej. Ze środków budżetu gminy na ten cel przeznaczono 302 727 zł, przy czym wsparcie otrzymało 6 KIS, 3 KIS nie otrzymały żadnego wsparcia finansowego. Wsparcie ze środków unijnych w wysokości 330 239 zł otrzymał 1 KIS.

Tabela 10. Źródła finansowania KIS w latach 2018–2022

Rok	Środki z budżetu gminy /w zł/	Środki z Unii Europejskiej /w zł/	Środki własne organizacji tworzącej KIS /w zł/	Darowizny (w tym 1% podatku) /w zł/	Działalność odpłatna organizacji pozarządowej w sferze pożytku publicznego /w zł/	Przychody z innych źródeł (PUP, projekty ministerialne, itp.) /w zł/	Ogółem /w zł/
2018	195 792,00	894 225,00	0,00	0,00	0,00	115 538,00	1 205 555,00
2019	221 527,00	308 246,00	0,00	0,00	0,00	135 262,00	665 035,00
2020	282 233,00	0,00	0,00	0,00	0,00	90 940,00	373 173,00
2021	301 686,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	301 686,00
2022	302 727,00	330 239,00	0,00	0,00	0,00	0,00	632 966,00

Źródło: dane PUW w Rzeszowie

Należy zwrócić uwagę na spadek środków przeznaczonych na finansowanie działań KIS w latach 2020–2021, co związane było przede wszystkim z brakiem udziału środków pochodzących z projektów współfinansowanych przez UE w ogólnej kwocie finansowania.

W 2022 roku 94 osoby rozpoczęły zajęcia w ramach KIS (54 kobiety oraz 40 mężczyzn), natomiast zajęcia ukończyło 78 osób (45 kobiet, 33 mężczyzn). Status absolwenta, o którym mowa w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym, otrzymało 46 osób (23 kobiety i 23 mężczyzn). Spośród 78 osób, które ukończyły zajęcia w KIS, 10 osób podjęło zatrudnienie u pracodawcy na otwartym rynku pracy, 17 osób zostało skierowanych do prac społecznie użytecznych, 4 osoby skierowano do CIS, 1 osoba podjęła staż i 1 rozpoczęła własną działalność gospodarczą. W ramach reintegracji zawodowej prowadzonej w KIS realizowane były szkolenia zawodowe oraz doradztwo i szkolenia w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej (w tym w formie spółdzielni socjalnej), natomiast w ramach reintegracji społecznej – zajęcia terapeutyczne indywidualne i grupowe, edukacyjne oraz poradnictwo prawne i psychologiczne.

Podobnie jak w przypadku CIS, widać spadek ilości uczestników KIS – w 2019 roku 175 osób rozpoczęło zajęcia (102 kobiety oraz 73 mężczyzn), natomiast zajęcia ukończyło 189 osób (112 kobiet, 77 mężczyzn). Status absolwenta, o którym mowa w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym otrzymało, 111 osób (69 kobiet i 42 mężczyzn). W przypadku 135 osób uczestnictwo w KIS miało pozytywny wpływ na zmianę ich sytuacji zawodowej: 48 osób podjęło zatrudnienie u pracodawcy na otwartym rynku pracy, 76 osób zostało skierowanych do prac społecznie użytecznych, 5 osób skierowano do CIS, 4 na staż, a 2 osoby rozpoczęły własną działalność gospodarczą.

Tabela 11. Kluby Integracji Społecznej w latach 2018–2022

Rok	Liczba osób, które rozpoczęły zajęcia w KIS	Liczba osób, które ukończyły zajęcia w KIS	Liczba osób, które uzyskały status Absolwenta KIS	Liczba osób, które po zakończeniu zajęć w KIS podjęły zatrudnienie, zostały skierowane do CIS, rozpoczęły działalność gospodarczą lub zostały skierowane na staż lub do prac społecznie użytecznych/robót publicznych	Liczba KIS
2018	195	254	155	88	10
2019	175	189	111	135	9
2020	161	144	85	82	9
2021	130	117	81	77	9
2022	94	78	46	33	9

Źródło: dane PUW w Rzeszowie

Przygotowany przez Podkarpacką sieć kooperacji CIS/KIS materiał dotyczący głównych problemów oraz potrzeb tych podmiotów bardzo mocno podkreśla potrzebę zmian systemowych, prawnych i finansowych umożliwiających pełną realizację zadań przez podmioty zatrudnienia socjalnego. Funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej, w tym również podmiotów zatrudnienia socjalnego, jest bardzo zróżnicowane. Zasadniczą determinantą różnych poziomów funkcjonowania tych podmiotów, wachlarza oferowanych przez nie usług, jakości tychże usług, dostępności różnych specjalistów jako kadry jest sytuacja finansowa. W obecnym stanie prawnym podmioty zatrudnienia socjalnego, pomimo prowadzenia procesu reintegracyjnego, nie są traktowane ani przez system, ani przez podmioty tworzące jako jednostki szkolące czy edukacyjne dla swoich uczestników i nie otrzymują wsparcia finansowego na funkcjonowanie w tym obszarze. Budżety podmiotów niejednokrotnie uzależnione są od możliwości samorządów (jednostki budżetowe), od ich własnych możliwości generowania przychodu (samorządowe zakłady budżetowe), czy od sytuacji finansowej organizacji pozarządowej, która jest twórcą danego podmiotu. Bez względu na formę podmiotu są to budżety minimalne, zapewniające tylko podstawowe możliwości funkcjonowania. Wiele podmiotów nie posiada środków zewnętrznych, projektowych czy dotacyjnych, a swoją działalność opiera na wypracowanych przychodach, które niejednokrotnie są niewystarczające do funkcjonowania podmiotu. W związku z tym bardzo ważne jest zagwarantowanie i wdrożenie systemowego finansowania centrów integracji społecznej niezależne od samorządów. Niezbędne jest źródło finansowania działalności podstawowej CIS wykraczające ponad środki z Funduszu Pracy na refundację świadczeń integracyjnych, które zapewni stabilność finansową CIS, a co za tym idzie wpłynie na jakość funkcjonowania tych podmiotów i na jakość pomocy skierowanej do ich uczestników, tj. osób w najtrudniejszych sytuacjach życiowych. Podobnie jak w przypadku finansowania Zakładów Aktywności Zawodowej, Warsztatów Terapii Zajęciowej, Środowiskowych Domów Samopomocy, powinna zostać ustalona kwota finansowania uczestnictwa każdej osoby, która realizuje proces reintegracji zawodowej i społecznej, zarówno w centrach, jak i klubach integracji społecznej.

Ponadto kolejnymi głównymi problemami związanymi z działalnością CIS/KIS są:

- 1) brak w pełni skutecznego rozwiązania problemów związanych z uzależnieniami (głównie alkohol) osób uczestniczących w reintegracji w CIS,
- 2) roszczeniowa postawa uczestników, niechęć uczestników do zmian, brak motywacji uczestników do podjęcia pracy, problemy alkoholowe uczestników, problemy natury psychicznej, choroby psychiczne (osoby często nie są zdiagnozowane lub zatają fakt choroby psychicznej, przebytego leczenia i nie leczą się/odmawiają podjęcia leczenia),
- 3) brak uregulowań powrotu do CIS,
- 4) niska kwota świadczenia integracyjnego mało motywująca dla uczestników,
- 5) relatywnie wysoki koszt utrzymania CIS i środków przeznaczanych na wsparcie uczestników,
- 6) ograniczenia infrastrukturalne w zakresie prowadzenia zajęć w PZS,
- 7) ograniczenia w dostępie do oferty PZS kierowanej do potencjalnych uczestników (np. poprzez wykluczenie komunikacyjne, co jest mocno odczuwalne w gminach wiejskich),
- 8) brak przygotowania przedstawicieli administracji gminnej do wprowadzania aktywnych form walki z wykluczeniem społecznym, co prowadzi do podejmowania działań pozornych,
- 9) słabość kadr (personelu) podmiotów zatrudnienia socjalnego – braki w przygotowaniu merytorycznym, brak znajomości i wykorzystania innowacyjnych metod wsparcia, niski poziom motywacji do pracy i brak bodźców w tym zakresie, duża rotacyjność, duże obciążenie psychiczne i niejednokrotnie poczucie bezradności w obliczu mnogości i kalibru napotykanych problemów,
- 10) niedostateczne relacje (kontakty) podmiotów zatrudnienia socjalnego z pracodawcami, zarówno w zakresie pozyskiwania potencjalnych miejsc pracy dla absolwentów programów wsparcia, jak i w zakresie weryfikacji skutków własnej działalności,
- 11) niedostateczna współpraca z władzami lokalnymi, brak stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych (brak wiedzy o wykorzystaniu tej możliwości świadczy o faktycznym ograniczonym zainteresowaniu samorządów współpracą i wsparciem PES),
- 12) brak ogólnego poparcia samorządowców dla CIS – ponieważ nie jest to zadanie obligatoryjne samorządu, w sytuacji kryzysu gospodarczego podmioty te są najbardziej zagrożone likwidacją z powodu oszczędności budżetowych (zostało to uwidocznione w trakcie pandemii Covid-19),
- 13) promocja ekonomii społecznej nie dociera w sposób wystarczający do decydentów (prezydentów, burmistrzów, wójtów oraz radnych) – jest to dla większości z nich nadal niezrozumiały obszar, kojarzący się głównie z pomocą społeczną,
- 14) potencjalny brak stabilności funkcjonowania, przy jednoczesnej konieczności zapewnienia wykwalifikowanej kadry w przypadku KIS prowadzonego przez organizację pozarządową.

Rekomendacje:

- a) zmiana ustawy dotyczącej zwiększenia wysokości świadczeń integracyjnych,
- b) preferencje i uproszczenie procedur dla samorządów kontraktujących usługi społeczne lokalnym podmiotom ES, które je realizują i dostarczają je mieszkańcom,

- c) wskazanie funduszu celowego, z którego można finansować działalność podmiotów w sposób niezależny od wahań gospodarczych oraz możliwości budżetowych samorządów/podmiotów tworzących,
- d) stworzenie infrastruktury finansowej, która byłaby lepiej dostosowana do potrzeb PZS,
- e) wprowadzenie zapisów wskazujących na obligatoryjność stosowania rozwiązań w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej w zadaniach samorządu gminnego lub powiatowego,
- f) intensywne promowanie ekonomii społecznej jako „nie-pomocy społecznej”,
- g) aktywna promocja podmiotów reintegracyjnych w kierunku reintegracji społecznej, a nie tylko zawodowej – podkreślającej kluczowy element, jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu,
- h) potrzeba szerszej i efektywniejszej współpracy pomiędzy PZS a innymi podmiotami działającymi na rzecz reintegracji zawodowej osób długotrwale wykluczonych zawodowo oraz zmagających się z różnego rodzaju nałogami,
- i) współpraca z JST, współpraca z innymi podmiotami ekonomii społecznej,
- j) tworzenie sieci partnerstw oraz zinstytucjonalizowanie współpracy tak, aby ekonomia społeczna mogła stać się czymś w rodzaju ruchu społecznego,
- k) ogłaszanie konkursów dla samorządów na realizację działań w Klubach Integracji Społecznej na poziomie wojewódzkim,
- l) częściowe finansowanie działań z reintegracji społecznej i zawodowej poprzez współpracę z Powiatowymi Urzędami Pracy (finansowanie szkoleń i innych form) poza PAI,
- m) wspieranie współpracy pomiędzy PZS, pracodawcami i innymi instytucjami rynku pracy.

2.3.4 Zakłady pracy chronionej, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych

Zakład pracy chronionej jest przedsiębiorstwem przystosowanym do zatrudniania osób z wyższymi stopniami niepełnosprawności. Do głównych celów jego funkcjonowania należy nie tylko wypracowanie zysku, jak w każdej firmie, ale także aktywizacja zawodowa osób, które nie poradziłyby sobie na otwartym rynku pracy. Decyzję w sprawie nadania statusu zakładu pracy chronionej wydaje wojewoda. Aby otrzymać taki status, przedsiębiorstwo musi:

- 1) prowadzić działalność gospodarczą przez co najmniej 12 miesięcy,
- 2) zatrudniać co najmniej 25 pracowników w przeliczeniu na etaty,
- 3) przez co najmniej 6 miesięcy osiągać następujące wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych: co najmniej 50%, w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych, stanowią osoby ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności albo co najmniej 30% pracowników stanowią osoby niewidome, psychicznie chore lub upośledzone umysłowo, zaliczone do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,
- 4) posiadać obiekty i pomieszczenia odpowiadające przepisom oraz zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy, spełniające wymagania dostępności do nich i uwzględniające potrzeby niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych,
- 5) zapewnić doraźną i specjalistyczną opiekę medyczną, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne.

Zgodnie z danymi Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie w maju 2023 roku w województwie funkcjonowały 54 zakłady pracy chronionej oraz 5 spółdzielni inwalidów²⁶. W porównaniu z rokiem 2021 liczba zakładów zmniejszyła się o 4, natomiast liczba spółdzielni – o 2. Preferowane w zatrudnieniu są osoby posiadające dokument poświadczający zaliczenie do osób niepełnosprawnych. Zakłady tego rodzaju nie działają na terenie 9 powiatów województwa podkarpackiego: bieszczadzkiego, brzozowskiego, jarosławskiego, leskiego, łańcuckiego, niżańskiego, przeworskiego, ropczycko--sędziszowskiego, tarnobrzckiego.

Według danych pochodzących z raportu pn. *Badanie Zakładów Pracy Chronionej*²⁷ we wszystkich zakładach w województwie podkarpackim zatrudnionych było ogółem 11 269 osób, z czego osób niepełnosprawnych 9022 (tj. 80,1% wśród ogółu zatrudnionych). Na jeden zakład pracy chronionej przypadało średnio 132,7 zatrudnionych osób z niepełnosprawnością.

2.4 Jednostki samorządu terytorialnego a ekonomia społeczna

Jednostki samorządu terytorialnego to podmioty odpowiedzialne za kreowanie polityki lokalnej, również w zakresie wspierania rozwoju ES. JST może wspierać sektor ES pośrednio (przyjazne otoczenie) oraz bezpośrednio m.in. poprzez prowadzenie polityki zamówień społecznie odpowiedzialnych (klausule społeczne), wspieranie finansowe i pozafinansowe PES oraz zaangażowanie w tworzenie PES na poziomie lokalnym (np. spółdzielnie socjalne osób prawnych).

2.4.1 Ekonomia społeczna w dokumentach strategicznych

Z badań prowadzonych przez ROPS w Rzeszowie oraz badań Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że zagadnienia związane z rozwojem ekonomii społecznej znajdują się głównie w strategiach rozwoju JST oraz strategiach rozwiązywania problemów społecznych – w 2017 roku 79,2% badanych JST wskazało, iż ekonomia społeczna została uwzględniona w strategii rozwoju, natomiast w 76,5% tychże JST w strategiach rozwiązywania problemów społecznych²⁸. Zgodnie z badaniami GUS za 2019 rok 89,4% podkarpackich JST posiadało przyjętą strategię rozwoju, a 80% posiadało obowiązującą strategię rozwiązywania problemów społecznych. Zagadnienia związane z ekonomią społeczną można również znaleźć w innych dokumentach lokalnych: 86,1% podkarpackich samorządów deklaruje posiadanie obowiązującego rocznego programu rozwoju współpracy z organizacjami pozarządowymi, natomiast wieloletni program tego typu już tylko 11,7% JST. Prawie co czwarty podkarpacki samorząd deklaruje, że na jego terenie obowiązuje program działania na rzecz osób niepełnosprawnych – 23,9%²⁹. Z danych GUS dotyczących zawartości strategii rozwoju podkarpackich JST wynika, że zagadnienia uwzględniające rozwój ekonomii społecznej znalazły się w 55,3% strategii, stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych w 21,7%, natomiast współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz aktywizacja mieszkańców w ponad 90% dokumentów (odpowiednio 90,1% oraz 91,3%)³⁰.

²⁶ <https://rzeszow.uw.gov.pl/dla-instytucji/niepelnosprawnosczaklady-pracy-chronionej>, dostęp: 20.06.2023 r.

²⁷ *Badanie Zakładów Pracy Chronionej*, PFRON, grudzień 2020 r.

²⁸ Raport o stanie rozwoju ekonomii społecznej w województwie podkarpackim w 2017 roku, ROPS w Rzeszowie 2017 r., s. 89.

²⁹ Dane GUS pozyskane w ramach projektu: „Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej”, <https://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/projekty-unijnestatystyce/zintegrowany-system-monitorowania-sektora-ekonomii-spolecznej-zsmses/>, 20.05.2021 r.

³⁰ Tamże.

JST mają możliwość przyjmowania odrębnych dokumentów dotyczących rozwoju ekonomii społecznej, jednakże w całej Polsce nie jest to praktyka szeroko stosowana. Dokument taki posiada 81 JST w Polsce, w tym 2 w województwie podkarpackim³¹.

2.4.2 Zlecanie zadań

Podkarpackie JST zlecają swoje usługi na zewnątrz w trybie Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w ramach zamówień publicznych lub w innych możliwych trybach zlecania (np. tryb pozakonkursowy).

Tabela 12. Tryby zlecania zadań przez JST

Tryb zlecenia zadań JST	2018 (%)	2019 (%)
Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie	71,0	67,2
Zamówienia publiczne	31,0	35,0
Inny tryb	31,0	38,6

Źródło: dane ROPS/Raport z monitoringu „Akademia zamówień publicznych – makroregion III”³²

82,2% podkarpackich JST zleciło zadania z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na średnią kwotę 476 077,90 zł. Łącznie zawarto 2473 umowy, w tym 9 ze spółdzielniami socjalnymi (na 9 złożonych ofert – 100%). Średnia kwota przekazana spółdzielniom socjalnym w województwie podkarpackim wyniosła 22 342,50 zł. W zdecydowanej większości zlecano zadania z zakresu: kultury fizycznej, turystyki i sportu – 52,2%, pomocy społecznej – 29,4%, kultury i ochrony zabytków – 26,7% oraz wspierania osób niepełnosprawnych – 26,1%. Na drugim biegunie znalazły się zadania z zakresu: rewitalizacji oraz przeciwdziałania bezrobociu – po 1,1%, opieki nad dziećmi do lat 3, zatrudnienia socjalnego – po 1,7% oraz mieszkalnictwa – 2,2%.

³¹ Diagnoza udziału PES z Makroregiony III w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego, Wektor Consulting Sp. z o.o., dokument przygotowany w ramach projektu „Akademia Zamówień Publicznych – makroregion III” współfinansowanego ze środków UE w ramach PO WER 2014–2020.

³² Diagnoza udziału PES Makroregiony III w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego, Wektor Consulting Sp. z o.o., dokument przygotowany w ramach projektu „Akademia Zamówień Publicznych – makroregion III” współfinansowanego ze środków UE w ramach PO WER 2014–2020.

Wykres 5. Zamówienia zlecane w ramach Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Badanie GUS za 2019 roku przedstawia opinie JST w zakresie trudności z zaangażowaniem sektora non profit w realizację zadań przez JST. Najczęściej zgłaszany był problem związany z zaangażowaniem sektora pozarządowego, tj. braku zainteresowania ze strony organizacji pozarządowych – nie brały udziału w ogłaszanych konkursach/postępowaniach (28,3%). Kolejne trudności wskazywane przez JST wiązały się z realizacją zadań publicznych wyłącznie przez podległe podmioty publiczne (8,9%), brak wiedzy o trybach/procedurach współpracy z organizacjami pozarządowymi (7,8%) oraz brak wiedzy o organizacjach pozarządowych działających w obszarach zadań publicznych na danym terenie – 7,2%.

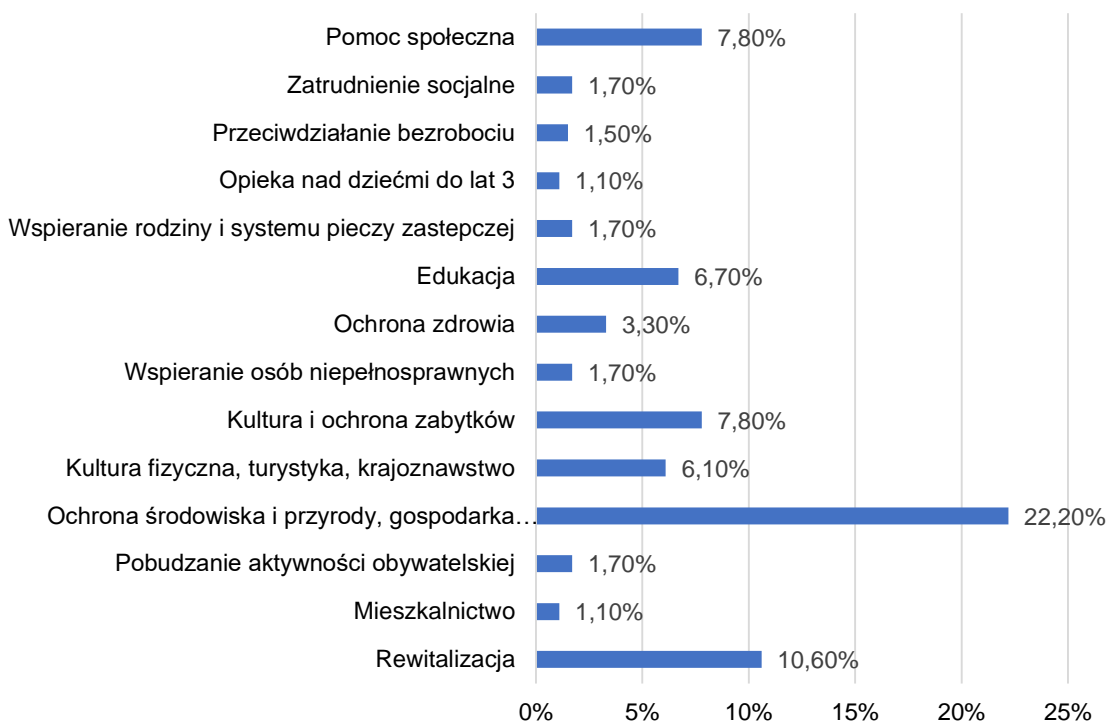
W ramach procedur zamówienia publicznego JST mają możliwość zastosowania klauzul i aspektów społecznych, a także innych preferencyjnych warunków, jak np. możliwość zlecania zadań w trybie przewidzianym w art. 15a ustawy o spółdzielniach socjalnych, który przewiduje możliwość zastrzeżenia zamówień poniżej progu 30 000 euro wyłącznie dla spółdzielni socjalnych, czy procedury in-house w przypadku spółdzielni socjalnych współtworzonych przez jednostki samorządu terytorialnego (w odniesieniu do spółdzielni socjalnych ustawowo wymagane jest, aby ich działalność nakierowana była na reintegrację zawodową i społeczną członków i pracowników).

W 2019 roku 2699 JST w Polsce (97,3%) udzieliło zamówień publicznych o szacunkowej wartości przekraczającej wyrażoną w złotych równowartość kwoty 30 tys. euro. Złożono 47 790 zamówień, a średnia kwota zamówienia wynosiła 13,25 mln zł. Dane GUS informują, że 73,8% JST w Polsce w 2019 r. stosowało w postępowaniu o zamówienie aspekty/klauzule społeczne, a 26,8% więcej niż jeden aspekt/klauzulę społeczną. Podkarpackie JST w 2019 roku w trybach PZP udzieliły łącznie 2865 zamówień o łącznej szacunkowej wartości przekraczającej wyrażoną w złotych kwoty 30 tys. euro, średnia wartość zamówień wyniosła 13 361 877,70 zł. 175 JST udzieliło również zamówień wyłączonych z ustawy Prawo zamówień publicznych, których średnia wartość wyniosła 3 019 848,30 zł, w tym 2 727 570,50 zł wyniosła średnia społecznie odpowiedzialnych zamówień. W 2019 roku żaden podkarpacki

JST nie zlecił zamówienia w trybie przewidzianym art. 15a ustawy o spółdzielniach socjalnych³³.

Analiza zamówień publicznych w 2019 r. na Podkarpaciu wskazuje, że najwięcej zamówień było z zakresu ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej, rewitalizacji, pomocy społecznej oraz kultury i ochrony zabytków. Najmniej zamówień zrealizowano z zakresu mieszkalnictwa, opieki nad dziećmi do lat 3 oraz przeciwdziałania bezrobociu.

Wykres 6. Zamówienia publiczne w województwie podkarpackim w 2019 r

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według danych GUS 61% podkarpackich JST zastosowało w swoich zamówieniach aspekty lub klauzule społeczne, w tym:

- 1) tzw. klauzula pracownicza, określona w art. 29 ust. 3a, dotycząca zatrudnienia na podstawie umowy o pracę osób wykonujących wskazane przez zamawiającego czynności w zakresie realizacji zamówienia w postępowaniu na usługi lub roboty budowlane, jeżeli wykonanie tych czynności polega na wykonywaniu pracy w sposób określony w art. 22 § 1 Kodeksu pracy – 53,7% JST (97 JST w woj.),
- 2) tzw. klauzula zatrudnieniowa, określona w art. 29 ust. 4 PZP, dotycząca w szczególności zatrudniania do realizacji zamówienia osób bezrobotnych, młodocianych, niepełnosprawnych oraz innych osób, o których mowa w ustawie o zatrudnieniu socjalnym – 6,8% JST (12 JST w województwie),
- 3) tzw. klauzula zastrzeżona, określona w art. 22 ust. 2 i 2a PZP, dotycząca zastrzeżenia zamówienia dla zakładów pracy chronionej oraz innych wykonawców, których działalność obejmuje społeczną i zawodową integrację osób będących członkami grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, a wskaźnik zatrudnienia osób z tych grup wynosi minimum 30% – 4% JST (7 JST w województwie),
- 4) tzw. klauzula usługowa, określona w art. 138p PZP, dotycząca zastrzeżenia zamówień na usługi społeczne i inne szczególne usługi wyłącznie dla wykonawców spełniających

³³ Dane GUS pozyskane w ramach projektu: „Zintegrowany System ...”, op. cit.

warunki związane z niedziałaniem w celu osiągnięcia zysku, strukturą zarządzania oraz działalnością związaną ze społeczną i zawodową integracją osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – brak.

Należy zwrócić uwagę, że tak wysoki wskaźnik JST stosujących klauzule społeczne w zamówieniach publicznych wiąże się z zastosowaniem tzw. klauzuli pracowniczej, do której stosowania są zobowiązane JST w części zamówień (ma charakter obligatoryjny i zgodnie z nią, jeżeli w zamówieniu na usługi i roboty budowlane są czynności, które wymagają zatrudnienia na umowę o pracę, to zamawiający ma obowiązek wymagać od wykonawcy, aby przy ich realizacji zatrudnił pracowników na etat³⁴). W odniesieniu do ekonomii społecznej analizę należy skierować do pozostałych klauzul społecznych – biorąc pod uwagę tylko te klauzule, to wskaźniki JST stosujące je są w stosunku do całego województwa na bardzo niskim poziomie.

Podobne dane znaleźć można w *Raporcie o stanie współpracy podkarpackich JST z sektorem ekonomii społecznej wraz z monitoringiem Podkarpackiego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej 2016–2020 za rok 2018* – badanie przeprowadzone było wśród 163 podkarpackich JST. Spośród przebadanych tylko 12% JST wskazało zastosowanie klauzul społecznych, z których:

- 1) tzw. klauzulę pracowniczą – 10 JST (50% stosujących klauzule społeczne),
- 2) tzw. klauzulę zatrudnieniową – 5 JST (25% stosujących klauzule społeczne),
- 3) tzw. klauzulę zastrzeżoną – 5 JST (25% stosujących klauzule społeczne),
- 4) tzw. klauzulę usługową – 5 JST (25% stosujących klauzule społeczne).

Respondenci, odpowiadając na pytanie w powyższej kwestii, mogli wybierać więcej niż jedną odpowiedź, w związku z czym podane wartości nie sumują się do 100% – stosując podobny sposób analizy stosowania klauzul społecznych jak w przypadku danych GUS, tzn. wyłączając klauzulę pracowniczą, to klauzule te stosowane były w takim samym zakresie.

W przypadku aspektów społecznych w zamówieniach publicznych na zastosowanie w 2018 r. tych instrumentów zdecydowało się 15% przebadanych podkarpackich JST, najczęściej były to: diagnoza potrzeb społecznych podczas przygotowywania się do rozpoczęcia procedury poszukiwania oferenta, zastosowanie społecznych kryteriów oceny ofert, uwzględnienie czynników społecznych w warunkach dopuszczenia do udziału w postępowaniu, przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony zdrowia jako istotnych warunków realizacji zamówienia (pełen rozkład zastosowanych aspektów przedstawia wykres nr 7).

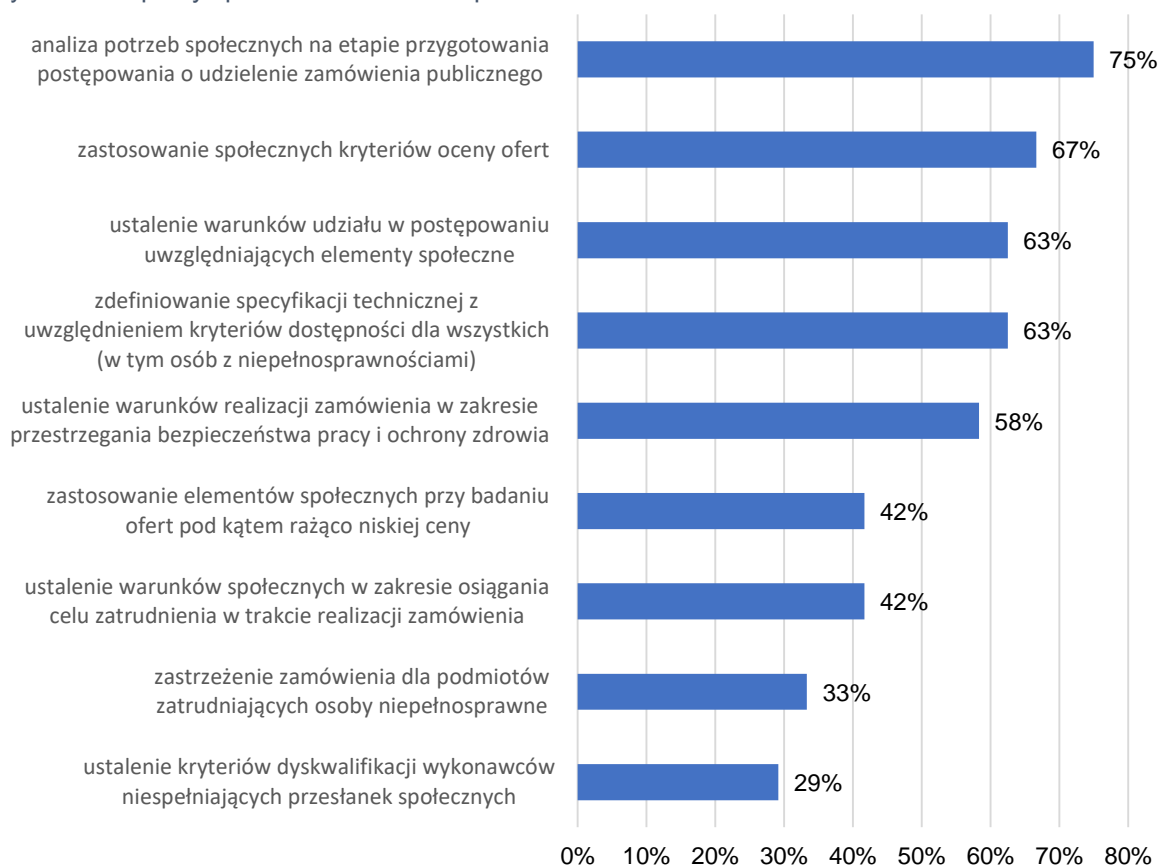
Powyższe różnice mogą stanowić podstawę do przeprowadzenia pogłębionych badań nad stosowaniem aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, różnice danych są znaczne, co powoduje potrzebę weryfikacji tej sfery zamówień publicznych. Warto odnieść powyższe dane do badań PES, które zostały zrealizowane w ramach projektu „Akademia Zamówień Publicznych – makroregion III”³⁵, które wskazują na mały udział PES w zamówieniach publicznych. 60% badanych przyznało, że ich organizacje nigdy nie biorą udziału w postępowaniach. Kolejne 19% deklaruje, że uczestnictwo w postępowaniach ich

³⁴ Tomasz Schimanek, *Nowe prawo zamówień publicznych. Prawo może i powinno być lepsze!*, ngo.pl, <https://publicystyka.ngo.pl/nowe-prawo-zamowien-publicznych-prawo-moze-i-powinno-byc-lepsze>, 01.06.2021r.

³⁵ Diagnoza udziału PES z Makroregiony III w postępowaniach o udzielenie zamówienia publicznego, Wektor Consulting Sp. z o.o., dokument przygotowany w ramach projektu „Akademia Zamówień Publicznych – makroregion III” współfinansowanego ze środków UE w ramach PO WER 2014–2020.

organizacji występuje na poziomie incydentalnym. 16% zgłasza, że reprezentowane przez nich instytucje od czasu do czasu biorą udział w postępowaniach, jeśli przedmioty owych postępowań są dla nich atrakcyjne. 4% badanych deklaruje, że ich organizacje często uczestniczą w postępowaniach, a kolejne 3%, że zlecenia wynikające z postępowań są ich stałym źródłem dochodu. Badani, których organizacje nie biorą udziału w postępowaniach, wymieniali przyczyny tego stanu rzeczy. 42% z nich sygnalizuje, że nie ma wiedzy i kompetencji związanych z uczestnictwem w postępowaniach. Ponad 21% uważa, że ich instytucje nie mają dostępu do źródeł wiedzy na temat ogłaszanych postępowań. Kolejne 21% nie korzysta z możliwości uzyskania zleceń na podstawie postępowań z uwagi na obawę niesprostania wymogów związanych z ich realizacją. 16% badanych zgłasza natomiast, że ich organizacje nie widzą sensu brania udziału w postępowaniach z powodu domniemanego niepowodzenia w procesie weryfikacji ofert³⁶. Na zastosowanie procedur in-house mogą sobie pozwolić jedynie JST, które współtworzą spółdzielnie socjalne – jest to instrument zalecany przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, jako element społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych. Według zaleceń stosowanie procedur in-house w odniesieniu do spółdzielni socjalnych zapewnia realizację celów związanych z reintegracją społeczną i zarobkową członków spółdzielni i pracowników. W województwie podkarpackim do zastosowania tej procedury uprawnionych było 10 samorządów będących członkiem 15 spółdzielni socjalnych, efektem wykorzystania tej procedury jest zlecenie przez 2 JST łącznie 11 zamówień o średniej kwocie 85 589 zł.

Wykres 7. Aspekty społeczne stosowane przez JST w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne

³⁶ W badaniu uzyskano 498 odpowiedzi z PES z województw: małopolskiego, podkarpackiego, śląskiego, świętokrzyskiego oraz opolskiego, w tym z województwa podkarpackiego 24,1%.

2.4.3 Pozostałe formy wsparcia

Wśród innych możliwych form współpracy i wsparcia ze strony JST dla sektora non profit można wymienić:

- 1) pożyczki, poręczenia i gwarancje,
- 2) dotacje na dofinansowanie inwestycji,
- 3) zamówienia na podstawie innych ustaw niż ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie i ustawa PZP,
- 4) zamówienia z wolnej ręki udzielane spółdzielniom socjalnym, tzw. tryb in-house.

Trzy wymienione powyżej formy wsparcia wynikają z ustawy o finansach publicznych, natomiast tryb in-house został przewidziany w Prawie zamówień publicznych.

W ramach wsparcia podmiotów ekonomii społecznej podkarpackie JST przekazały środki PES na podstawie innych aktów prawnych niż Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz Prawo zamówień publicznych:

Tabela 13. Wsparcie PES na podstawie innych aktów prawnych w 2019 r.

Rodzaj wsparcia	JST, które przekazały dotacje (%)	Liczba przekazanych dotacji/umów (ogółem)	Liczba przekazanych dotacji/umów (tylko spółdzielniom socjalnym)	Średnia kwota przekazanej dotacji/środków (zł)	Średnia kwota przekazanej dotacji/środków spółdzielniom socjalnym (zł)
Dotacje na dofinansowanie inwestycji	8,7	24	Brak	198 763,90	0,00
Środki na podstawie innych ustaw niż o DPPIW lub PZP	55,6	1053	16	502 001,10	208 795,80

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Pożyczki są najczęściej udzielane przez JST organizacjom pozarządowym na realizację zadań pożytku publicznego służących mieszkańcom. Pożyczki stanowią bezpośrednie wsparcie finansowe o charakterze zwrotnym. Poręczenie i gwarancja stanowią natomiast wsparcie pośrednie. Pożyczki (ze względu na ryzyko niespłacenia), poręczenia i gwarancje (ze względu na niechęć banków do udzielania kredytów organizacjom pozarządowym) są mechanizmami rzadko wykorzystywanymi przez JST.

Podkarpackie JST udzieliły łącznie 45 pożyczek PES (w tym 1 dla spółdzielni socjalnej), których średnia kwota wyniosła 93 259 zł (średnia dla spółdzielni socjalnej – 100 000 zł), liczba poręczeń dla PES wyniosła 4 (w tym 2 dla spółdzielni socjalnych) na średnią kwotę poręczenia w wysokości 304 826,30 zł (w tym dla spółdzielni socjalnych średnia wyniosła 204 833,30 zł). Na ww. formy wsparcia zdecydowało się 11,1% podkarpackich samorządów, natomiast żaden samorząd nie udzielił gwarancji dla PES.

W ramach prowadzonej współpracy z organizacjami pozarządowymi w części samorządów powołano osobną komórkę lub wyznaczono osobę do tych działań. W zakresie współpracy z organizacjami pozarządowymi 4 starostwa powiatowe oraz 22 urzędy miast i gmin potraktowały to jako zadanie główne, a 15 starostw oraz 124 urzędy miast i gmin jako zadanie dodatkowe. Tylko 2 starostwa oraz 4 urzędy miast i gmin wyznaczyły stosowną osobę lub powołały osobną komórkę, której głównym zadaniem jest wspieranie rozwoju ekonomii społecznej, jako zadanie dodatkowe zostało to potraktowane przez 2 starostwa oraz 32 urzędy miast i gmin.

Zgodnie z informacją GUS w zakresie budżetów podkarpackich JST w 2019 roku łączne dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego województwa podkarpackiego wyniosły 14 913,5 mln zł i w porównaniu z 2018 r. zwiększyły się o 8,5%. Wydatki wyniosły 14 804,6 mln zł i zwiększyły się o 4,6% w porównaniu z 2018 r. W odniesieniu do 2005 r., dochody i wydatki zwiększyły się prawie 3-krotnie. Głównym obciążeniem dla budżetów jednostek samorządu terytorialnego są wydatki bieżące – w 2019 r. wyniosły 11 881,2 mln zł, stanowiąc 80,3% wydatków ogółem. W porównaniu z 2018 r. wydatki bieżące zwiększyły się o 10,9%. W wydatkach bieżących największy udział miały wynagrodzenia oraz zakup materiałów i usług, które stanowiły odpowiednio 35,6% i 17,9%. Na inwestycje przeznaczono 19,5% ogółu wydatków, które stanowiły niemal całość wydatków majątkowych.

2.5 Wnioski z diagnozy

Opracowana diagnoza opierała się na danych pozyskanych bezpośrednio od samych podmiotów ekonomii społecznej (PES) oraz ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (OWES). W zakresie poszczególnych typów PES o charakterze reintegracyjnym w ramach funkcjonujących sieci kooperacji w województwie zostały przygotowane materiały dotyczące problemów, potrzeb oraz wyzwań, łącznie z rekomendacjami w zakresie ich rozwoju oraz wsparcia. W zakresie analizy kondycji finansowej przedsiębiorstw społecznych podstawę stanowiły dane pozyskane przez OWES od podkarpackich przedsiębiorstw społecznych (PS). Dodatkowo, do analiz w ramach diagnozy zostały wykorzystane między innymi dane zastane z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego (PUW) w Rzeszowie, Wojewódzkiego Urzędu Pracy (WUP) w Rzeszowie oraz dane własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej (ROPS) w Rzeszowie.

Sytuacja społeczno-gospodarcza i potrzeby mieszkańców województwa podkarpackiego:

- 1) Przeprowadzona analiza związana z sytuacją społeczno-gospodarczą województwa podkarpackiego wskazuje na konieczność zwrócenia uwagi na zmiany, jakie dokonują się w strukturze ludności. Dane dotyczące relacji osób w wieku nieprodukcyjnym do osób w wieku produkcyjnym wskazują na wzrost odsetka osób w wieku nieprodukcyjnym, co w długim okresie może negatywnie wpływać na strukturę demograficzną województwa, prowadzi to do tzw. depopulacji.
- 2) Starzenie się społeczeństwa generuje ciągłą potrzebę intensyfikowania działań w obszarze pomocy dla osób starszych. Bardzo istotne jest tworzenie sieci wsparcia dla seniorów, aby jak najdłużej mogli pozostawać w swoim środowisku zamieszkania.
- 3) W związku z zachodzącymi zmianami pojawiają się wyzwania związane z rozwojem sektora usług społecznych, których celem będzie pomoc w szczególności w zachowaniu sprawności fizycznej oraz psychicznej i intelektualnej osób starszych,

jak również w zakresie usług opiekuńczych i wspomagających osoby o ograniczonej samodzielności. Planowanie rozwoju usług społecznych i wykorzystywanie potencjału PES w tym zakresie jest ważne w kontekście działań podejmowanych w kierunku deinstytucjonalizacji usług społecznych oraz wymogów w zakresie interwencji w ramach środków Unii Europejskiej (UE) w perspektywie finansowej na lata 2021–2027.

- 4) Ważnym elementem tych usług powinny stać się podmioty ekonomii społecznej, w związku z tym należy skierować działania w zakresie wzmocnienia lub możliwości przebranżowienia się istniejących lub tworzenia nowych PES świadczących usługi społeczne. Należy zwrócić uwagę, że przebranżowienie jest procesem długotrwałym i kosztownym, co nie jest możliwe bez dodatkowych środków, których, jak wynika z analizy, PS nie posiadają. Ponadto w wielu przypadkach PS nie posiadają odpowiedniej kadry, której kwalifikacje byłyby zgodne z nową formą działalności. W związku z powyższym przebranżowienie bez dodatkowych środków dla PS nie będzie w wielu przypadkach możliwe.
- 5) Wskaźniki dotyczące osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (m.in. długotrwale bezrobotni, bezrobotni do 30. i po 50. roku życia, nieaktywni zawodowo, osoby niepełnosprawne, bezdomne) wskazują na potrzebę dalszego rozwoju PES o charakterze reintegracyjnym oraz zwiększenia ich udziału w aktywizacji społecznej i zawodowej tychże osób.

Podmioty reintegracji społecznej

Zakłady aktywności zawodowej:

- 1) Liczba osób niepełnosprawnych zatrudnionych w Zakładach Aktywności Zawodowej (ZAZ) stale rośnie, w latach 2018–2022 nastąpił wzrost o 211 osób z niepełnosprawnościami.
- 2) Liczba ZAZ w województwie zmniejszyła się o 1 (ZAZ w Rzeszowie).
- 3) Większość przedstawicieli ZAZ-ów jako główną barierę w ich rozwoju określiło brak możliwości zwiększenia zatrudnienia, którego przyczyną są m.in. ograniczenia w zakresie możliwości rozbudowy/przebudowy infrastruktury ZAZ. Powoduje to znaczne utrudnienia w funkcjonowaniu nie tylko ZAZ, ale także innych podmiotów zajmujących się osobami z niepełnosprawnością.
- 4) Tworzenie nowych ZAZ-ów powinno być skupione na rejonach, gdzie brak jest tego typu placówek, w szczególności: rejon Bieszczadów (powiaty: sanocki, leski, bieszczadzki), rejon obejmujący powiaty stalowowolski, tarnobrzeski oraz miasto Tarnobrzeg, rejon powiatu przemyskiego oraz miasta Przemyśl.
- 5) W pozostałych rejonach, gdzie już funkcjonują ZAZ-y, należy skupiać się na wzmocnianiu potencjału już istniejących placówek.
- 6) Wsparcie finansowe pochodzące np. ze środków Unii Europejskiej na wzmocnienie podmiotów ekonomii społecznej, tzn. na utworzenie nowych miejsc pracy w ZAZ, bez możliwości późniejszego objęcia finansowaniem ze środków Samorządu Województwa, skutkuje likwidacją części nowo utworzonych miejsc pracy po zakończeniu finansowania. Strata tylu miejsc pracy odbija się w negatywny sposób na dalszym funkcjonowaniu nie tylko ZAZ-ów, ale także negatywnie wpłynie na rozwój całej ekonomii społecznej w naszym województwie.
- 7) W ramach dostępnych środków finansowych będących w dyspozycji Samorządu Województwa brakuje możliwości skorzystania przez organizatorów ZAZ ze środków na konieczne inwestycje w poprawę warunków lokalowych ZAZ. Większość

z ZAZ-ów mieści się w małych, ciasnych pomieszczeniach, w których z trudem są zapewnione odpowiednie warunki pracy i rehabilitacji dla pracowników z niepełnosprawnością. Umożliwienie aplikowania o środki finansowe pozwoliłoby organizatorom na przeprowadzenie koniecznych inwestycji na poprawę warunków lokalowych dla ZAZ. Poprawa infrastruktury połączona z możliwością tworzenia nowych miejsc pracy ułatwi dalszy rozwój i funkcjonowanie Zakładów Aktywności Zawodowej w województwie podkarpackim.

- 8) Obecnie Jednostki Samorządu Terytorialnego niechętnie stosują klauzule społeczne w udzielaniu zamówień na usługi i produkty podmiotów ekonomii społecznej, obawiając się zarzutów jednostek kontrolujących o próbę ominięcia PZP. Dodatkową przeszkodą jest często brak wiedzy i dostępu do informacji o usługach świadczonych przez ZAZ-y, z których mogą korzystać JST. Szersze rozpropagowanie stosowania klauzul społecznych wśród JST umożliwiłoby łatwiejsze pozyskiwanie zleceń przez ZAZ, a co za tym idzie, lepsze funkcjonowanie ZAZ-ów na lokalnych rynkach.
- 9) ZAZ-y jako podmioty zatrudniające pracowników z niepełnosprawnością powinny stać się dla uczestników WTZ oraz ŚDS miejscem zarówno praktyk zawodowych, jak również przyszłym miejscem pracy. Ścisłejsze nawiązanie współpracy pomiędzy ZAZ a WTZ i ŚDS na lokalnym rynku umożliwi dostosowanie programów rehabilitacji uczestników ŚDS i WTZ do wymogów miejsc pracy w ZAZ, co znacznie przyspieszy rehabilitację zawodową i społeczną uczestników WTZ i ŚDS, a z drugiej strony ułatwi pozyskiwanie przez ZAZ-y pracowników posiadających już umiejętności wymagane przez nich w miejscu pracy.

Warsztaty terapii zajęciowej:

- 1) Liczba podkarpackich WTZ jest stała od kilku lat, funkcjonuje ich 37 (w latach 2018–2022 nie powstał żaden WTZ). Również liczba uczestników jest porównywalna – 1780 osób w 2018 roku, 1829 osoby w 2022 r. Podkarpackie WTZ są zróżnicowane pod względem ich jednostki prowadzącej: 85 WTZ prowadzonych jest przez parafie oraz organizacje kościelne, 7 WTZ jest prowadzonych przez JST, pozostałe 22 są prowadzone przez organizacje pozarządowe.
- 2) W działalności podkarpackich WTZ ważne jest wypracowanie jednolitej strategii działań wszystkich WTZ (bez względu na typ jednostki prowadzącej), w zakresie prowadzonej rehabilitacji społecznej i zawodowej, jako nierozłącznych ogniw stwarzających osobie niepełnosprawnej szansę na zatrudnienie. Jednym z elementów tej strategii powinno być nawiązywanie bliższej współpracy z innymi PES oraz podmiotami świadczącymi usługi reintegracji lub rehabilitacji społecznej i zawodowej, np. ŚDS, szkoły specjalne, spółdzielnie socjalne. Efektem prowadzonych działań powinno być przygotowanie uczestnika WTZ do podjęcia pracy, najczęściej w ZAZ, które powinny stanowić kolejny etap w ścieżce reintegracji osoby z niepełnosprawnością.
- 3) Liczba wolnych i nowo powstałych miejsc w Zakładach Aktywności Zawodowej jest zbyt mała i wysoce niewystarczająca w stosunku do potrzeb Warsztatów Terapii Zajęciowej. Do Warsztatów Terapii Zajęciowej uczęszczają przede wszystkim osoby, których dysfunkcje organizmu ograniczają, a wręcz uniemożliwiają zatrudnienie i utrzymanie się na otwartym rynku pracy. Praca w Zakładach Aktywności Zawodowej jest szansą na ich zatrudnienie, w związku z czym należy podejmować działania ukierunkowane na stworzenie możliwości rozwoju ZAZ oraz tworzenia w nich nowych miejsc pracy dla OzN.

Wizerunek Warsztatów Terapii Zajęciowej:

- 1) Niezbędna jest zmiana wizerunku Warsztatów Terapii Zajęciowej w świadomości społecznej. Społeczeństwo nie wie, kto uczestniczy w zajęciach terapeutycznych, jakiego rodzaju jest to placówka, czym się zajmuje i jakie są jej cele statutowe. Działalność Warsztatów Terapii Zajęciowej utożsamiana bywa ze Środowiskowymi Domami Samopomocy, tymczasem jest to zupełnie inna placówka, działająca w sferze rehabilitacji społecznej i zawodowej pozwalająca osobie z niepełnosprawnością na samodzielność, w tym pracę zawodową.
- 2) Należy zwrócić uwagę na fakt, że nie wszystkie placówki znajdują się w jednakowo rozwiniętych regionach, co sprawia, że dostęp do nowych form technologii i zasięg ich oddziaływania nie będzie jednakowy. Może to być przeszkodą w jednakowym tempie rozwoju i dostosowywaniu się do nowych wymagań, w związku z czym należy ujednolicić możliwość korzystania i wdrażania tych form działania.
- 3) Ujednolicenie dokumentacji zmniejszyłoby liczbę dokumentów i być może niepotrzebnie opracowywanych zbędnych arkuszy. Rozwiązaniem byłoby opracowanie darmowego programu (generatora) z ogólnie dostępną bazą danych dla upoważnionych podmiotów. Umożliwiłoby to transfer baz danych, wykonywanie kwerend i opracowanie bieżącej statystyki.
- 4) W latach 2018–2022 liczba uczestników, którzy ukończyli zajęcia w KIS zmalała, z 254 osób w 2018 do 78 w 2022 r., podobnie jak osób, które uzyskały status Absolwenta KIS z 155 w 2018 r. do 46 w 2022 r. Liczba osób, które po zakończeniu zajęć w KIS podjęły zatrudnienie, rozpoczęły działalność gospodarczą lub zostały skierowane na staż lub do prac społecznie użytecznych/robót publicznych, wynosiła kolejno: 2018 rok – 88 osób, 2019 rok – 135 osób, 2020 rok – 82 osoby, 2021 – 77 osób, 2022 – 33 osoby.
- 5) W PZS można zaobserwować słabość kadr (personelu) – braki w przygotowaniu merytorycznym, brak znajomości i wykorzystania innowacyjnych metod wsparcia, niski poziom motywacji do pracy i brak bodźców w tym zakresie oraz dużą rotacyjność.
- 6) W funkcjonowaniu PZS uwidacznia się niedostateczna współpraca z władzami lokalnymi, brak stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych (brak wiedzy o wykorzystaniu tej możliwości świadczy o faktycznym ograniczonym zainteresowaniu samorządów współpracą i wsparciem PES), a także brak ogólnego poparcia samorządowców dla PZS, ponieważ nie jest to zadanie obligatoryjne samorządu, a więc w sytuacji kryzysu gospodarczego jednostki te są najbardziej zagrożone likwidacją z powodu oszczędności budżetowych.
- 7) Należy zadbać, by promocja ekonomii społecznej docierała do decydentów (prezydentów, burmistrzów, wójtów oraz radnych), gdyż w chwili obecnej nie dociera ona w sposób wystarczający. Jest to dla większości z nich nadal niezrozumiały obszar, kojarzący się głównie z pomocą społeczną. Ponadto należy prowadzić aktywną promocję podmiotów reintegracyjnych w kierunku reintegracji społecznej, a nie tylko zawodowej, podkreślając kluczowy element, jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu.

Wnioski ogólne:

- 1) W województwie podkarpackim występuje duże zróżnicowanie w rozmieszczeniu PES o charakterze reintegracyjnym: 15 powiatów nie posiada na swoim terenie ZAZ.
- 2) Należy uruchomić wsparcie JST w zakresie analizy zapotrzebowania na podmioty reintegracyjne na danym terenie – warsztaty, szkolenia, wizyty studyjne, wsparcie merytoryczne w zakresie analizy JST pod kątem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- 3) Podkarpackie podmioty reintegracyjne rekomendują potrzebę stworzenia regionalnego systemu transportu osób mogących brać udział w procesach reintegracji społeczno-zawodowej, w tym głównie osób z niepełnosprawnościami – brak możliwości dotarcia do PES stanowi bardzo dużą przeszkodę w udziale tych osób w procesach reintegracyjnych i/lub pracy w PS, system nie opierałby się tylko na dowozie do jednego rodzaju PES (np. do WTZ), ale do różnych PES na danym terenie.
- 4) Podmioty ekonomii społecznej potrzebują wsparcia w postaci wzmacniania ich potencjału organizacyjnego i/lub technicznego – biorąc pod uwagę cel funkcjonowania PES, w tym przypadku integracja i reintegracja społeczno-zawodowa, niezbędnym jest wzmocnienie ich działalności poprzez stworzenie możliwości finansowania i rozliczania wydatków inwestycyjnych w szczególności na:
 - a) remonty obiektów eksploatowanych przez podmioty ekonomii społecznej z uwzględnieniem termomodernizacji,
 - b) doposażenie podmiotów ekonomii społecznej w maszyny i urządzenia z uwzględnieniem ich innowacyjności i energooszczędności
- 5) Oprócz wsparcia w zakresie potencjału organizacyjnego i/lub technicznego należy skierować działania mające na celu podniesienie kompetencji kadr PES (np. szkolenia, warsztaty, seminaria, superwizja, itp.), wskazywana jest również potrzeba zatrudniania specjalistów w PES, tj. trenerzy pracy, psychologów, logopedów, specjalistów od uzależnień, itp.
- 6) W procesach reintegracji społeczno-zawodowej należy wypracować zasady ścisłej współpracy pomiędzy poszczególnymi rodzajami PES, tworzyć mechanizmy przejścia osób w procesie reintegracji (np. ŚDS-WTZ-ZAZ-otwarty rynek pracy, WTZ-ZAZ-PS), traktować CIS jako podmioty kształcące kadry dla PS.
- 7) Rekomendowane jest zwiększenie poziomu wiedzy na temat możliwości i sposobów współpracy pomiędzy sektorem ekonomii społecznej a biznesem komercyjnym. Działania powinny być skierowane nie tylko do sektora ES, ale również do przedsiębiorców tradycyjnych.
- 8) Potrzeba szerszej i efektywniejszej współpracy pomiędzy PES oraz innymi podmiotami działającymi na rzecz reintegracji zawodowej osób długotrwale wykluczonych zawodowo oraz zmagających się z różnego rodzaju nałogami.
- 9) Należy podjąć działania mające na celu nawiązywanie szerszej współpracy z JST oraz zwiększenia skali zlecania zadań publicznych PES, w tym stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych. W opinii wszystkich rodzajów PES współpraca z JST jest na niedostatecznym poziomie, jak również liczba zleceń ze strony JST z zastosowaniem klauzul i aspektów społecznych zbyt mała.
- 10) Rekomendowane jest podejmowanie działań promujących podmioty reintegracyjne na kilku poziomach:
 - a) promocja podmiotów świadczących usługi i produkujących produkty o wysokiej jakości,

- b) promocja ich reintegracyjnego charakteru,
 - c) zmiana wizerunku PES w środowisku lokalnym,
 - d) promocja prowadzonej reintegracji społecznej, a nie tylko zawodowej – podkreślającej kluczowy element, jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu.
- 11) Należy zadbać o wykształcenie nowych liderów w sektorze ekonomii społecznej – menedżerów, animatorów, itp. Obecnie w sektorze działania realizowane są z inicjatywy wąskiej grupy osób pracujących w PES od lat.
 - 12) Podkarpacie nie jest homogeniczne pod względem przestrzennego rozmieszczania przedsiębiorstw społecznych (PS). Są takie obszary, gdzie PS jest relatywnie dużo – są to głównie większe ośrodki miejskie, ale są też takie rejony, gdzie ta forma aktywności społeczno-gospodarczej występuje sporadycznie. To oznacza, że promocja przedsiębiorczości społecznej jest aktualnie niewystarczająca i należałoby ją intensyfikować przy użyciu np. mediów społecznościowych lub przy okazji innych działań promocyjnych prowadzonych na poziomie województwa.
 - 13) Kondycja finansowa podkarpackich PS skorelowana jest z długością funkcjonowania i wielkością³⁷ tych przedsiębiorstw.
 - 14) Skala zastosowanych przez podkarpackie JST klauzul oraz aspektów społecznych w zamówieniach publicznych pozostaje w dalszym ciągu na niskim poziomie (tzw. klauzula zatrudnieniowa, określona w art. 29 ust. 4 PZP – 6,8% JST (12 JST w województwie), tzw. klauzula zastrzeżona, określona w art. 22 ust. 2 i 2a PZP – 4% JST (7 JST w województwie), tzw. klauzula usługowa, określona w art. 138p PZP (brak zleceń); zastosowanie aspektów społecznych w zamówieniach publicznych w 2018 r. zadeklarowało 15% przebadanych podkarpackich JST. Należy podjąć działania promujące wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych w JST w regionie.
 - 15) W zakresie zleczanych zadań publicznych w ramach Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie podkarpackie JST zwracały uwagę na trudności w zakresie zaangażowania sektora non profit, tj. braku zainteresowania ze strony organizacji pozarządowych – nie brały one udziału w ogłaszanych konkursach/postępowaniach (28,3%), kolejne trudności wskazywane przez JST wiązały się z realizacją zadań publicznych wyłącznie przez podległe podmioty publiczne (8,9%), brak wiedzy o trybach/procedurach współpracy z organizacjami pozarządowymi (7,8%) oraz brak wiedzy o organizacjach pozarządowych działających w obszarach zadań publicznych na danym terenie – 7,2% – rekomenduje się podjęcie działań mających na celu szkolenie PES w zakresie ubiegania się o zadania publiczne w trybie UoDPPIW.
 - 16) Mała liczba zastosowanych klauzul społecznych może być również spowodowana małą aktywnością PES/PS ubiegających się o zlecenia – zgodnie z badaniami wśród PES 60% badanych przyznało, że ich organizacje nigdy nie biorą udziału w postępowaniach, 19% deklaruje, że uczestnictwo w postępowaniach ich organizacji występuje na poziomie incydentalnym. Za taki stan rzeczy odpowiedzialne są wg respondentów brak wiedzy i kompetencji związanych z uczestnictwem w postępowaniach (42%), ponad 21% uważa, że ich instytucje nie mają dostępu do źródeł wiedzy na temat ogłaszanych postępowań. Kolejne 21% nie korzysta z możliwości uzyskania zleceń na podstawie postępowań z uwagi na obawę niesprostania wymogów związanych z ich realizacją – rekomenduje się szkolenie

³⁷ Liczoną poprzez liczbę zatrudnionych pracowników.

kadr PES/PS w zakresie ubiegania się o zamówienia publiczne realizowane w ramach PZP.

Instytucje otoczenia ekonomii społecznej opisane zostały w pkt 1.2 niniejszego Programu.

2.6 Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim

Tabela 14. Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim

Mocne strony	Uszczegółowienie
Różnorodność PES	Obecność wszystkich rodzajów PES w województwie, co zapewnia szeroki dostęp do reintegracji społeczno-zawodowej
Funkcjonowanie sieci kooperacji PES	Sieci zapewniają wymianę informacji, nawiązywanie szerszej współpracy pomiędzy PES, co przekłada się na dotarcie do szerszych rynków
Stabilność sieci OWES	Wsparcie ES odbywa się w oparciu o niezmiennie subregiony wsparcia, które są obsługiwane przez te same OWES od 2016 r., co pozwala na kontynuowanie działań podjętych uprzednio (np. w JST) w różnych perspektywach finansowych
Duża liczba NGO w regionie	Duża liczba podmiotów mogących przekształcić się w przedsiębiorstwo społeczne
Tworzenie Centrum Usług Społecznych	PES mogą być dostawcą oraz realizatorem usług zlecanych przez CUS
Silne ZAZ	Zwiększające zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami
Doświadczenie branżowe instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej	Bogate doświadczenie w sektorze instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej, w tym m.in. ROPS, OWES, PFRON
Słabe strony	Uszczegółowienie
Nierównomierne rozmieszczenie PES w regionie	W części powiatów nie funkcjonują określone rodzaje PES, nierównomierność szczególnie widoczna jest w rozmieszczeniu ZAZ oraz CIS, co utrudnia dostęp do pełnej ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej
Brak nowych liderów w sektorze ekonomii społecznej	W sektorze działania realizowane są z inicjatywy wąskiej grupy osób pracujących w PES od lat
Brak osób o wysokich kompetencjach menedżerskich w PS	Przekłada się to na funkcjonowanie PS – brak planu rozwoju PS, niedostateczne działania w zakresie umiejętności biznesowych (tworzenie oferty, rozmowa negocjacyjna, promocja/marketing)
Brak aktywności części PS	W części PS występuje brak orientacji rynkowej, ekonomicznej, biznesowej, czego skutkiem jest brak aktywnego poszukiwania zleceń
Niskie kompetencje kadr PES w zakresie komercyjnego funkcjonowania na rynku	Dotyczy kompetencji z zakresu marketingu, promocji, tworzenia ofert, sprzedaży, itp.

Brak nastawienia PES na budowanie konsorcjów społecznych, powiązań biznesowych	Budowanie konsorcjum społecznego może dać możliwość ubiegania się o większą liczbę zamówień publicznych oraz o większą ich wartość
Słaba kondycja finansowa części PS	Skutkiem jest brak możliwości rozwoju, zwiększenia zatrudnienia, brak zdolności do realizacji większych zleceń czy inwestowania w rozwój infrastruktury PE/PS
Brak środków inwestycyjnych w PES	Co skutkuje brakiem możliwości rozwojowych, np. remonty budynków, wymianę parku maszynowego
Nieznajomość przepisów, na podstawie których PES mogą ubiegać się o zlecenie zadań	PES posiadają niewystarczającą wiedzę z zakresu Prawa zamówień publicznych i Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
Niewielki zakres stosowania przez JST społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych	Niewiele PES jest w stanie pozyskać zlecenia w ramach zamówień publicznych
Niedopasowanie branżowe PES do zakresu zadań zleczanych przez JST	Zakres zadań zleczanych z JST jest rozbieżny z dominującymi branżami, w których funkcjonują PES
Uzależnienie wsparcia sektora ekonomii społecznej od środków UE	Zdecydowana większość środków dostępnych na finansowanie rozwoju ekonomii społecznych pochodzi z EFS/EFS+, co przy jednoczesnym niewielkim wsparciu finansowym sektora ze środków krajowych prowadzi do uzależnienia ES od finansowania pozakrajowego
Finansowanie nowo powstających PS w tej samej wysokości bez względu na rodzaj działalności	Poziom dofinansowania dla PS planującego świadczenie wysoko wyspecjalizowanych usług/produktów jest niewystarczające – koszty nowoczesnych maszyn i urządzeń powodują, że PS nigdy ich nie nabędą lub nabędą w znacznie dłuższej perspektywie
Niska świadomość biznesu dotycząca ES	Przedsiębiorstwa komercyjne nie wiedzą lub mają ograniczoną wiedzę o możliwościach PES/PS i dlatego nie chcą współpracować
Niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne	Postępujący proces DI wpływa na dynamiczny rozwój rynku usług społecznych w regionie, gdzie PES mogą stać się jednym z podstawowych dostawców tych usług. Niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne może spowodować brak udziału w tym sektorze.
Szanse	Uszczegółowienie
Środki na wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej w Perspektywie Finansowej UE na lata 2021–2027	Środki pozwolą na rozwój istniejących, tworzenie nowych miejsc pracy PES/ PS oraz działania wspierające rozwój oddolnych inicjatyw wspierających rozwój ES
Środki UE skierowane do regionu w ramach KPO	Skierowanie nowego strumienia finansowania w odpowiedzi na nowe zagrożenia i wyzwania, daje możliwość pozyskiwania nowych zleceń przez PES
Deinstytucjonalizacja usług społecznych	Zwiększające się zainteresowanie OPS tworzeniem CUS jest szansą rozwoju dla PES będących dostawcami usług społecznych
Nisze rynkowe dla PES	Możliwość zagospodarowania dla PES nisz rynkowych

Budowanie porozumień klastrowych i konsorcjów społecznych	Pozwoli to na zwiększenie możliwości ubiegania się o większą liczbę zamówień lub zamówienia o większej wartości
Zmiana nastawienia otwartego rynku pracy w kierunku nawiązywania współpracy oraz zlecania usług PES (CSR)	Zwiększające się zainteresowanie biznesu nawiązaniem współpracy oraz zlecaniem zadań PES
Wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych	Powszechniejsze stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych daje szansę na zwiększenie udziału PES w realizacji zadań JST
Uwzględnienie ES w długotrwałej strategii rozwoju kraju	Zwiększenie znaczenia ekonomii społecznej w politykach publicznych, co może przełożyć się na szersze wsparcie sektora
Ustawa o ekonomii społecznej	Wprowadzenie definicji PS oraz nowych instrumentów wsparcia PES, szczególnie w zakresie zlecania usług społecznych
Zwiększające się zainteresowanie społeczeństwa biznesem społecznie odpowiedzialnym (CSR)	Zwiększające się zainteresowanie społeczeństwa społecznie odpowiedzialnym biznesem może wpłynąć na wzrost świadomości i zrozumienia ekonomii społecznej w społeczeństwie, a co za tym idzie dokonywanie bardziej świadomych zakupów przez konsumentów, w tym u PES
Rosnąca wiedza społeczności lokalnej o ekonomii społecznej	Wzrost wiedzy o ekonomii społecznej wśród uczniów i studentów
Zagrożenia	Uszczegółowienie
Brak ciągłości wsparcia ES	Wsparcie w zdecydowanej większości uzależnione jest od dostępności środków UE
Uzależnienie PES od środków UE	Duża część PES/PS swoje funkcjonowanie opiera na wsparciu środkami zewnętrznymi bez szukania rynkowych źródeł przychodów
Wyjście z kryzysu gospodarczego	Oslabienie kondycji PES wywołanej kryzysem gospodarczym, m.in. utrata pracowników, utrudnienia w świadczeniu dotychczasowych usług i sprzedaży produktów
Brak systemu transportu osób niepełnosprawnych/niesamodzielnych w regionie	Problemy komunikacyjne w znacznym stopniu utrudniają możliwość dotarcia osób niepełnosprawnych/niesamodzielnych do PES, tym samym utrudniając ich reintegrację
Niska świadomość społeczności lokalnej o ekonomii społecznej	Brak dostrzegania szansy, jaką daje rozwój ES dla lokalnej społeczności i traktowanie PES jako podmiotów pomocy społecznej
Skupienie się na aktywizacji zawodowej, pomniejszając aspekt reintegracji społecznej w PES	Należy podkreślać kluczowy element, jakim jest długotrwałe wsparcie i animacja oraz integracja, przeciwdziałające faktycznemu wykluczeniu społecznemu
Brak powiązania kolejnych form wsparcia (WTZ, CIS, ZAZ, PS) w procesie reintegracyjnym	Należy ustalić i ujednolicić ścieżki wsparcia świadczone przez kolejne podmioty reintegracyjne

Postępująca hermetyzacja środowiska i języka ES	Postępujący proces może skutkować brakiem zrozumienia ES przez mieszkańców regionu i spadkiem zainteresowania ES z ich strony
Deinstytucjonalizacja usług społecznych	Uzależnienie utworzenia CUS od środków UE. Obawy związane z finansowaniem CUS po zakończeniu dofinansowania projektu

Źródło: opracowanie własne

Po wskazaniu mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń użyteczność techniki SWOT ujawnia się dopiero w momencie poddania czterech pozornie niezależnych grup czynników analizie wzajemnych powiązań (przeprowadzenie tzw. krzyżowania). Taka analiza pozwala zidentyfikować silne powiązania, obszary problemowe, w obrębie których można rozpocząć tworzenie rozwiązań, strategii cząstkowych – co czyni z analizy SWOT nie tylko narzędzie analityczne, ale również planistyczne.

Wykonanie powyższej analizy SWOT wskazuje, że podkarpacki sektor ekonomii społecznej posiada przewagę słabych stron nad mocnymi, ale funkcjonuje w otoczeniu dostarczającym niemal tyle samo szans, co zagrożeń. Słabość wewnętrzna uniemożliwia skuteczne wykorzystanie szans. Do słabości, które należy w pierwszej kolejności niwelować, aby skutecznie korzystać z szans, należą:

- 1) słaba kondycja finansowa części PS,
- 2) brak aktywności części PS,
- 3) brak środków inwestycyjnych w PES,
- 4) niskie kompetencje kadr PES w zakresie komercyjnego funkcjonowania na rynku,
- 5) brak osób o wysokich kompetencjach menedżerskich w PS,
- 6) niewielki procent podmiotów świadczących usługi społeczne,
- 7) niewielki zakres stosowania przez JST społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Zniwelowanie tych słabości umożliwi pełniejsze skorzystanie z następujących szans:

- 1) środki na wsparcie rozwoju ES w latach 2021–2027, także w ramach KPO,
- 2) budowanie porozumień klastrowych i konsorcjów społecznych,
- 3) wykorzystanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

W przygotowywaniu strategii podkarpackiego sektora należy kierować się strategią konkurencyjną – jej istotą jest eliminowanie słabych stron całego sektora (jak również pojedynczych jego elementów) oraz budowanie jej konkurencyjnej siły poprzez maksymalne wykorzystanie nadarzających się szans. Działania składające się na tę strategię to między innymi: powiększanie zasobów finansowych oraz zasobów handlowych, ulepszanie linii produktów, zwiększanie produktywności, redukcja kosztów, wprowadzanie usprawnień do organizacji, inwestowanie w utrzymanie przewagi konkurencyjnej.

2.7 Kluczowe sfery rozwojowe województwa

W myśl zapisów Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej rozwój ekonomii społecznej i solidarnej musi być zgodny z planowanymi i realizowanymi działaniami związanymi z programami o charakterze rozwojowym, zorientowanymi na modernizację służb społecznych i zatrudnienia, politykę zrównoważonego rozwoju oraz rozwoju regionalnego i lokalnego.

Opracowane podczas spotkania pomiędzy ROPS – OWES w 2019 r. kierunki rozwoju przedsiębiorstw społecznych w województwie podkarpackim są zgodne z kryteriami strategicznymi określonymi przez władze regionalne w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2030 oraz Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej. Kluczowe kierunki rozwoju mają także potwierdzenie w diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej woj. podkarpackiego z lipca 2019 r. Tym samym zostały uznane za szczególnie istotne dla regionalnej wspólnoty samorządowej.

Kluczowe sfery rozwojowe PS w województwie podkarpackim:

- I. Wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, w szczególności przez:
 - 1) rozwój PES promujących system edukacji ekologicznej obywateli;
 - 2) rozwój przedsiębiorczości społecznej w obszarze selektywnego zbierania odpadów, recyklingu (rozbiórka maszyn, urządzeń i sprzętu elektronicznego) oraz innych usług związanych z utrzymaniem czystości i porządku w gminach oraz odnawialnych źródeł energii (montaż instalacji fotowoltaicznych, tworzenie farm wiatrowych);
 - 3) poszukiwanie możliwości wspierania projektów w zakresie rolnictwa społecznego (rolnictwa zaangażowanego społecznie), produkcja żywności ekologicznej.
- II. Wspieranie działań na rzecz rozwoju społeczności lokalnej, tożsamości i edukacji kulturowej, w szczególności przez:
 - 1) kreowanie rozwiązań prawnych oraz finansowanie projektów rozwijających tworzenie miejsc pracy w PS w obszarze turystyki społecznej;
 - 2) tworzenie miejsc pracy w PS w obszarze budownictwa społecznego (przystosowania zdewastowanych obiektów do zamieszkania, biura nieruchomości);
 - 3) finansowanie realizacji działań w obszarze lokalnych projektów kulturalnych, łączących tworzenie trwałych miejsc pracy z animacją społeczną wykorzystującą lokalny potencjał kulturowy (promocja produktów lokalnych, rozwój rękodzieła, kształcenie w „ginących” zawodach).
- III. Wspieranie działań na rzecz solidarności pokoleń, w szczególności przez:
 - 1) wspieranie zakładania i prowadzenia przedsiębiorstw społecznych przez pracowników w wieku przedemerytalnym jako narzędzie przedłużania aktywności zawodowej oraz wspieranie zatrudnienia pracowników 50+ w PS, wykorzystującego ich doświadczenie i kompetencje zawodowe;
 - 2) wspieranie zatrudnienia w PS pracowników młodych (18–24 lata), którzy nie pracują oraz nie uczestniczą w dalszym kształceniu i szkoleniu;
 - 3) wykorzystanie przedsiębiorczości społecznej w procesach *outplacementu* i adaptacji zawodowej oraz tworzenie przedsiębiorstw społecznych w związku z procesami restrukturyzacyjnymi, w szczególności dla pracowników 50+ (pośrednictwo pracy);
 - 4) rozwój PES wspierających politykę rodzinną: żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie, inne formy wychowania przedszkolnego, świetlice i szkoły, wypoczynek letni i zimowy, opieka nad osobami zależnymi, placówki wsparcia dziennego, grupy rówieśnicze – nie tylko jako podmioty o charakterze opiekuńczym i edukacyjnym, ale również integrującym społeczność lokalną;
 - 5) wspieranie PES adresujących swoje działania gospodarcze do starszych konsumentów, realizujących ich oczekiwania i potrzeby w zakresie m.in. usług społecznych, opiekuńczych, edukacyjnych i organizacji czasu wolnego oraz turystyki młodzieżowej i senioralnej, a także wspierających ich w utrzymaniu aktywności społecznej i zawodowej oraz dobrego stanu zdrowia (tworzenie warunków do rozwoju tzw. srebrnej gospodarki).

IV. Wspieranie rozwoju usług aktywnej integracji, m.in. przez:

- 1) przygotowanie, wdrożenie i wspieranie funkcjonowania systemu zatrudnienia monitorowanego (połączonego z programem społecznym) w PS dla osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym jako elementu ścieżki integracji i reintegracji społecznej;
- 2) wdrożenie systemowych działań ukierunkowanych na rozwój przedsiębiorstw społecznych jako formy zatrudnienia dla osób wychodzących z zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej, centrów integracji społecznej, a także placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz innych instytucji i form pieczy zastępczej.

3 Cele Programu

3.1 Struktura celów

W Regionalnym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku określony został cel główny, cele szczegółowe, kierunki interwencji oraz zaplanowane działania, które samorząd województwa, samorządy lokalne oraz instytucje wspierające ekonomię społeczną będą realizować na rzecz wzmocnienia sektora ekonomii społecznej do 2030 roku. Program określa również rezultaty wraz ze wskaźnikami pomiaru stopnia realizacji celów szczegółowych.

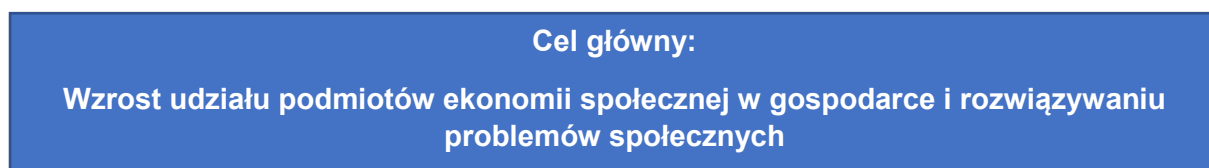
Cel główny RPRES WP będzie realizowany poprzez 4 cele szczegółowe, którym przyporządkowano kierunki interwencji i działania, zaplanowane do realizacji w perspektywie do 2030 roku. Poszczególne cele są zgodne zarówno z zapisami KPRES, jak i Strategią rozwoju województwa – Podkarpackie 2030.

Rysunek 3. Struktura celów RPRES WP

Źródło: opracowanie własne

3.2 Cel główny oraz cele szczegółowe

Głównym celem RPRES WP jest wzrost udziału podmiotów ekonomii społecznej w gospodarce i rozwiązywaniu problemów społecznych. Sektor ekonomii społecznej

w województwie podkarpackim stale zwiększa swoją rolę nie tylko jako narzędzie włączenia społecznego i aktywnej polityki społecznej, ale również w gospodarce województwa. Systematycznie zwiększa się liczba PES (w tym głównie przedsiębiorstw społecznych), które prowadząc działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego, jednocześnie realizują ważne cele społeczne. Wzrost udziału podmiotów ekonomii społecznej nie jest możliwy do zrealizowania bez trwałych i silnych podmiotów, które poprzez działalność społeczną i gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego realizują ważne cele na rzecz mieszkańców wspólnot lokalnych.

Cel szczegółowy 1:

Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej

Wnioski i rekomendacje wynikające z przeprowadzonej diagnozy dot. podmiotów świadczących usługi reintegracji społeczno-zawodowej, głównie zakładów aktywności zawodowej, warsztatów terapii zajęciowej oraz centrum/klubów integracji społecznej, posłużyły do określenia Celu szczegółowego nr 1 tj. Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej.

W ramach Celu 1 zaplanowano działania mające za zadanie wsparcie w tworzeniu nowych PES głównie na terenach tego wymagających, jak również rozwój istniejących podmiotów w zakresie wzmocnienia ich potencjału organizacyjnego, technicznego oraz produkcyjnego. Ponadto podejmowane będą działania zmierzające do podniesienia jakości procesu reintegracji społeczno-zawodowej poprzez wprowadzenie nowych elementów, podniesienia kompetencji społeczności PES, jak również wsparcie w zakresie wprowadzania innowacji w tych procesach.

Cel szczegółowy 2:

Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych

Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności PS oznacza rozwój istniejących PS, wzrost liczby PS, wzrost zatrudnienia w PS oraz poprawę warunków pracy w tych podmiotach. Osiągnięcie tych efektów wymaga przede wszystkim wzmocnienia konkurencyjności PS, a także poprawy ich zdolności do osiągania celów społecznych.

W ramach realizacji Celu 2 przewidziano działania obejmujące kontynuację wsparcia istniejących oraz tworzenie nowych PS przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej z terenu województwa podkarpackiego. Zaplanowano również działania mające na celu wzmocnienie potencjału organizacyjnego i produkcyjnego (infrastrukturalnego, technicznego), jak również wzmocnienie kompetencji osób zarządzających oraz pracowników PS.

Cel szczegółowy 3:

Wzmocnienie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej

W ramach realizacji Celu 3 przewidziano działania mające na celu zwiększenie poziomu zlecania zadań PES przez JST w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego oraz wykorzystania społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych, jak również wzmocnienie PES jako potencjalnych wykonawców usług dla samorządów.

Ponadto w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze w ramach działań zaplanowano wsparcie JST w zakresie rozwoju usług społecznych w połączeniu z ich deinstytucjonalizacją przy zaangażowaniu lokalnych PES, wsparcie w zakresie tworzenia CUS.

Cel szczegółowy 4:

Zwiększenie efektywności systemu wsparcia ES

Działania w ramach Celu szczegółowego 4 są w dużym stopniu ukierunkowane na upowszechnienie nie tylko samej idei ekonomii społecznej, ale również na zwiększenie rozpoznawalności PES w regionie – zaplanowana jest realizacja szeregu działań promocyjnych, edukacyjno-upowszechniających skierowanych do mieszkańców regionu, kreowanie pozytywnego wizerunku PES, jak również promocja PES świadczących usługi i produkujących produkty o wysokiej jakości.

W ramach celu 4 zaplanowane są również działania skierowane na rozwój współpracy instytucji otoczenia ekonomii społecznej oraz wspieranie aktywności obywatelskiej w obszarze ES (np. przez wsparcie potencjału NGO, kształcenie liderów społeczności lokalnej).

3.3 Kierunki interwencji

Tabela 15. Kierunki interwencji

Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej	
Kierunek interwencji	Działania
Rozwój i tworzenie podmiotów reintegracyjnych	<ul style="list-style-type: none">• Wsparcie tworzenia nowych PES o charakterze reintegracyjnym, głównie na terenach, w których nie funkcjonuje dany rodzaj PES.• Wsparcie PES-PS w ubieganiu się o środki na reintegrację społeczno-zawodową w ramach programów resortowych, programów w ramach środków UE na poziomie krajowym (np. FERS) i regionalnym (FEP).• Wzmocnienie powiązań pomiędzy podmiotami zatrudnienia socjalnego, a innymi PES/PS.

<p>Podniesienie jakości procesów reintegracji społeczno-zawodowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja wysokiej jakości usług reintegracji społeczno-zawodowej w PS/PES poprzez zapewnienie dostępu do specjalistów, np. trenerów pracy, psychologów i psychiatrów, specjalistów w zakresie alternatywnej komunikacji, terapeutów uzależnień, stomatologów, lekarzy specjalistów. • Podnoszenie kompetencji kadry PES poprzez m.in. szkolenia, warsztaty, superwizje, wizyty studyjne. • Rozwój sieci kooperacji PES/PS zapewniających wymianę doświadczeń i wiedzy. • Wsparcie innowacji w zakresie prowadzonych działań reintegracyjnych. • Działania rzecznicze na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym zorientowane na zmianę sytuacji finansowej/systemu finansowania podmiotów reintegracyjnych.
<p>Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych</p>	
Kierunek interwencji	Działania
<p>Wsparcie istniejących oraz tworzonych PS w województwie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja usług oraz działań przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej. • Wsparcie tworzenia PS w obszarach wymagających szczególnego wsparcia w kontekście równoważenia rozwoju zgodnie z rozumieniem Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030. • Promocja podmiotów oferujących produkty i usługi o wysokiej jakości.
<p>Wzmacnianie kompetencji osób zarządzających oraz pracowników PS</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja kompleksowych usług wsparcia ekonomii społecznej obejmujących m.in. usługi doradcze i szkoleniowe, organizację wizyt studyjnych i warsztatów. • Podniesienie kompetencji w zakresie skutecznej promocji, marketingu, tworzenia ofert, sprzedaży, itp. • Podniesienie kompetencji w zakresie pozyskiwania zleceń. • Doradztwo dla PS w zakresie ubiegania się o zamówienia publiczne (przetargi, postępowania) oraz zlecenia usług społecznych. • Rozwój kompetencji menedżerskich dla kadr zarządzających PS (np. kursy, studia podyplomowe, akademia menedżera).
<p>Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej</p>	

Kierunek interwencji	Działania
Wzrost popytu JST na usługi PES	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie JST w stosowaniu społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych oraz w zlecaniu zadań PES. • Wzmocnienie pozycji PES jako wykonawców zleceń dla JST (np. promocja PES jako realizatorów wysokiej jakości usług).
Wsparcie JST i PES w procesie rozwoju usług społecznych i deinstytucjonalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie JST w wypracowywaniu zasad przeprowadzenia procesu DI z wykorzystaniem PES. • Wsparcie JST w tworzeniu CUS. • Przygotowanie PES do realizacji usług społecznych na rzecz społeczności lokalnej we współpracy z JST. • Promowanie zakładania PES o charakterze usługowym.
Animacja JST w kierunku tworzenia podmiotów reintegracyjnych	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie JST w zakresie analizy zapotrzebowania na podmioty reintegracyjne na danym terenie – warsztaty, szkolenia, wizyty studyjne, wsparcie merytoryczne w zakresie analizy JST pod kątem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. • Realizacja procesów edukacyjno-doradczych, przygotowujących i wspierających JST w tworzeniu PS i PES jako formy realizowania zadań własnych.
Cel szczegółowy 4: Zwiększenie efektywności systemu wsparcia ES	
Kierunek interwencji	Działania
Rozwój współpracy instytucji otoczenia ekonomii społecznej	<ul style="list-style-type: none"> • Kooperacja kluczowych instytucji otoczenia ES (IZ, IP, ROPS, PKRES, OWES) w celu wypracowania systemu sprawnej i efektywnej współpracy oraz wymiany informacji na rzecz ES. • Wzrost zaangażowania PUP w rozwój ES poprzez zapewnienie wsparcia z Funduszu Pracy. • Współpraca pozostałych IOES w celu włączenia się tych jednostek w działania na rzecz sektora ES.
Upowszechnianie idei ekonomii społecznej i rozpoznawalności PES	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja kampanii edukacyjno-promocyjnych skierowanych do mieszkańców Podkarpacia z różnych grup wiekowych. • Realizacja działań edukacyjno-upowszechniających dot. ES w szkołach i na uczelniach wyższych. • Rozwój współpracy ze środowiskiem akademickim, szkołami wyższymi i akademickimi biurami karier w zakresie edukacji i upowszechniania wiedzy o ekonomii społecznej. • Realizacja działań upowszechniających skierowanych do podmiotów komercyjnych w kierunku nawiązywania współpracy z PES. • Kreowanie pozytywnego wizerunku PES/PS.

	<ul style="list-style-type: none"> • Promocja podmiotów oferujących produkty i usługi o wysokiej jakości.
Wspieranie aktywności obywatelskiej w obszarze ekonomii społecznej	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie potencjału organizacji pozarządowych. • Kształcenie liderów podejmujących działania na rzecz społeczności lokalnej, w szczególności środowisk osób z niepełnosprawnościami.

Źródło: opracowanie własne

3.4 Cele RPRES WP a cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2030 – Ekonomia Solidarności Społecznej

Tabela 16. Cele RPRES WP a cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej

Cele szczegółowe Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego	Cele szczegółowe Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej			
	1. Wspieranie trwałego partnerstwa podmiotów ekonomii społecznej z samorządem terytorialnym w realizacji usług społecznych	2. Zwiększenie liczby wysokiej jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	3. Zwiększenie konkurencyjności podmiotów ekonomii społecznej na rynku	4. Upowszechnienie pozytywnych postaw wobec ekonomii społecznej
Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej			x	
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych		x	x	
Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej	x			
Cel szczegółowy 4: Zwiększenie efektywności systemu wsparcia ES	x		x	x

Źródło: opracowanie własne

3.5 Cele RPRES WP a cele Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

Tabela 17. Cele szczegółowe Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

Cele szczegółowe Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej	Cele szczegółowe Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030			
	2.6. Włączenie społeczne 2.6.3. Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej jako element polityki społecznej województwa	2.6. Włączenie społeczne 2.6.4. Zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych w regionie	2.5. Społeczeństwo obywatelskie i kapitał społeczny 2.5.1. Poprawa zaangażowania społecznego i współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez skuteczne wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy 2.5.2. Wzmacnianie kapitału społecznego poprzez rozwijanie zaufania pomiędzy instytucjami publicznymi a organizacjami społeczeństwa obywatelskiego	2.4. Rynek pracy 2.4.1. Aktywizacja zawodowa i utrzymanie zatrudnienia 2.4.2. Miejsca pracy dobrej jakości
Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej	x			x
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych	x	x		x
Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej	x	x	x	
Cel szczegółowy 4: Zwiększenie efektywności systemu wsparcia ES	x		x	

Źródło: opracowanie własne

4 System zarządzania realizacją Programu

4.1 Wdrożenie Programu

W realizację Programu zaangażowane będą podmioty publiczne i niepubliczne, których działania mają zróżnicowane znaczenie dla powodzenia polityki rozwoju ekonomii społecznej w województwie podkarpackim.

Główne Podmioty bezpośrednio zaangażowane we wdrażanie Programu to:

- 1) Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
- 2) Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
- 3) Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie,
- 4) Instytucje Zarządzające oraz Pośredniczące programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 oraz programu krajowego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021–2027 (FERS),
- 5) Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- 6) Podkarpacki Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej,
- 7) PES oraz ich sieci kooperacji,
- 8) Jednostki samorządu terytorialnego oraz ich jednostki organizacyjne,
- 9) Organizacje pozarządowe,
- 10) Szkoły i uczelnie wyższe,
- 11) Organizacje biznesowe i pracodawców.

Główną rolę w tym procesie będzie odgrywał ROPS w Rzeszowie, który nie tylko odpowiada za opracowanie założeń oraz przeprowadzenie konsultacji społecznych dokumentu programowego, ale również będzie koordynować realizację, monitoring i ewaluację „Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku”. Nadzór nad realizacją Programu pełnił będzie Dyrektor ROPS w Rzeszowie przy pomocy Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej do zadań Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej należy przedstawianie opinii o regionalnym programie rozwoju na rzecz ekonomii społecznej oraz projektach uchwał organów samorządu województwa dotyczących funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej oraz zapoznawanie się z efektami realizacji regionalnego programu rozwoju na rzecz ekonomii społecznej oraz przedstawianie opinii w tym zakresie.

Dodatkowo bardzo ważne role spełniają również Instytucja Zarządzająca oraz Instytucja Pośrednicząca programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 oraz programu krajowego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021–2027, które są odpowiedzialne za wydatkowanie środków UE, w tym środków skierowanych na rozwój ekonomii społecznej oraz organizację konkursów na działania współfinansowane ze środków wspólnotowych. Istotną rolę we wdrażaniu Programu mają również do wypełnienia ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, które w sposób bezpośredni odpowiadają za wspieranie PES oraz tworzenie miejsc pracy w PS. Wdrażanie Programu wymaga ścisłej współpracy i wymiany informacji pomiędzy wszystkimi podmiotami zaangażowanymi we wdrożenie poszczególnych działań w jego ramach. Jego pozytywny efekt uzależniony jest od wysokiego stopnia zaangażowania tychże podmiotów w realizację poszczególnych działań zaplanowanych w dokumencie.

4.2 Sposób finansowania działań

Wdrażanie działań ujętych w celach szczegółowych Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego (RPRES WP) finansowane będzie głównie z:

- 1) środków publicznych:
 - a) funduszy unijnych (FERS i FEP),
 - b) budżetu państwa,
 - c) budżetu samorządów terytorialnych,
 - d) funduszy celowych, w tym: Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz Funduszu Pracy,
 - e) środków będących we władaniu instytucji publicznych,
- 2) środków niepublicznych – pochodzących ze wszystkich źródeł niemieszczących się w pkt a, tj. środków pochodzących z sektora biznesu, mediów prywatnych, szkół wyższych, organizacji pozarządowych, środków własnych PES, itp.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że okres realizacji RPRES WP przypada na moment zmiany perspektywy finansowej Unii Europejskiej. Nowa Perspektywa Finansowa 2021–2027 w dużym stopniu zmienia sposób realizacji systemu wsparcia ekonomii społecznej w regionach: działania koordynacyjne ROPS z zakresu ekonomii społecznej zostały przeniesione na poziom krajowy, kompleksowe wsparcie sektora ekonomii społecznej pozostało na poziomie regionalnym.

Głównym źródłem finansowania działań Programu będą środki UE zarówno z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus dostępne w ramach projektów krajowych oraz projektów regionalnych, jak również środki z pozostałych funduszy strukturalnych, które będą dopuszczały realizację projektów z zakresu ekonomii społecznej.

Finansowanie działań w obszarze ekonomii społecznej w nowej perspektywie finansowej realizowane będzie:

- 1) **ze środków programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 (FEP 2021–2027) w ramach:**
Priorytetu 7 Kapitał ludzki gotowy do zmian (EFS+) Obszar wsparcia: Włączenie i integracja społeczna, działanie 7.15 Aktywna integracja. Cel szczegółowy:
h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.
Działania:
 - a) kompleksowe programy aktywizacji społeczno-zawodowej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym m.in. OzN realizowane w podmiotach reintegracji społecznej i zawodowej (CIS, KIS, WTZ, ZAZ),
 - b) kompleksowe programy aktywnej integracji dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wykorzystujące instrumenty aktywizacji społecznej, zawodowej, edukacyjnej i zdrowotnej, w szczególności usługi reintegracji i rehabilitacji społeczno-zawodowej,
 - c) aktywizacja osób biernych zawodowo,
 - d) kompleksowa aktywizacja społeczna, zawodowa, edukacyjna i zdrowotna społeczności marginalizowanych np. Romów.

Działanie	Wysokość alokacji ogółem (EUR)	Wysokość alokacji UE (EUR)
Działanie FEPK.07.15 Aktywna integracja	38 877 446,00	33 045 829,00

Priorytetu 7 Kapitał ludzki gotowy do zmian (EFS+) Obszar wsparcia: Włączenie i integracja społeczna, działanie 7.16 Ekonomia społeczna. Cel szczegółowy: h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.

Działania:

- a) wsparcie na utworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwie społecznym (PS) oraz utrzymanie miejsc pracy w PS oferujących stabilne zatrudnienie m.in. poprzez bezzwrotne wsparcie finansowe, usługi animacyjne i inkubacyjne, które będą realizowane w systemie popytowym wykonanej usługi,
- b) usługi wsparcia dla rozwoju ekonomii społecznej dla podmiotu ekonomii społecznej (PES) i w przedsiębiorstwie społecznym (PS), w tym wsparcie realizacji indywidualnego procesu reintegracji w PS,
- c) usługi wspierające rozwój PES/PS poprzez podnoszenie potencjału, kwalifikacji i doświadczenia zawodowego pracowników PES/PS w ramach procesów biznesowych lub reintegracyjnych realizowane w szczególności za pośrednictwem BUR.

Działanie	Wysokość alokacji ogółem (EUR)	Wysokość alokacji UE (EUR)
Działanie FEPK.07.16 Ekonomia społeczna	25 882 353,00	22 000 000,00

Zgodnie z harmonogramem naborów wniosków o dofinansowanie, zatwierdzonym w dniu 31 marca 2023 r., podmioty ekonomii społecznej poza wymienionymi wyżej działaniami mogą ubiegać się o środki z Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027 w ramach następujących działań:

- a) 05.01 Edukacja,
- b) 05.03 Dostępność,
- c) 07.04 Poprawa sytuacji na rynku pracy osób ubogich pracujących oraz odchodzących z rolnictwa,
- d) 07.08 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych pracowników oraz przedsiębiorców,
- e) 07.09 Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr,
- f) 07.11 Edukacja przedszkolna,
- g) 07.12 Szkolnictwo ogólne,
- h) 07.13 Szkolnictwo zawodowe,
- i) 07.14 Wsparcie osób dorosłych w zdobywaniu i uzupełnianiu kwalifikacji i kompetencji,
- j) 07.18 Usługi społeczne zdrowotne świadczone w społeczności lokalnej.

Program Fundusze Europejskie dla Podkarpacia jest sukcesywnie aktualizowany,

dlatego w trakcie realizacji Programu katalog działań i typy projektów skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej mogą ulec zmianie.

- 2) **ze środków programu krajowego Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego na lata 2021–2027 (FERS) współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach Priorytet IV, Działania 04.13 Wysokiej jakości system włączenia społecznego**, w ramach typu projektów pn. Działania ROPS w zakresie usług społecznych, pomocy społecznej, ES i aktywnej integracji, służące włączeniu społecznemu, realizowane na poziomie wojewódzkim.

Działanie	Wysokość alokacji ogółem (PLN, EUR)
Działanie 04.13 Wysokiej jakości system włączenia społecznego FERS 2021–2027	32 814 628,41 (7,4 mln euro) jest to wartość całego projektu, w tym ES

Jednym ze źródeł finansowania działań Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Podkarpackiego do 2030 roku będą środki Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Na rok 2023 kwota środków PFRON przekazanych wg algorytmu w województwie podkarpackim wynosi:

- 1) do samorządu wojewódzkiego: 34 818 603 zł, w tym środki na działanie Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ): 26 257 000 zł. Ze względu na dużą sieć Zakładów Aktywności Zawodowej województwo podkarpackie dysponuje największą kwotą w kraju środków dedykowanych ww. podmiotom ekonomii społecznej,
- 2) do samorządów powiatowych: 96 354 161 zł, w tym środki na działanie WTZ: 51 071 424 zł.

Z kolei w ramach zadań zleczanych zgodnie z art. 36 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, PFRON Oddział Podkarpacki w 2023 roku dysponuje kwotą 25 146 646 zł. Dodatkowo w ramach programu wyrównywania różnic między regionami III, PFRON dysponuje również środkami w takich obszarach jak np. obszar B – likwidacja barier w urzędach, placówkach edukacyjnych lub środowiskowych domach samopomocy w zakresie umożliwienia osobom niepełnosprawnym poruszania się i komunikowania. Limity środków na realizację projektów uzależnione są od obszaru. Oddział Podkarpacki PFRON dysponuje również środkami w ramach programu – Dostępna przestrzeń publiczna, realizowanego w formule konkursowej. Budżet Programu jest każdorocznie wskazany w planie finansowym PFRON i w latach 2023–2027 wynosi 300 000 000 zł.

Długoterminowe oszacowanie środków PFRON skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej nie jest możliwe, gdyż środki te pochodzą ze składek pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnością. Dodatkowo wieloletni podział środków między zadaniami realizowanymi przez PFRON również nie jest możliwy do oszacowania.

Pełne oszacowanie źródeł finansowania oraz wysokość środków, które będą skierowane do sektora ekonomii społecznej na Podkarpaciu jest trudne do oszacowania ze względu na fakt, że są one zależne zarówno od zasobów, jak również polityki finansowej każdego z podmiotów, który dysponuje tymi środkami. Dodatkowo w ramach poszczególnych zidentyfikowanych źródeł istnieją niemożliwe do rzeczywistego oszacowania środki, które mogą być wykorzystane przez podmioty/instytucje zaangażowane we wdrażanie działań

Programu. PES mogą aplikować o środki w ramach konkursów ogłaszanych ze środków wojewódzkich programów (np. Wojewódzki Program Pomocy Społecznej na lata 2016–2023), jak również w ramach programów czy konkursów ogłaszanych przez JST w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi.

We wdrażanie działań Programu zaangażowane będą również podmioty spoza sfery publicznej, jednakże zasięg ich działań oraz możliwe do wykorzystania na ten cel środki z sektora biznesu, nauki, organizacji pozarządowych są niemożliwe do oszacowania ze względu na ciągłą zmianę polityki finansowej poszczególnych podmiotów.

4.3 Monitoring i ewaluacja

Monitoring i ewentualna modyfikacja Programu będzie wykonywana przez cały okres jego wdrażania, a jego celem będzie zapewnienie zgodności realizacji Programu z zatwierdzonymi założeniami i wyznaczonymi celami. Ponadto wykorzystywany będzie także do bieżącego wykrywania potencjalnych nieprawidłowości i ich korygowania. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości ROPS w Rzeszowie we współpracy z PKRES oraz podmiotami realizującymi poszczególne działania, będzie podejmował odpowiednie procesy naprawcze. Bieżąca realizacja Programu prezentowana będzie w formie raportów, a efekty realizacji Programu będą przekazywane PKRES.

Natomiast raport ewaluacyjny z realizacji Programu zostanie przygotowany po okresie jego obowiązywania.

Za monitoring oraz ewaluację Programu odpowiedzialny jest ROPS w Rzeszowie.

4.4 Wskaźniki

Tabela 18. Wskaźniki RPRES WP

Cel szczegółowy 1: Wzmocnienie potencjału PES do działań na rzecz aktywizacji i reintegracji społeczno-zawodowej					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba aktywnych jednostek reintegracyjnych (ZAZ, WTZ, CIS, KIS)	PUW ROPS	76	80 (wzrost o 5%)	Raz na rok	Dane rejestrowe jednostek reintegracyjnych
Liczba osób będących w procesie reintegracji w jednostkach reintegracyjnych	PUW ROPS	3 873	4 067 (wzrost o 5%)	Raz na rok	Sprawozdania podmiotów jednostek reintegracyjnych
Liczba utworzonych sieci tematycznych – ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej	ROPS	0	1	Raz na rok	Dane ROPS
Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności przedsiębiorstw społecznych					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba miejsc pracy utworzonych	OWES	0	940	Raz na rok	Sprawozdania OWES

w przedsiębiorstwach społecznych w Perspektywie Finansowej na lata 2021–2027					
Liczba PS, które wzięły udział w targach/wydarzeniach promujących/wizytach studyjnych	ROPS	9	50	Raz na rok	Dane ROPS
Liczba pracowników PS uczestniczących w szkoleniach/warsztatach podnoszących kompetencje i/lub kwalifikacje	ROPS OWES	b/d	200	Raz na rok	Dane ROPS Sprawozdanie OWES
Liczba pracowników kadry menedżerskiej PS uczestniczących w szkoleniach/warsztatach podnoszących kompetencje i/lub kwalifikacje	ROPS OWES	b/d	40	Raz na rok	Dane ROPS Sprawozdanie OWES
Cel szczegółowy 3: Wzmocnienie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Odsetek gmin i powiatów objętych wsparciem pracowników w zakresie ekonomii społecznej i wsparcia PES	ROPS	14% JST	70% JST	Raz na rok	Dane ROPS
Odsetek opracowanych i przyjętych LPDI	ROPS	0	50% JST	Raz na rok	Dane ROPS
Odsetek gmin i powiatów uczestniczących w wydarzeniach integrujących środowisko ES oraz promujące ES w społecznościach lokalnych, w tym wśród JST (np. Forum Ekonomii Społecznej, Forum Inicjatyw Lokalnych, Noc Ekonomii Społecznej)	ROPS	7%	35% JST	Raz na rok	Dane ROPS
Cel szczegółowy 4: Zwiększenie efektywności wsparcia ES					
Wskaźniki					
Nazwa	Źródło danych	Wartość bazowa	Wartość docelowa	Częstotliwość pomiaru	Sposób zbierania danych
Liczba posiedzeń Podkarpackiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej	ROPS	2	18	Raz na rok	Dane ROPS
Liczba utworzonych sieci kooperacji działających w regionie	ROPS	6	7	Raz na rok	Dane ROPS
Liczba przedsięwzięć zwiększających rozpoznawalność ekonomii społecznej w regionie (np. targi/kiermasze ekonomii społecznej, kalendarze ekonomii społecznej,	ROPS	5	25	Raz na rok	Dane ROPS

portfolio, film, audycje radiowe)					
Liczba PES biorących udział w przedsięwzięciach zwiększających rozpoznawalność ekonomii społecznej w regionie (np. targi/kiermasze ekonomii społecznej, kalendarze ekonomii społecznej, portfolio, film, audycje radiowe)	ROPS	62	200	Raz na rok	Dane ROPS
Liczba szkół średnich i uczelni wyższych biorących udział w działaniach edukacyjnych o ekonomii społecznej (np. cykl edukacyjny w szkołach średnich, cykl edukacyjny na uczelniach wyższych, podkarpackie mistrzostwa przedsiębiorczości społecznej)	ROPS	31	110	Raz na rok	Dane ROPS
Liczba wydarzeń integrujących środowisko ES oraz promujące ES w społecznościach lokalnych, w tym wśród JST (np. Forum Ekonomii Społecznej, Dzień Spółdzielczości z grą terenową, Forum Inicjatyw Lokalnych, Noc Ekonomii Społecznej)	ROPS	2	22	Raz na rok	Dane ROPS

Źródło: opracowanie własne

Spis map

Mapa 1. Administracyjny podział terytorialny OWES na Podkarpaciu z podziałem na powiaty	13
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w latach 2017–2030	20
Mapa 3. Osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub stopniu niezdolności do pracy na 10 tys. ludności według województw w 2021 r. (stan w dniu 31 grudnia)	22

Spis rysunków

Rysunek 1. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	24
Rysunek 2. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym, 2019 r.	25
Rysunek 3. Struktura celów RPRES WP	69

Spis tabel

Tabela 1. Podstawowe informacje na temat przychodów przedsiębiorstw społecznych, deflator 2018=100.....	34
Tabela 2. Wybrane wyniki badania korelacji oraz wartość p z testu zgodności chi-kwadrat..	35
Tabela 3. Nominalna wielkość przychodów w latach 2018–2020 (subregiony OWES)	37
Tabela 4. Liczba zatrudnionych w ZAZ w latach 2018–2022	38
Tabela 5. Koszty działalności ZAZ w latach 2018–2022	39
Tabela 6. Liczba uczestników w WTZ w latach 2018–2022	41
Tabela 7. Koszty działalności WTZ w latach 2018–2022	42
Tabela 8. Centra Integracji Społecznej w latach 2018–2022	45
Tabela 9. Przychody CIS w latach 2018–2022	45
Tabela 10. Źródła finansowania KIS w latach 2018–2022	46
Tabela 11. Kluby Integracji Społecznej w latach 2018–2022	47
Tabela 12. Tryby zlecania zadań przez JST	51
Tabela 13. Wsparcie PES na podstawie innych aktów prawnych w 2019 r.	56
Tabela 14. Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie podkarpackim	63
Tabela 15. Kierunki interwencji.....	71
Tabela 16. Cele RPRES WP a cele Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej....	74
Tabela 17. Cele szczegółowe Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030.....	75
Tabela 18. Wskaźniki RPRES WP	80

Spis wykresów

Wykres 1. Ludność według płci i wieku (stan w dniu 31 grudnia 2022 r.)	21
Wykres 2. Udział procentowy osób niepełnosprawnych według województw w skali kraju w 2011 r.	28
Wykres 3. Osoby niepełnosprawne w województwie podkarpackim w 2011 r. w stosunku do ogółu ludności.....	28
Wykres 4. Liczba osób niepełnosprawnych w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego w 2011 r.	29

Wykres 5. Zamówienia zlecane w ramach Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w 2019 r.	52
Wykres 6. Zamówienia publiczne w województwie podkarpackim w 2019 r.....	53
Wykres 7. Aspekty społeczne stosowane przez JST w 2018 r.	55

Autor opracowania:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie
ul. Hetmańska 9
35-104 Rzeszów
tel.: 17 747 06 00, fax.: 17 747 06 01
e-mail: sekretariat@rops.rzeszow.pl